

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΩΝ
ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ
ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ»**

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΛΑΖΑΝΑΣ ΜΑΡΙΟΣ Α.Μ.(15890)-ΔΙΟΝΥΣΙΑ ΒΥΘΟΥΛΚΑ
Α.Μ.(14742)**

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΥΡΙΔΑΚΗΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2017

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τα φλέγοντα ζητήματα στο σύγχρονο κόσμο είναι πολύ συγκεκριμένα. Από τα πιο σημαντικά θεωρούνται η περιβαλλοντική καταστροφή, τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι κοινωνικές ανισότητες, ο ρατσισμός και τον τελευταίο καιρό πολύ έντονα το προσφυγικό. Με βάση αυτές τις συνιστώσες θα γίνει η ανάλυση μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης για τον ρόλο των δράσεων των ΜΚΟ και τα αποτελέσματα τους στο σύγχρονο κόσμο.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	2
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ: ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΜΗ-ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	12
2.1 Η εμφάνιση των ΜΚΟ στο πεδίο της διακυβέρνησης	12
2.2 Οι τυπολογίες των ΜΚΟ	16
2.3 Η θέση και ο ρόλος των ΜΚΟ	18
2.4 ΜΚΟ και εξουσία: σχέσεις και προοπτικές	23
2.5 Βασική κριτική κι ερωτήματα σε σχέση με το ρόλο και τη συνεισφορά των ΜΚΟ	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ	28
3.1 Ορισμός, έννοιες και προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από τις ΜΚΟ	28
3.2 Η νομιμοποίηση των ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων	33
3.3 Αρχές και αξίες των ΜΚΟΑΔ	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ- ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ, Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΚΟ ΣΤΗ ΜΗ ΤΥΠΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	45
4.1. Νέες Κοινωνικές Ομάδες.....	45
4.2. Κοινωνικές Ανισότητες.....	48
4.3. Εθνοπολιτισμικές Διαφορές και Εκπαιδευτικός Αποκλεισμός.....	53
4.4. Μοντέλα Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικές Πολιτικές Διαχείρισης της Πολυπολιτισμικότητας.....	56
4.5. Η σχέση κράτους και ΜΚΟ στην σύγχρονη προσφυγική κρίση	61
4.6. Οι ΜΚΟ και το apolitik έργο τους	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Οι Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις	68
5.1. Επισκόπηση της ιστορικής εξέλιξης των ΜΚΟ	69
5.2..Ο ορισμός των ΜΚΟ σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο	71

5.3.Ορισμοί των ΜΚΟ σύμφωνα με το ενωσιακό και το εθνικό δίκαιο	72
5.4. Οι ΜΚΟ στην Ευρωπαϊκή Ένωση	75
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	79

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ΜΚΟ, ως ο περίφημος τρίτος παράγοντας της σύγχρονης διακυβέρνησης και «άγρυπνοι φρουροί» της δημοκρατίας, κερδίζουν έδαφος στο πολιτικό προσκήνιο και σημαντική θέση στις επίσημες διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Σε γενικές γραμμές, οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί κατέχουν αυτήν την εξέχουσα θέση επειδή, πρεσβεύουν τις αρχές συμμετοχής και διαβούλευσης, οι οποίες ανταποκρίνονται στο αίτημα για πολυφωνία στα σύγχρονα συστήματα διακυβέρνησης, και πιο συγκεκριμένα, διότι ταυτόχρονα συμβάλλουν στον κοινωνικό έλεγχο, κυρίως τον έλεγχο που ασκείται από την κοινωνία πολιτών και «προς-τα-πάνω», δηλαδή στις πρακτικές των κρατών. Στην πράξη, η ανάπτυξη του μη κυβερνητικού παράγοντα επιχειρεί την παροχή εξειδικευμένων κοινωνικών υπηρεσιών αντιπροσωπεύοντας τα συμφέροντα οργανωμένων κοινωνικών ομάδων, εντός του φιλελεύθερου προτύπου το οποίο χαρακτηρίζεται από ελάχιστη κρατική παρέμβαση. Σε αυτό το πλαίσιο, στο οποίο είναι επιβεβλημένες η διασφάλιση της ισότητας, ταυτόχρονα με την τελέσφορη διαχείριση της προώθησης νέων απαιτήσεων ως «δικαιωμάτων» από οργανωμένες ομάδες της κοινωνίας πολιτών, καθίστανται καίρια τα θέματα νομιμοποίησης των φορέων που διεκδικούν κι ασκούν εξουσία, κι επίσης τα θέματα λογοδοσίας και διαφάνειας. Κι αυτό γιατί οι ΜΚΟ αναλαμβάνουν το ρόλο διαμεσολαβητή στην ικανοποίηση των αιτημάτων συγκεκριμένων ομάδων, προσπαθώντας να προσαρμόσουν τη δραστηριότητα τους στο παραδοσιακό, κρατικοκεντρικό ως προς τις υπόλοιπες λειτουργίες του, μοντέλο.

Ο ρόλος και η συνεισφορά των ΜΚΟ μπορούν να μελετηθούν είτε μέσω των αναφορών που συντάσσουν και των προγραμμάτων τους, είτε με συνεντεύξεις στους υπαλλήλους τους, είτε μέσω των διεθνών οργανισμών είτε, πιο πρόσφατα, από το έργο των πανεπιστημιακών¹. Σε αυτήν την εργασία επιλέχθηκε η τελευταία μέθοδος. Το θέμα της εργασίας περιλαμβάνει τρία σκέλη: το πρώτο, αναφέρεται στους τρόπους συλλογής στοιχείων από τις ΜΚΟ για τα ανθρώπινα δικαιώματα και περιέχει τις δυσκολίες στην έρευνα των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σε αυτές, προστίθενται και οι κριτικές για την επιλεκτικότητα των μεθόδων που χρησιμοποιούνται από τις ΜΚΟ, επιλεκτικότητα η οποία, είτε είναι περισσότερο είτε λιγότερο «αθώα», στο βαθμό που παράγει στρεβλώσεις των στοιχείων των παραβιάσεων, έχει αντίκτυπο στο σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών. Στο δεύτερο σκέλος, της αξιοποίησης των στοιχείων από τις ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπογραμμίζεται η σημασία θεμάτων σχετικών με την κατάρτιση, οργάνωση, δράση και αξιολόγηση των οργανώσεων αυτών, και παρουσιάζονται τα θέματα των αρχών της νομιμότητας και της διαφάνειας.

¹Σκλιάς Π., 1998, σελ. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ: ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Η έννοια της *διακυβέρνησης* αναφέρεται στη σύγχρονη «διάχυση» της εξουσίας σε πολλούς φορείς και στην παραγωγή συνθηκών πλουραλισμού, σύμφωνα με τα πρότυπα της διαβουλευτικής δημοκρατίας. Η διαβουλευτική δημοκρατία πραγματοποιείται με την άμεση συμμετοχή όλων των φορέων στη λήψη αποφάσεων, μέσα από συναινετικές, ως επί το πλείστον, διαδικασίες διαπραγματεύσεως². Με τη δημιουργία πολλών επιπέδων διακυβέρνησης σχηματίζεται το πλαίσιο ώστε, από τη μια πλευρά, να έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν οι αντιφάσεις και συγκρούσεις της ανομοιογενούς κοινωνίας πολιτών, και από την άλλη πλευρά, παρέχεται η ευκαιρία να εκφράζονται οι κοινοί στόχοι. Εξαιτίας της έλλειψης απόλυτης ισότητας στην κατανομή της εξουσίας, τα φιλελεύθερα πλουραλιστικά συστήματα, χαρακτηρίζονται από αέναο ανταγωνισμό για την κατάληψη θέσεων στο πεδίο και από συγκρότηση νέων ομάδων και νέων σχέσεων εξουσίας³. Όμως, η τάση αυτή για ελεύθερο ανταγωνισμό μεταξύ των ομάδων συμφερόντων, η οποία στοχεύει στον περιορισμό της παρέμβασης του κράτους, αντισταθμίζεται από την ανάπτυξη ελεγκτικών μηχανισμών, από την πλευρά των κρατών και των υπερκρατικών οργανισμών, οι οποίοι είναι αναγκαίοι για τη ρύθμιση των άνισων σχέσεων ισχύος, οι οποίες παράγονται στα φιλελεύθερα συστήματα και εντείνονται από την παγκοσμιοποίηση. Τελικά, οι νέες ομάδες εξουσίας οι οποίες εισέρχονται στη διακυβέρνηση, υπάγονται στα ευρύτερα πεδία αλλά εξακολουθούν ταυτόχρονα να αποτελούν περιορισμένους χώρους, οι οποίοι ρυθμίζονται από ίδιους κανόνες, αναπτύσσοντας ένα εύθραυστο σύστημα αλληλεξάρτησης. Εκτός από την πολυπλοκότητα των σχέσεων σε ένα τέτοιο σύστημα, οι αντιθέσεις των κανόνων που καλούνται να συνυπάρξουν στο πλαίσιο των οριζόντιων σχέσεων, καταλήγουν σε πολλαπλασιασμό κανόνων και παραγωγή νέων περιορισμών. Ωστόσο, το μήνυμα του πλουραλισμού για συνύπαρξη, επιβεβαιώνεται από την επιδίωξη της συναίνεσης και αποφυγής των συγκρούσεων κατά τη λήψη αποφάσεων⁴.

Ως έκφραση της ανάγκης για αποτελεσματική συνεργασία, απορρέει η σύσταση «συνεταιρισμών» από τους φορείς εξουσίας σε όλα τα επίπεδα, με ζητούμενα τη συστηματοποίηση, ενσωμάτωση και διάδοση της γνώσης και της εμπειρίας, παραδείγματα των

²Ball A. & Peters G., 2001, σελ. 80-84.

³ό.π.

⁴σχετικά με την έννοια του πλουραλισμού στα φιλελεύθερα συστήματα, ό.π.

οποίων μπορούν να εντοπισθούν σε περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο⁵. Σε μια διεθνική προσέγγιση της λειτουργίας των πολιτικών συστημάτων, οι διαρκώς πιο πολύπλοκες διεθνείς σχέσεις δημιουργούν νέες προκλήσεις οι οποίες περιλαμβάνουν, τόσο τα ζητήματα ιεραρχίας και τις αυξανόμενες απαιτήσεις πόρων και γνώσης, όσο και το διαρκή διάλογο ο οποίος αναπτύσσεται μεταξύ των δύο διαφορετικών πόλων της ενοποίησης/ εξάρτησης και της αυτονομίας⁶. Συμπληρωματικά, θα μπορούσαμε να παραθέσουμε την προσέγγιση της *παγκοσμιοποίησης* ως καταλληλότερη για τη διερεύνηση της συνεταιριστικής διαχείρισης κοινών ζητημάτων, και κυρίως προκειμένου να αναφερθούμε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ΜΚΟ: δηλαδή, οι αλλαγές της παγκοσμιοποίησης έχουν συμβάλει στον περιορισμό του ρόλου της εθνικής κυριαρχίας, τη σύναψη αλληλεξαρτώμενων σχέσεων ως κρίσιμη για την ανάπτυξη ταυτότητας και σε μια νέα αίσθηση ισορροπίας η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα των αλλαγών στο πεδίο της διακυβέρνησης.

Ωστόσο, η τάση αυτή της συμπαρατάξης δεν συνέβη «στο κενό»: το σύνολο των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών (τεχνολογική πρόοδος, οικονομική ανάπτυξη, ελεύθερη κυκλοφορία, αλλαγή στην αντίληψη του χώρου και του χρόνου, νέες σχέσεις αλληλεξάρτησης,) οι οποίες περιγράφονται με τον όρο *παγκοσμιοποίηση*, συνετέλεσαν στο να αντιλαμβανόμαστε τον πλανήτη μας ως ενιαίο χώρο, και τους στόχους των πολιτών της παγκόσμιας κοινωνίας ως κοινούς. Αυτό το οποίο στην ουσία άλλαξε, είναι η αντίληψη του «εμείς», σε αναφορά με τις έννοιες του *χώρου* και του *χρόνου*, επειδή αν και δραστηριοποιούμαστε τοπικά, ανατρέχουμε στο παγκόσμιο επίπεδο προκειμένου να εξηγήσουμε τις συνθήκες που μας επηρεάζουν. Όμως, η διαρκής αναφορά από το τοπικό στο παγκόσμιο επίπεδο εναλλάξ, στην πραγματικότητα οδήγησε στην υπέρβαση της απόλυτης κυριαρχίας των κρατών ως πρωταρχικό επίπεδο ανάλυσης αλλά και στο να θεωρηθεί, η ίδια, ως στενή αντίληψη περί κοινών στόχων και συμφερόντων⁹. Τελικά, πίσω από την προσπάθεια για την επίτευξη της σύμπνοιας των φορέων εξουσίας, κυριαρχεί το αίτημα για εξασφάλιση σταθερότητας στις νέες συνθήκες, το οποίο καταλήγει να μεταφράζεται ως αίτημα ομοιομορφίας σε θέματα ιδεολογικά και συνδέεται με την προώθηση της ηθικής και των αξιών στην παγκόσμια κοινωνία.

Τόσο η έννοια της διακυβέρνησης και της διάχυσης της ευθύνης όσο και οι διαφορετικές διαστάσεις που αποκτά η έννοια του πολίτη, κι επιπλέον, η ανάδυση της κοινωνίας πολιτών και της αυτοβοήθειας της ως στόχου των οργανώσεων προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διατυπώθηκαν με τη σταδιακή εξασθένηση του ρόλου του κράτους στη διαχείριση σημαντικών τομέων της κοινωνικής ζωής, επειδή προέκυψε η ανάγκη της κάλυψης του κενού που απορρέει από την απουσία αυτή. Έτσι, ως νέοι πρωταγωνιστές, οι ΜΚΟ, έφεραν ταυτόχρονα νέες ευκαιρίες επικοινωνίας και συμμετοχής.

⁵Ενδεικτικά, αναφέρουμε τις «Συμμαχίες Πρόληψης του Εγκλήματος και της Αταξίας» σε περιφερειακό επίπεδο, συνεργασία/ δικτύωση εθνικών κρατών και ΜΚΟ για ποικίλους στόχους,

Ιδιαίτερα δε, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, δόθηκε έμφαση στο έργο των (διεθνών, κυρίως) ΜΚΟ, στη δυνατότητα δικτύωσης τους και στη δυνατότητα τους να επηρεάσουν τις κοινωνικές προτεραιότητες της παγκόσμιας ημερήσιας διάταξης⁶. Αυτό το νέο κύμα «εκδημοκρατισμού», προώθησε την ουσιαστική συμμετοχή του κοινού και τις πρωτοβουλίες της κοινωνίας πολιτών σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολιτικών δικαιωμάτων, διαχείριση του εργασιακού τομέα, καταπολέμηση της διαφθοράς κ.ά. Επιπλέον, παράγοντες όπως η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου και η οικονομική σταθερότητα, συνέβαλαν στην αύξηση του ενδιαφέροντος των πολιτών για μετα-υλιστικά πολιτικά θέματα που αφορούν την ποιότητα ζωής⁷. Στους παράγοντες που ευνόησαν την εξάπλωση των κοινωνικών κινημάτων και των ομάδων ακτιβιστών συγκαταλέγεται και η τεχνολογική ανάπτυξη των μέσων επικοινωνίας, η οποία συνέβαλε στις δυνατότητες οργάνωσης, πληροφόρησης και ενδυνάμωσης του λόγου αυτών των ομάδων. Μάλιστα, η επικοινωνία και δικτύωση των ομάδων ακτιβιστών, η οποία κατέστη εμφανής ή/ και ενισχύθηκε ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης, είχε καθοριστική συμβολή και στην κοινή αναφορά και κατανόηση θεμάτων σχετικών με τη φτώχεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το περιβάλλον⁸. Τέλος, το ενδιαφέρον για την κατάσταση των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, συνοδεύτηκε από τη στροφή της χρηματοδότησης στις οργανωμένες προσπάθειες του μη κυβερνητικού τομέα στους τομείς αυτούς⁹.

Στη συνέχεια, η ανάγκη για πολύ-επίπεδη συμμετοχή, συνετέλεσε στην επίσημη συμπερίληψη των ΜΚΟ στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων¹⁰. Επομένως, εκτός από την πρωτοβουλία και την οργάνωση οι οποίες προήλθαν «από-κάτω», δηλαδή απευθείας από την κοινωνία πολιτών, υπήρξαν και θεσμικές αλλαγές, από την πλευρά των κρατών και των διεθνών οργανισμών, οι οποίες «από-πάνω» ενίσχυσαν την ανάπτυξη του μη κυβερνητικού παράγοντα. Μάλιστα, τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί έχουν παράγει κρίσιμη προώθηση στην ανάπτυξη των ΜΚΟ, αφενός διότι ο διάλογος και η συμπερίληψη της κοινωνίας πολιτών στις επίσημες πολιτικές διαδικασίες βελτιώνει την δημοκρατική εικόνα των εθνικών καθεστώτων, και αφετέρου διότι οι ΜΚΟ είναι σε θέση να παράγουν συμπληρωματικά αποτελέσματα στην κάλυψη των κοινωνικών αναγκών, με έμφαση στις μειονοτικές ομάδες¹¹.

Τελικά, αν και μπορεί να ειπωθεί πως οι «από-πάνω» συνθήκες επέτρεψαν ουσιαστικά στο μη κυβερνητικό τομέα να έχει πολιτικό λόγο και βήμα ώστε να προωθεί συγκεκριμένες ανάγκες και συμφέροντα¹², σε καμία περίπτωση δεν αμφισβητείται η πρωτοβουλία της κοινωνίας πολιτών

⁶Smith J., Pagnucco R. & Lopez G., 1998, σελ. 391.

⁷Ball A., Peters G., ενδεικτικά, σελ. 129.

⁸Graubart J., χ.χ.

⁹Reimann K., 2006, σελ. 52.

¹⁰McGann J. & Johnstone M., 2005, σελ. 5.

¹¹Reimann K., 2006, ό.π.

¹²ό.π.

στην ανάπτυξη θεμάτων τα οποία σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Πράγματι, αυτή η συνεισφορά της κοινωνίας πολιτών, μέσω της δράσης των ΜΚΟ, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, όπου τα ήδη αναγνωρισμένα κοινωνικά προβλήματα τείνουν να αποκτούν μεγαλύτερες διαστάσεις κι η περιθωριοποίηση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων βιώνεται εντονότερα, ως «διπλή». Πιο συγκεκριμένα, οι οργανισμοί αυτοί, διεκδικούν τη συμπερίληψη των «παραγκωνισμένων» θεμάτων στην κοινωνική ατζέντα και δύνανται να μεγεθύνουν τη φωνή των μειονοτήτων. Φαίνεται πως μόνο διαμέσου των ΜΚΟ και των ΔΜΚΟ, οι εξειδικευμένες ανάγκες έχουν τη δυνατότητα να εισέλθουν στο διάλογο προκειμένου να επηρεάσουν τις επίσημες πολιτικές αποφάσεις, δεδομένου ότι ακόμη και τα εθνικά κοινωνικά προβλήματα κινδυνεύουν να ειπωθούν ως μειονοτικά εάν δεν ανακαλύψουν τρόπο να συνδεθούν με την κοινή παγκόσμια μοίρα και να επενδυθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να αφορούν την παγκόσμια κοινωνία¹³. Επομένως, η ένταξη των περιθωριοποιημένων δρώντων στο διάλογο, και κατ' επέκταση στη διακυβέρνηση, προκύπτει ως μια θετική συνέπεια της συνεισφοράς των ακτιβιστών και των ΜΚΟ. Και προπάντων, με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η ισότητα ταυτόχρονα με τη δυνατότητα διεκδίκησης δικαιωμάτων και τον αυτό-προσδιορισμό (ο οποίος είναι αποτέλεσμα ένταξης σε οργανωμένες ομάδες συμφερόντων) ως λύσεις για τη συνύπαρξη όλων¹⁴. Παράλληλα, η ένταξη των περιθωριοποιημένων ομάδων και η δημιουργία του τρίτου παράγοντα, ο οποίος κερδίζει περισσότερο έδαφος στην κοινωνική και πολιτική ζωή, είναι αιτίες της δημιουργίας νέων σχέσεων οι οποίες βασίζονται, μεταξύ άλλων, στην προαγωγή και διασπορά ενημέρωσης, τεχνογνωσίας, και συστηματοποίησης της γνώσης στον τομέα της παραγωγής εξειδικευμένων κοινωνικών υπηρεσιών.

Από την άλλη πλευρά, στις συνθήκες που περιγράφηκαν παραπάνω, οι κοινωνικές σχέσεις διακρίνονται από την εξής αντίφαση: άλλοτε παρουσιάζονται ως συνεργατικές κι άλλοτε ως ανταγωνιστικές. Με αυτόν τον τρόπο, συντίθεται ένα πεδίο πολύπλοκων σχέσεων επιρροής, στο οποίο, αν και αυξάνεται η συμμετοχή, παρουσιάζεται απώλεια ως προς τις δυνατότητες απόλυτης κυριαρχίας, ελέγχου και πρόβλεψης. Επιπροσθέτως, η ταυτόχρονη υπαγωγή των φορέων εξουσίας σε τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, τους δημιουργεί υποχρεώσεις οι οποίες έρχονται ακόμη και σε σύγκρουση μεταξύ τους, ενώ, πιο συγκεκριμένα, η ευθύνη για λογοδοσία, η οποία συνδέεται, παραδοσιακά, με το χώρο, αποσπάται, στο νέο παράδειγμα, από αυτόν. Τελικά, ο λόγος που σε κάποιες περιπτώσεις η εξουσία των ΜΚΟ προσλαμβάνεται ως μη επαρκώς νομιμοποιημένη σε σχέση με εκείνη των κρατών, είναι ακριβώς αυτή η συνύπαρξη παρουσίας και απουσίας της

¹³Beck U., 2001.

¹⁴ό.π.

ευθύνης των ΜΚΟ, η οποία οφείλεται στη δυνατότητα που έχουν να τοποθετούνται εντός ή εκτός των «συνόρων», η οποία χαρακτηρίζεται ακόμη και μη ηθική¹⁵.

Τελικά, τα ζητήματα αυτά, ανάγονται σε θέματα τόσο μετάφρασης των πολιτικών, ηθικών κ.ά. αρχών μεταξύ τοπικού, εθνικού και παγκόσμιου επιπέδου¹⁶, όσο και σε θέματα άρθρωσης των επιπέδων αυτών μεταξύ τους. Η συμβολή των ΜΚΟ είναι σημαντική, διότι στα πλαίσια του ρόλου τους εντάσσεται και η δυνατότητα που έχουν να διαπραγματεύονται τις μεταβάσεις μεταξύ αυτών των επιπέδων. Μπορούμε να πούμε ότι στην άρθρωση και τη μετάφραση των προτύπων, των κανόνων και των αξιών από το τοπικό έως το παγκόσμιο επίπεδο, αν και το παγκόσμιο επίπεδο αποτελεί μια συνεχή παρουσία, το τοπικό επίπεδο συνεχίζει να υπάρχει, ως μονάδα ανάλυσης, ρυθμιστής, εγγυητής και διαμεσολαβητής του παγκόσμιου, όμως σαφώς περιορισμένο. Ως συνέπεια της σχέσης συνεχούς αναφοράς μεταξύ τοπικού και παγκόσμιου επιπέδου, το εθνικό, ενδιάμεσο, επίπεδο, περιορίζεται και χάνει το παραδοσιακό «μονοπώλιο» να φτιάχνει νόμους¹⁷. Συνεπώς, η δυνατότητα δημιουργίας νόμων διανέμεται σε όλους τους δρώντες της διακυβέρνησης, οι οποίοι μετέχουν στη διαχείριση τόσο των κανόνων όσο και των ερμηνειών τους, χωρίς ωστόσο να έχουν την ισχύ να τους επιβάλλουν οικουμενικά. Με αυτόν τον τρόπο, έχουμε ένα μείγμα αρμοδιοτήτων και νομοθεσιών, των οποίων η ασυμφωνία καθίσταται αντιληπτή προπάντων σε κάθε απόπειρα αναζήτησης ευθύνης και λογοδοσίας. Περαιτέρω, εξαιτίας του «πολλαπλασιασμού των συνόρων», τα οποία τοποθετούνται μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων αναφοράς και μπορούν να επανορίζονται χωρίς να έχουν σαφή μορφή, απαιτούνται εκ νέου νομιμοποιήσεις της δράσης των ΜΚΟ σε κάθε επίπεδο¹⁸.

Καταλήγοντας, οι ΜΚΟ φαίνεται πως εκμεταλλεύονται μια «παράδοξη» δυνατότητα που δημιουργείται από την αμφισβήτηση των απόλυτων εξουσιών και τη χρησιμοποιούν ως «ιδιαίτερη δύναμη νομιμοποίησης» τους¹⁹. Όμως, οι ΜΚΟ δρουν, τελικά, στο μικροεπίπεδο, επιδιώκοντας την κάλυψη επιμέρους αναγκών. Με αυτήν την έννοια, οι ΜΚΟ συμπληρώνουν τα κράτη, χωρίς να μπορούν να τα αντικαταστήσουν στην παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών και συμμετέχουν, από κοινού με τον κυβερνητικό παράγοντα, στη διακυβέρνηση, σε μια διαρκή, δυναμική, συμβιωτική σχέση μεταξύ τους. Στην πράξη, η σχέση αυτή ρυθμίζεται από κοινούς στόχους και κανόνες. Υλοποιείται δε, από την πλευρά των μη κυβερνητικών οργανισμών, με τη σύναψη συμμαχιών παροχής υπηρεσιών, ανάλυσης της πληροφορίας, πίεσης για επικύρωση κοινών συμφωνιών και κινητοποίηση της κοινής γνώμης και της προσοχής των ΜΜΕ²⁰.

¹⁵ό.π.

¹⁶Graubart J., ό.π.

¹⁷Beck U., 2001.

¹⁸ό.π.

¹⁹ό.π.

²⁰Reimann K., 2006, σελ. 64.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΜΗ-ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

2.1 Η εμφάνιση των ΜΚΟ στο πεδίο της διακυβέρνησης

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάστηκε ο τρόπος με τον οποίο, η στροφή στην κατανόηση των αλλαγών και των κοινωνικών προβλημάτων σε μια κοινή παγκόσμια οπτική, σήμανε τη νέα εποχή για την συλλογική κοινωνική δραστηριότητα και την έννοια της ταυτότητας του πολίτη στην παγκόσμια κοινωνία. Από την ίδια σκοπιά, εστιάζοντας σε μαρξιστικές προσεγγίσεις, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε την τάση επανεπένδυσης των «παλαιών» κοινωνιολογικών ζητημάτων, όπως είναι η αμφισβήτηση της εξουσίας και της κατεστημένης τάξης πραγμάτων. Η επανεξέταση του ρόλου των κοινωνικών ομάδων και των κριτηρίων της ένταξης στην παγκόσμια κοινότητα, με στόχο την ενσωμάτωση ενάντια στον αποκλεισμό, εδώ παρουσιάζεται ως κοινωνικό χρέος των πολιτών της ανεπτυγμένης Δύσης. Σε σχέση με την υποχρέωση αυτή, ενδεικτική είναι η στροφή των οργανωμένων συλλογικών δράσεων, οι οποίες πραγματοποιούνται από τις ΜΚΟ, από την κάλυψη των επιτακτικών αναγκών στις «βαθύτερες αιτίες» των κοινωνικών αποκλεισμών και των ανισοτήτων, οι οποίες ανάγονται σε θέματα πολιτικής φύσης, υπαγορεύοντας ταυτόχρονα υλιστικούς στόχους οικονομικής ανάπτυξης και μετα-υλιστικά θέματα ισότητας, δικαιοσύνης κ.ά.²¹. Επιπλέον, η δράση των οργανώσεων αυτών αποκτά πλέον το χαρακτήρα ενδυνάμωσης, δηλαδή ενίσχυσης της ικανότητας αυτοβοήθειας, ενώ ο χαρακτήρας παροχής άμεσης βοήθειας εξασθενεί, εφόσον θεωρείται ότι διαιώνίζει τις σχέσεις εξάρτησης και είναι υποτιμητικός προς τα άτομα.

Ως συνέπεια, ο γενικότερος στόχος της παγκόσμιας κοινωνίας για άμβλυνση ανισοτήτων και επίτευξη ευημερίας και σταθερότητας για όλους, εκφράζεται, με την έλευση των ΜΚΟ, στην προβολή συγκεκριμένων κάθε φορά συμφερόντων, ως δικαιωμάτων μεμονωμένων ομάδων. Κι αυτό επειδή οι ΜΚΟ μπορούν να δράσουν σε επίπεδο διαφορετικό από εκείνο των κρατών, των οποίων προτεραιότητα είναι να καλύψουν τα συμφέροντα τις πλειοψηφίας. Δηλαδή, οι ΜΚΟ έχουν τόσο τη δυνατότητα να αποκτήσουν πρόσβαση σε διαφορετικούς τομείς και ομάδες, όσο και την απαιτούμενη εξειδικευμένη γνώση και εμπειρία σε αυτούς. Συγκεκριμένα, η ανάγκη για οργανωμένες απαντήσεις σε επιμέρους θέματα, η οποία δεν μπορεί να καλυφθεί από τον κυβερνητικό τομέα, εξυπηρετείται από τις ΜΚΟ ως νέους «συμμάχους» των κρατών. Εγκαθίσταται

²¹Collingwood V., 2006, σελ. 442.

δε, εξαιτίας των ραγδαίων αλλαγών σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, τις οποίες επιφέρει η παγκοσμιοποίηση και η «αντίληψη των απειλών ως παγκόσμιων»²². Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να ισχυριστούμε πως οι συνθήκες της παγκοσμιοποίησης ήταν εκείνες που επέκτειναν τη θεματολογία, τις ευκαιρίες χρηματοδότησης και την πρόσβαση των ΜΚΟ στη λήψη αποφάσεων²³.

Η εμφάνιση των ΜΚΟ άλλαξε το πεδίο της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής, περνώντας, από το παρασκήνιο, στην παραγωγή πολιτικής σε σοβαρά κοινωνικά προβλήματα, όπως φτώχεια, δικαιώματα, περιβάλλον²⁴. Μάλιστα, αυτή η συνεισφορά θεωρείται ίσης σημασίας με την ανάδειξη των εθνικών κρατών²⁵. Σχετικά με την ανάπτυξη του μη κυβερνητικού τομέα, οι απόπειρες εξήγησης ξεκινούν από δύο διαφορετικές κατευθύνσεις. Η πρώτη, εστιάζει στις «από-κάτω» συνθήκες της κινητοποίησης και διεκδίκησης από την πλευρά της κοινωνίας πολιτών, η οποία άσκησε πιέσεις ώστε να αναγνωριστεί η ανάγκη για αύξηση της ενεργής συμμετοχής της στις επίσημες διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η δεύτερη ερμηνεία, συμπεριλαμβάνει τις αιτίες εκείνες, οι οποίες «από-πάνω», αυτή τη φορά, επέτρεψαν, στην ουσία, την ανάδειξη των ΜΚΟ, κυρίως ως εξισορροπητικό τρίτο παράγοντα μεταξύ κρατών και ιδιωτικών συμφερόντων. Η δεύτερη ομάδα εξηγήσεων, αναφέρεται, επιπλέον, στις συνθήκες υπό τις οποίες, τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί, όχι μόνο παραχώρησαν έδαφος αλλά και συνέβαλαν ενεργά στην προώθηση των ΜΚΟ, σε μια διαδικασία η οποία κινείται από τη Δύση και αναφέρεται σε αυτό που ονομάζουμε «πολιτικό άνοιγμα»²⁶. Επίσης, οι διαδικασίες αυτές περιλαμβάνουν και την πίεση για τη συμπερίληψη των ΜΚΟ στις αναπτυσσόμενες χώρες²⁷. Προφανώς, στην πρώτη περίπτωση, εστιάζουμε περισσότερο στις ανάγκες που ήρθαν να εξυπηρετήσουν οι ΜΚΟ, δίνοντας έμφαση στο «κενό» το οποίο ήρθαν να καλύψουν, ενώ στη δεύτερη, η λειτουργία των ΜΚΟ παρουσιάζεται να εξυπηρετεί τελικά το status quo, παράγοντας λύσεις για την εξυπηρέτηση ειδικών αναγκών, δρώντας σε ξεχωριστό επίπεδο και χωρίς να θίγει την εξουσία των έτερων πρωταγωνιστών της διακυβέρνησης.

Περαιτέρω, οι ΜΚΟ θεωρούνται «μετεξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων και κορυφαία ιδεολογική έκφραση της ανοικτής, ελεύθερης κοινωνίας»²⁸. Αντιπροσωπεύουν το διάλογο, όντας ταυτόχρονα χρήσιμες στη θέση των προτεραιοτήτων στη χάραξη πολιτικής με την ενεργή συμμετοχή των πολιτών (άμεση δημοκρατία). Χωρίς να μειώνεται η σημασία των αγώνων των ΜΚΟ για τη συμμετοχή τους στη διακυβέρνηση, η ενσωμάτωσή τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων φαίνεται ότι προέκυψε ως ανάγκη επειδή «τα κράτη άρχισαν να χρειάζονται τη

²²McGann J. &Johnstone M., 2005, σελ. 3.

²³Reimann K., 2006, σελ. 46.

²⁴McGann J. &Johnstone M., 2005, σελ. 1.

²⁵Salamon &Anheier, 1996, όπως παρατίθεται από Lehr-Lehnard R., 2005.

²⁶Reimann K., 2006.

²⁷Reimann K., 2006, σελ. 58.

²⁸Βερβερίδης Σ., 2009, σελ. 12.

συνεργασία, τις εξειδικευμένες γνώσεις, την τεχνογνωσία και τις εμπειρίες τους»²⁹. Επιπλέον, οι ΜΚΟ είναι προτιμότερες στους πολίτες από τη διεύρυνση του κρατικού τομέα. Συνοπτικά, οι McGann και Johnstone (2005)³⁰, παραθέτουν τους έξι ακόλουθους παράγοντες ανάπτυξης των ΜΚΟ: 1.εκδημοκρατισμός και αναγνώριση της σημασίας της συμμετοχής της κοινωνίας πολιτών, 2.ανάπτυξη αιτήματος «από-κάτω» για ανεξάρτητη ενημέρωση και ανάλυση, 3.διεύρυνση μη-κρατικών και ενδο-κρατικών φορέων, 4.βελτίωση των τεχνολογιών επικοινωνίας, 5.παγκοσμιοποίηση χρηματοδότησης των ΜΚΟ και, τέλος, μια 6.γενικότερη «κρίση εμπιστοσύνης». Από κοινού με αυτούς τους παράγοντες, η ανάπτυξη του μη κυβερνητικού παράγοντα ενισχύθηκε από το αίτημα του φιλελευθερισμού για περιορισμό της κρατικής παρέμβασης, αρχικά στην οικονομικά και στη συνέχεια και στην κοινωνική δραστηριότητα. Σε αυτές τις συνθήκες, οι ΜΚΟ προέκυψαν ως «φυσική» εναλλακτική λύση στην παραγωγή τόσο ανεξάρτητων πληροφοριών όσο και άμεσων απαντήσεων σε επιτακτικά ζητήματα³¹. Από την άλλη πλευρά, δεν παύουν να διατυπώνονται ερωτήματα για την καταλληλότητα των ΜΚΟ σε σχέση με τη φύση των ρόλων που αναλαμβάνουν, την αύξηση της δύναμής τους και την ηθική δέσμευση προς τους στόχους τους³².

Ειδικότερα, η θέση των ΜΚΟ άλλαξε μετά το '90. Η συμμετοχή τους στις επίσημες διαδικασίες των διεθνών οργανισμών συνέβαλε στη διάδοση των αξιών τους σε παγκόσμιο επίπεδο, με αποτέλεσμα να γίνουν πλέον «ορατές» και να εξασφαλίσουν καλύτερη τυπική και άτυπη πρόσβαση στην πολιτική³³. Με αυτόν τον τρόπο άλλαξε η εικόνα του πεδίου: η ανάμειξη των ΜΚΟ με την πολιτική, τους έδωσε πλέον θέση στις διαδικασίες επιρροής και τις σχέσεις ανταγωνισμού. Στη συνέχεια, ιδίως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, προέκυψαν νέα κοινωνικά ζητήματα προς διευθέτηση, όπως η τρομοκρατία, η κατάχρηση εξουσίας από τα κράτη προς τους πολίτες και οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο όνομα της ασφάλειας, τα οποία έδωσαν νέους ρόλους και ευθύνες στις ΜΚΟ ως πρωταγωνιστές. Επιπλέον, η αναγωγή της ευθύνης και της λογοδοσίας σε σημαντικές έννοιες στην παγκόσμια κοινωνία, δημιούργησε περαιτέρω υποχρεώσεις στις ΜΚΟ³⁴. Πιο συγκεκριμένα, η «κρίση διαφάνειας και λογοδοσίας στις ΜΚΟ», αναφέρεται σε οικονομικά θέματα και σε θέματα οργάνωσης της ημερήσιας διάταξης, προκειμένου να θεωρηθούν πως «εκπληρώνουν αποτελεσματικά τον κρίσιμο ρόλο που έχουν στη δημοκρατική κοινωνία πολιτών»³⁵.

²⁹ Οι ΜΚΟ ως ομάδες πίεσης, ενδεικτικά, Ball A. & Peters B., 2001, σελ. 197.

³⁰ McGann J. & Johnstone M., 2005, σελ. 3.

³¹ *ό.π.*, σελ. 4.

³² Vedder A., *χ.χ.*, σελ. 2.

³³ Graubart J., *χ.χ.*

³⁴ McGann J. & Johnstone M., 2005, σελ. 1.

³⁵ *ό.π.*, σελ. 2.

Με βάση τις αναλύσεις στην Ελλάδα, το κράτος εξακολουθεί να είναι διογκωμένο σε τομείς όπως ο εργασιακός κι ο επαγγελματικός, ενώ το πελατειακό σύστημα φαίνεται πως συνεχίζει να είναι από τους κύριους τρόπους συμμετοχής των πολιτών στις πολιτικές διαδικασίες, αιτίες για την ανίσχυρη, ακόμη, κοινωνία πολιτών³⁶. Ωστόσο, εκτός από τα προβλήματα εμπιστοσύνης στις συλλογικές διαδικασίες, οι οποίες προκύπτουν από το πελατειακό σύστημα, υπάρχουν και ουσιαστικά προβλήματα συνεργασίας. Έτσι, αφού το κράτος αδυνατεί να καλύψει τις καθημερινές ανάγκες των πολιτών, παρουσιάζεται σαν εμπόδιο. Συνεπώς, οι πολιτικοί, οι οποίοι έχουν το ρόλο διαμεσολαβητή μεταξύ κράτους και πολιτών, σε αυτήν την περίπτωση μεσολαβούν ώστε να παρακαμφθούν τα εμπόδια που θέτει το κράτος για την επίτευξη ιδιωτικών συμφερόντων. Αυτό το σύστημα φαίνεται πως έχει καλλιεργήσει δυσπιστία προς τις πολιτικές διαδικασίες και έχει οδηγήσει σε μείωση της πολιτικής συμμετοχής³⁷. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή της κοινωνίας πολιτών μέσω των ΜΚΟ στη διακυβέρνηση και λήψη αποφάσεων φαίνεται ως ευκαιρία αποδέσμευσης από τα κόμματα και το πελατειακό σύστημα που έχει αναπτυχθεί, ως μόνος τρόπος ουσιαστικής πολιτικής συμμετοχής³⁸.

Από την άλλη πλευρά, στην Ελλάδα υπάρχει δυσπιστία απέναντι στις ΜΚΟ, οι οποίες θεωρούνται ως συγκαλυμμένη εξυπηρέτηση συμφερόντων, οπτική στην οποία υπάρχει ενδεχόμενη παρέμβαση των πολιτικών κομμάτων, των οποίων η πρόσληψη ως «διεφθαρμένα»³⁹ ενδεχομένως διαποτίζει κάθε θετική προσπάθεια ενεργής συμμετοχής και πλουραλισμού⁴⁰. Γενικά, έχει γίνει λόγος για γενικότερη δυσπιστία των Ελλήνων πολιτών απέναντι στη συλλογική δράση⁴¹, κατάσταση η οποία εν μέρει εξηγεί την αδύναμη συμμετοχή των πολιτών στις ΜΚΟ και έχει ως αποτέλεσμα την σχεδόν απόλυτη εξάρτηση των οργανώσεων αυτών από τις κυβερνήσεις εξαιτίας της έλλειψης οικονομικών πόρων. Πιο συγκεκριμένα, οι άτυπες ομάδες συμφερόντων και οι ομάδες πίεσης δραστηριοποιούνται περιστασιακά, όταν οι επίσημοι αντιπρόσωποι δεν παίρνουν θέση σε σχέση με τα ενδιαφέροντα των μελών των ομάδων αυτών⁴². Περαιτέρω, η πρότερη κατάσταση της Ελλάδας ως αποδέκτη βοήθειας δεν ήταν δυνατό να παράγει κουλτούρα εθελοντισμού κι ενημέρωσης που είναι προαπαιτούμενη ώστε να αναπτύξει ισχυρή κοινωνία πολιτών⁴³.

Προκειμένου λοιπόν, στην περίπτωση της Ελλάδας, να κάνουμε λόγο για «ουσιαστική συνεταιριστική οργάνωση» μέσω του τρίτου χώρου, αποτελεί προϋπόθεση ο συντονισμός των

³⁶Lambropoulou E., σελ. 80-90.

³⁷Jones N., Malesios C., Iosifides T., & Sophoulis C., 2008, σελ. 178.

³⁸Βλάχος Π., 2007.

³⁹Εξαιτίας του ανεπτυγμένου πελατειακού συστήματος.

⁴⁰Βλάχος Π., 2007, επίσης: Μουζέλης Ν., 2004.

⁴¹Lambropoulou E., ό.π., σελ. 80-90.

⁴²ό.π.

⁴³Filipaios 2002 όπως παρατίθεται από Lambropoulou E., ό.π., σελ. 80-90.

δράσεων του κυβερνητικού και του μη κυβερνητικού παράγοντα, και η εκπαίδευση⁴⁴. Οι προϋποθέσεις αυτές θα επιτρέψουν το μακροπρόθεσμο σχεδιασμό πολιτικών και θα συντελέσουν στη δημιουργία ανάλογης κουλτούρας συνεργασίας. Από την πλευρά τους οι ΜΚΟ, προκειμένου να αναλάβουν τις «υπό όρους αρμοδιότητες» τους στο πλαίσιο ουσιαστικής συνεργασίας, θα πρέπει να ενισχύσουν τη συμμετοχή τους στις επίσημες διαδικασίες λήψης αποφάσεων και να διευρύνουν το συμβουλευτικό ρόλο τους. Παράλληλα, αναδεικνύεται η ανάγκη δημιουργίας ενός εξωτερικού μηχανισμού για το συντονισμό και την επίβλεψη των ΜΚΟ⁴⁵. Γενικότερα, στην Ελλάδα, μπορούμε να ισχυριστούμε πως οι ΜΚΟ είναι σχετικά νέες δομές και χρειάζονται χρόνο για να αναπτύξουν τη δική τους οπτική στα πολύπλοκα κοινωνικά προβλήματα⁴⁶.

2.2 Οι τυπολογίες των ΜΚΟ

Μια βασική διάκριση των ΜΚΟ είναι η διάκριση σε «ΜΚΟ μελών» και «ΜΚΟ υπηρεσιών»: οι πρώτες, αφορούν μια ποικιλία μη κυβερνητικών οργανισμών που προσφέρουν εξειδικευμένες υπηρεσίες μόνο στα μέλη τους, ενώ οι δεύτερες περιλαμβάνουν τους οργανισμούς που δρουν στο όνομα και για λογαριασμό άλλων, όπως μειονοτικές ομάδες, παιδιά και γενικά όσους χρειάζονται ενδυνάμωση προκειμένου να διεκδικήσουν τα συμφέροντά τους⁴⁷. Οι ΜΚΟ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία καθώς διαπραγματεύονται τη διανομή πόρων στη βάση ειδικών αναγκών και αιτημάτων συγκεκριμένων ομάδων οι οποίες βρίσκονται κατά κύριο λόγο σε μειονεκτική θέση.

Μια ακόμη κατηγοριοποίηση αφορά τις στρατηγικές και τον τύπο δράσης των ΜΚΟ: η πρώτου βαθμού δράση περιλαμβάνει την κάλυψη άμεσων αναγκών (διατροφή και ρουχισμός) σε περιπτώσεις κρίσεων, και είναι το παράδειγμα παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, η δράση δεύτερου βαθμού προχωρά ένα βήμα, στην κάλυψη εξατομικευμένων αναγκών, και τέλος, η τρίτη κατηγορία αφορά στην εμπλοκή των ΜΚΟ στο ευρύτερο θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο με γενικότερο «σχέδιο ανάπτυξης ή συμμετοχής»⁴⁸. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι τρεις κατηγορίες που περιγράψαμε παραπάνω, αν και στην πραγματικότητα συνυπάρχουν και δρουν παράλληλα, στην ουσία, περιγράφουν τη χρονική εξέλιξη της δράσης των μη κυβερνητικών οργανισμών, με σημείο έναρξης την άμεση συνεισφορά, για να στραφεί τελικά στην προσπάθεια αλλαγής των συνθηκών που προκαλούν διακρίσεις, ανισότητα, αδικία.

⁴⁴Μουζέλης Ν., 2004.

⁴⁵Βλάχος Π., 2007.

⁴⁶Lambropoulou E., σελ. 80-90.

⁴⁷Atack I., 1999, σελ. 855.

⁴⁸Korten, 1987, όπως παρατίθεται στο Atack I., 1999, σελ.856.

Παρά τις πολλές και διαφορετικές απόπειρες ταξινόμησης των ΜΚΟ, αυτές τις οποίες περιγράψαμε είναι αρκετές για την κατανόηση των θεμάτων που θα ακολουθήσουν στη συνέχεια. Τελικά, ως ουσιαστική παρατήρηση, παραμένει, ότι μολονότι εξυπηρετούν κοινούς στόχους και αναφέρονται σε πεδία φαινομενικά ομοιογενή, όπως για παράδειγμα το πεδίο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, οι ΜΚΟ διατηρούν διαφορετικά μεταξύ τους κίνητρα και διαβαθμίσεις πολιτικής συμμετοχής, συνεργασίας με κυβερνήσεις, ιδεολογίες και βαθμό αποκλειστικής δέσμευσης προς επιμέρους στόχους⁴⁹. Στην Ελλάδα, οι ΜΚΟ διαθέτουν ποικιλία θεματικών και επιπέδων δράσης⁵⁰. Συνολικά, δραστηριοποιούνται 64 εθνικές και διεθνείς ΜΚΟ⁵¹ με γενικό θέμα τα ανθρώπινα δικαιώματα και ειδικότερα: μετανάστες και πολιτικούς πρόσφυγες, θύματα κακοποίησης και βασανιστηρίων, παιδιά και νέους, κρατούμενους, γυναικεία δικαιώματα, ομοφυλόφιλους, πολιτισμό και ανάπτυξη.

2.3 Η θέση και ο ρόλος των ΜΚΟ

Η πρωτοβουλία του μη κυβερνητικού παράγοντα μέσω της σύστασης ΜΚΟ συνδέεται κατά κύριο λόγο με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, ως απόπειρα κάλυψης του κενού μεταξύ κράτους και πολιτών, μέσω της παροχής οικονομικής και κοινωνικής στήριξης σε αποκλεισμένες, κατά κύριο λόγο, ομάδες. Εφόσον οι ΜΚΟ διαθέτουν πρόσβαση στις ομάδες αυτές και την απαραίτητη πληροφόρηση, η συνεισφορά τους μπορεί να δώσει λύσεις σε επιτακτικά προβλήματα και ελλείψεις. Μάλιστα, η δυνατότητα αυτή των ΜΚΟ εξυπηρετεί τις κυβερνήσεις, των οποίων το βλέμμα έχει την τάση να μην διεισδύει σε αυτό το βάθος ανάλυσης⁵². Συνεπώς, οι ΜΚΟ, μπορούν να τοποθετηθούν στους τομείς εκείνους όπου τα επίπεδα διακυβέρνησης (τοπικό, εθνικό και διεθνές) συνδέονται μεταξύ τους, και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτή τη σύνδεση. Από την άλλη πλευρά, επειδή το έργο τους χαρακτηρίζεται από εξειδίκευση, οι ΜΚΟ δεν μπορούν να εκφράσουν και να καλύψουν τις ανάγκες των κοινοτήτων, όπως μπορούν οι επίσημες κρατικές πολιτικές⁵³. Ωστόσο, το κράτος, και γενικότερα το δημοκρατικό πολίτευμα, επικεντρώνει πρωτίστως στην ισότητα, μέσω της εξυπηρέτησης των συμφερόντων των πλειοψηφιών, ενώ οι ΜΚΟ συμβάλλουν στη διαχείριση των ενδεχόμενων ανισοτήτων και των αποκλεισμών που προκύπτουν εντός αυτού του συστήματος. Τελικά, οι ΜΚΟ, παρόλο που δεν θεωρούνται εκφραστές *κοινών* αναγκών, αναλαμβάνουν στην ουσία έναν άλλο κρίσιμο ρόλο: το ρόλο της διαχείρισης και εξέλιξης της συζήτησης περί των κανόνων διανομής των πόρων και των αγαθών, μέσω του

⁴⁹Montgomery B., σελ. 26.

⁵⁰Δούκας Χ.&Δούκα Α., 2007.

⁵¹Η αναζήτηση πραγματοποιήθηκε στο www.anthropos.gr (Ιούνιος 2010).

⁵²Collingwood V., 2006, σελ.443.

⁵³Collingwood V., 2006, σελ 450.

καθορισμού της «ανάγκης» και περαιτέρω του «δικαιώματος» ως κριτήρια της διανεμητικής δικαιοσύνης⁵⁴.

Οι ΜΚΟ, οι οποίες προέρχονται απευθείας από την κοινωνία των απλών πολιτών⁵⁵, μεσολαβούν μεταξύ κράτους και ομάδων τις οποίες αντιπροσωπεύουν, έχοντας χαρακτήρα τόσο μη-κυβερνητικό όσο και μη-κερδοσκοπικό⁵⁶. Σε γενικές γραμμές, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις προσλαμβάνονται θετικά από την κοινή γνώμη και έχουν την εμπιστοσύνη του κοινού⁵⁷, προπάντων επειδή θεωρούνται ανεξάρτητες από την εξουσία και αντικειμενικές πηγές πληροφόρησης, ενώ, για τον ίδιο λόγο, αναγνωρίζονται ως «ουδέτεροι ειδικοί» στα επιτακτικά κοινωνικά προβλήματα⁵⁸. Ακριβώς επειδή επικεντρώνουν σε ένα θέμα κάθε φορά και έχουν την απαραίτητη γνώση και κατάρτιση σχετικά με αυτό, οι ΜΚΟ είναι σε θέση να παρακολουθούν τις κυβερνήσεις και να δημιουργούν πίεση σε αυτές, με τη συνεργασία των ΜΜΕ, για την αλλαγή νομοθεσιών ή πρακτικών⁵⁹. Με αυτόν τον τρόπο οι ΜΚΟ πιέζουν σε λογοδοσία τις κυβερνήσεις των κρατών σε θέματα όπως συνθήκες εργασίας, περιβάλλον, δικαιώματα κ.ά. αλλά και σε ευρύτερα θέματα που αναφέρονται σε ηθικές αρχές⁶⁰. Από την ίδια θέση, οι ΜΚΟ μπορούν να ακολουθήσουν την τακτική της δημοσιοποίησης και «κατονομασίας» των παραβατών και των υπαιτίων των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁶¹. Σε συμβολικό επίπεδο, οι ΜΚΟ, με την δράση τους για ένταξη των περιθωριοποιημένων ομάδων ανταποκρίνονται στην υπόσχεση τους περί δικαιοσύνης και αποκατάστασης της ισότητας, δράση η οποία, σε ένα άλλο επίπεδο, μπορεί να γίνει αντιληπτή κι ως «αντισυστημική», δηλαδή ως συγκρουσιακή προς την εξουσία και ως αγώνας για αλλαγή της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων⁶².

Όπως και οι κυβερνήσεις, οι ΜΚΟ επιδιώκουν την κάλυψη κοινωνικών αναγκών και τη διάδοση συγκεκριμένων αξιών, ενώ συμμετέχουν στην πολιτική στο βαθμό που διαπραγματεύονται την ένταξη των θεμάτων που κρίνουν ως προτεραιότητες στην ημερήσια διάταξη. Έτσι, οι ΜΚΟ, με την επίσημη συμπερίληψή τους στις επίσημες διαδικασίες λήψης αποφάσεων των διεθνών οργανισμών έχουν τη δύναμη να (επανα)φέρουν στον πολιτικό λόγο θέματα είτε στάσιμα, είτε επιτακτικά, είτε απαραίτητα⁶³. Επιπλέον, οι ΜΚΟ, όντες κατά κανόνα αυτόνομες⁶⁴, αποτελούν μια

⁵⁴Σχετικά με τις «νόρμες διανομής της δικαιοσύνης»: το μοντέλο της διανεμητικής δικαιοσύνης προτάθηκε αρχικά ως διανομή στη βάση της ευθυδικίας, δηλαδή της ανταπόδοσης στη βάση της συνεισφοράς καθενός, από τον Adams, ενώ στη συνέχεια από τον Deutsch προστέθηκαν κι άλλα κριτήρια όπως η διανομή των πόρων στη βάση της ανάγκης, βλ. Κασιώτη Ι., σελ. 16-17.

⁵⁵Ως «απλοί πολίτες»: αυτοί που δεν συμμετέχουν ως πολιτικά πρόσωπα στον κυβερνητικό τομέα.

⁵⁶Atack I., σελ. 855.

⁵⁷Lehr-Lehnard R., 2005.

⁵⁸Ronald J., Ramos H. & Rodgers K., 2005, σελ. 557-587.

⁵⁹Lehr-Lehnard R., 2005, σελ. 43.

⁶⁰ό.π., σελ. 44.

⁶¹ό.π., σελ. 45.

⁶²Graubart J., χ.χ.

⁶³Δούκας Χ. & Δούκα Α., 2007.

⁶⁴Atack I., 1999, σελ. 858.

εναλλακτική προσέγγιση στη διανομή των αγαθών. Πιο συγκεκριμένα, η δράση των ΜΚΟ λειτουργεί αντισταθμίζοντας τον αγώνα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων, οι οποίες αποκτούν τα αγαθά στη βάση του ελεύθερου ανταγωνισμού, προωθώντας πρότυπα διανομής τα οποία βασίζονται στην ανάγκη και στα ανθρώπινα δικαιώματα. Γι' αυτό εξάλλου, οι ΜΚΟ έχουν συνδέσει τη δραστηριότητά τους με τις μειονοτικές ομάδες, τους φτωχούς και γενικά με τις ομάδες που βρίσκονται εκτός εξουσίας⁶⁵. Τελικά, η θέση των ΜΚΟ στη σύγχρονη διακυβέρνηση οφείλεται στη δυνατότητα που έχουν για αντίληψη νέων αναγκών, άμεση κινητοποίηση και γρηγορότερη απάντηση σε νέα αιτήματα⁶⁶.

Μάλιστα, επειδή ΜΚΟ προέρχονται απευθείας από την κοινωνία πολιτών και δεν εκφράζουν επιχειρηματικά συμφέροντα⁶⁷, θεωρούνται αξιόπιστοι φορείς και χαρακτηρίζονται αυθεντικό «εργαστήρι ιδεών και κέντρο παραγωγής προβληματισμών και ανάδειξης ενεργών πολιτών⁶⁸». Μια ένδειξη σχετική με τη θέση των ΜΚΟ στις σύγχρονες κοινωνίες είναι ότι η «κοινωνία πολιτών» τείνει να υπολογίζεται με βάση τον αριθμό των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται σε μια χώρα⁶⁹, εφόσον οι οργανισμοί αυτοί είτε ταυτίζονται με την κοινωνία πολιτών είτε αποτελούν αντικειμενικό δείκτη μέτρησης της ελευθερίας άσκησης των πολιτικών δικαιωμάτων⁷⁰. Ο ρόλος των ΜΚΟ, ως ολοκληρωμένων δρώντων της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής, καθίσταται διαρκώς πιο σημαντικός στην διασπορά των ιδεών, της γνώσης και των αξιών καθώς και στη διάδοση της συνεργασίας⁷¹. Επιπλέον, οι ΜΚΟ έχουν επιτύχει όχι μόνο την οριζόντια δικτύωση με τοπικούς φορείς αλλά και σημαντική συνεισφορά στην προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εξαιτίας της πρόσβασης που έχουν εξασφαλίσει στους υπερκρατικούς οργανισμούς. Στα Ηνωμένα Έθνη, η πρόσβαση των ΜΚΟ εκφράζεται με την καθιέρωση του επίσημου «συμβουλευτικού καθεστώτος»⁷², δηλαδή της αναγνώρισης δικαιώματος σε κάποιες διεθνείς ΜΚΟ να έχουν παρουσία και λόγο στις μεγάλες συναντήσεις λήψης αποφάσεων.

Από μια άλλη οπτική, η κριτική στις ΜΚΟ αφορά τη (μη ουσιαστική) συμμετοχή τους στις επίσημες διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα, η κριτική αυτή, αναφέρεται στην άνιση θέση των ΜΚΟ σε σχέση με τους έτερους μετόχους της διακυβέρνησης, δηλαδή τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς. Στις επίσημες συναντήσεις αυτών των φορέων, η ανίσχυρη θέση των ΜΚΟ, δεν τους επιτρέπει να επηρεάσουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται. Υπ' αυτήν την οπτική, οι ΜΚΟ φαίνεται ότι λειτουργούν –άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο σκόπιμα- ως μέρος του συστήματος διαχείρισης, το οποίο προωθεί τελικά την ομοιομορφία και συμμόρφωση

⁶⁵Lehr-Lehnard R., 2005, σελ. 41.

⁶⁶ό.π., σελ. 40.

⁶⁷Ronald J., Ramos H. & Rodgers K., 2005, σελ. 557-587.

⁶⁸Καραμανλής Κ., 2004 όπως παρατίθεται στο Βερβερίδης Σ., 2009.

⁶⁹Ronald J., Ramos H. & Rodgers K., 2005, σελ. 572.

⁷⁰Landman T., σελ. 171-183.

⁷¹Martens K., 1999, σελ. 68.

⁷²Tsutsui K. & Wotipka C., 2004, σελ. 588.

προς τα δυτικά πρότυπα πίσω από τη ρητορική για δημοκρατία κι αλληλεγγύη⁷³. Παράλληλα, η παρουσία των ΜΚΟ στις συναντήσεις αυτές, προσφέρει νομιμοποίηση στις αποφάσεις των «ισχυρών» φορέων εξουσίας, ενισχύοντας την κριτική για αμφιλεγόμενο ρόλο των ΜΚΟ. Οι καταγγελίες αφορούν την περιστασιακή εκμετάλλευση της θέσης των ΜΚΟ, εφόσον η συμμετοχή του τρίτου παράγοντα στη λήψη των αποφάσεων είναι επιβεβλημένη, με το να εμπορεύονται τη συναίνεσή τους ώστε να αποκομίσουν οικονομικά ή άλλα οφέλη. Υπάρχουν επίσης καταγγελίες και για ΜΚΟ οι οποίες δημιουργούνται και στηρίζονται εξολοκλήρου στη βάση διεφθαρμένων συμφερόντων, όπως είναι η εξασφάλιση της πλάγιας πρόσβασης⁷⁴ στην πολιτική. Γι' αυτούς τους λόγους, επειδή πρέπει να διαχωριστούν οι ΜΚΟ που επιτελούν ορθά και ανεξάρτητα το έργο τους, τους επιβάλλεται ένα σύνολο υποχρεώσεων και δεσμεύσεων προκειμένου να αξιολογούνται σε σχέση με το βαθμό στον οποίο, και τα μέσα με τα οποία, εκπληρώνουν το έργο τους. Μάλιστα, η συγκεκριμένη διαδικασία αξιολόγησης και λογοδοσίας των ΜΚΟ εντάσσεται στο γενικότερο αγώνα κατά της διαφθοράς παγκοσμίως. Προς την ίδια κατεύθυνση, ο έλεγχος της αυτονομίας των ΜΚΟ διεξάγεται επίσης μέσω εκτεταμένων ερευνών των οικονομικών σε σχέση με τα έργα τους⁷⁵.

Σε αυτήν την παρουσίαση, δόθηκε περισσότερη έμφαση στο χαρακτηριστικό της αμερόληπτης δράσης του μη κυβερνητικού τομέα καθώς και στις δυνατότητές του για συμπληρωματική παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Περαιτέρω, εάν απομακρυνθούμε ένα βήμα από το πρακτικό κομμάτι της συνεισφοράς των ΜΚΟ στην κάλυψη των άμεσων αναγκών σε περιπτώσεις κρίσεων, οι οργανισμοί αυτοί δρουν σε συμβολικό επίπεδο ως προστάτες των ηθικών αξιών και της αλήθειας. Με αυτήν την έννοια, οι ΜΚΟ, παραμένοντας εκτός των κυβερνήσεων, δύνανται να προσκομίσουν θέματα όπως η κατάχρηση εξουσίας και οι παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο «δικαστήριο της κοινής γνώμης»⁷⁶. Ως «εναλλακτικοί» φορείς εξουσίας στις περιπτώσεις καταπιεστικών καθεστώτων, οι ΔΜΚΟ αποτελούν την αντίθετη δύναμη προκειμένου να διατηρηθεί και να είναι προσιτή η «αλήθεια», ενάντια σε διαδικασίες διαχείρισης που αποσκοπούν στον έλεγχο της μνήμης των πολιτών⁷⁷. Γι' αυτόν το λόγο οι ΜΚΟ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν μεγάλη επιρροή ως αντικειμενικότεροι συντάκτες χρονικών στη σύγχρονη κοινωνία⁷⁸, ρόλος ο οποίος συνοδεύεται, αναμφισβήτητα, από μεγάλη ευθύνη κι απαιτήσεις.

Και στην Ελλάδα, ο ρόλος των ΜΚΟ είναι σημαντικός στο δημόσιο χώρο και στην πολιτική ζωή⁷⁹. Μάλιστα, οι ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον ελληνικό χώρο, αν και οι περισσότερες έχουν δημιουργηθεί πρόσφατα, ακολούθησαν χρονική εξέλιξη η οποία συμπίπτει με την εξέλιξη

⁷³Reimann K., 2006, σελ. 59-60.

⁷⁴Αυτές οι ΜΚΟ χαρακτηρίζονται «Δούρειοι Ίπποι».

⁷⁵Για παράδειγμα, μια τέτοια επιτροπή συστάθηκε από τον ΟΗΕ και είναι το ECOSOC.

⁷⁶Montgomery B., σελ. 25.

⁷⁷ό.π.

⁷⁸ό.π., σελ. 49-50.

⁷⁹Δούκας Χ. & Δούκα Α., 2007, ό.π.

των ΜΚΟ διεθνώς. Ξεκινώντας από την αρωγή αδύναμων κοινωνικών ομάδων⁸⁰, τομέας στον οποίο έδρασαν, αρχικά, ανεξάρτητες από την εξουσία, όπως επισημαίνει ο Νικήτας Λιοναράκης (2005)⁸¹, οι ΜΚΟ του ελληνικού χώρου πέρασαν, στη συνέχεια, σε μια δεύτερη φάση «ενδυνάμωσης»⁸². Η μετάβαση αυτή, ακολουθεί την διεθνή τάση της ενασχόλησης με βαθύτερες αιτίες των κοινωνικών αποκλεισμών, δραστηριότητα που βρίσκεται πιο κοντά στην πολιτική, και μπορεί να μεταφραστεί ως «ανάληψη δημόσιας ευθύνης [...] παράλληλα με το κράτος»⁸³. Σήμερα, διανύουμε την τρίτη περίοδο εξέλιξης των ΜΚΟ: οι ΜΚΟ «τρίτης γενιάς» έχουν αποκτήσει περισσότερο παρεμβατικό ρόλο ως διαμεσολαβητές μεταξύ των ομάδων που αντιπροσωπεύουν, της κοινωνίας πολιτών και των επίσημων φορέων εξουσίας, με έμφαση στις ενέργειες δικτύωσης⁸⁴, δηλαδή στην ανάπτυξη διαύλων οριζόντιας και κάθετης επικοινωνίας η οποία έχει ως στόχο της την κοινή κατανόηση και σύνθεση ολοκληρωμένων παρεμβάσεων. Καταλήγοντας, σε σχέση με τη δικτύωση των ΜΚΟ με άλλους φορείς, μπορούμε να σημειώσουμε την ανάγκη για ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων από την πλευρά των ΜΚΟ προκειμένου να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις αυξανόμενες απαιτήσεις του ρόλου τους. Συγκεκριμένα, η κατάστασή τους ως επίσημοι συμμετέχοντες στη διακυβέρνηση και ο παρεμβατικός ρόλος τους, επιβάλλουν την «επαγγελματοποίηση» των ΜΚΟ, η οποία σε γενικές γραμμές αναφέρεται στη συστηματοποίηση της δράσης τους⁸⁵.

2.4 ΜΚΟ και εξουσία: σχέσεις και προοπτικές

Τυπικά, οι ΜΚΟ κρατούν απόσταση, διαχωρίζοντας τη θέση τους από τις κυβερνήσεις. Αυτή η κατάσταση, επιτρέπει στις ΜΚΟ να στέκονται κριτικά απέναντι στις πρακτικές των κρατών και να αμφισβητούν τα κριτήρια διανομής των αγαθών, ώστε να αποτελούν μια «εναλλακτική» στην κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών. Ωστόσο, παρόλο που παρουσιάζονται ως ουδέτεροι φρουροί της δημοκρατίας και των ατομικών δικαιωμάτων, οι ΜΚΟ, ακριβώς επειδή θίγουν θέματα καλής κοινωνίας και όρων συνύπαρξης, δεν κατορθώνουν εύκολα να διαχωρίσουν τη θέση τους

⁸⁰ό.π.

⁸¹Λιοναράκης Ν., 2005.

⁸²Η «ενδυνάμωση» αναφέρεται στην ικανότητα και την αυτό-αποτελεσματικότητα των ομάδων, βλ. και Δούκας Χ. & Δούκα Α., 2007.

⁸³Λιοναράκης Ν., 2005.

⁸⁴Δούκας Χ., Δούκα Α., 2007.

⁸⁵Δούκας Χ. & Δούκα Α., 2005.

από την πολιτική. Η διαχρονική πορεία τους, δείχνει πως οι ΜΚΟ πέρασαν, από το περιθώριο της πολιτικής, εντός των επίσημων διαδικασιών της, επιτυγχάνοντας τη δικτύωση η οποία είχε ως αποτέλεσμα την ακρόαση του λόγου τους και τη μετάφραση των προτάσεών τους σε πολιτική. Με αυτόν τον τρόπο, οι επαφές που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της διεύρυνσης του ρόλου των ΜΚΟ, γέννησαν νέες σχέσεις και δυναμικές ενώ, ειδικά η ανάμειξη των ΜΚΟ με την εξουσία, αναμφισβήτητα επηρέασε το χαρακτήρα του έργου τους.

Πιο συγκεκριμένα, η πρόθεση των ΜΚΟ, ως κοινωνικά κινήματα, να επηρεάσουν τα δρώμενα και το σχεδιασμό πολιτικής προς τα θέματα εκείνα τα οποία ενδιαφέρουν τις ομάδες που αντιπροσωπεύουν, είναι εκείνη που έφερε τις ΜΚΟ σε επαφή με την εξουσία, τόσο με τυπικούς όσο και με άτυπους τρόπους, επαφή η οποία αναπόφευκτα οδήγησε, στη συνέχεια, σε αμοιβαία επιρροή. Τα αποτελέσματα αυτής της σχέσης επιρροής, περιλαμβάνουν αλλαγές στα χρησιμοποιούμενα μέσα και τη μεταχείρισή τους κι από τις δυο πλευρές, αλλαγές σε ιδεολογικό επίπεδο και ανακατάταξη των προτεραιοτήτων. Δηλαδή, την ίδια στιγμή που οι ΜΚΟ, μέσω των δεσμών που συνάψανε με τους επίσημους φορείς εξουσίας, από τη μια πλευρά κέρδισαν αναγνώριση, από την άλλη πλευρά, επειδή υιοθέτησαν σταδιακά το «προφίλ της ελίτ», στερήθηκαν τον αυθεντικό δεσμό με τους πληθυσμούς τους οποίους αντιπροσωπεύουν⁸⁶.

Η τοποθέτηση των μη κυβερνητικών οργανισμών στις σχέσεις των συμφερόντων μπορεί να προσληφθεί από τον κοινωνικό ρεαλισμό και ως «νομιμοποίηση» της ανισότητας Βορρά-Νότου: εφόσον η κατεστημένη τάξη πραγμάτων εξακολουθεί να μην αμφισβητείται από τη συμμετοχή των ΔΜΚΟ οι οποίες εξυπηρετούν τα συμφέροντα του Νότου, και τα κυρίαρχα πρότυπα παραμένουν τα δυτικά, αποδεικνύεται ότι, αντί να διενεργείται επί της ουσίας αλληλεπίδραση, οι ΜΚΟ του Νότου παραμένουν ως ανενεργοί συνεργάτες των ΔΜΚΟ⁸⁷. Πρόκειται για διαιώνιση των σχέσεων ανισότητας, σε ένα πλαίσιο όπου ουσιαστικά δεν παρέχεται περιθώριο αλλαγής. Στην οπτική αυτή, οι ανισότητες καταλήγουν να οξύνονται, ενώ ο παγκόσμιος χαρακτήρας της συμμετοχής καθιστά τους αδύναμους πιο ανήμπορους και την περιθωριοποίηση πιο έντονη⁸⁸. Παρόλο που, με αυτήν την κριτική, αίρεται ο χαρακτηρισμός της απόκτησης πρόσβασης από την πλευρά των ΜΚΟ στις πολιτικές διαδικασίες ως «νίκη», δεν είναι τόσο απλό να εξάγουμε συνολικά συμπεράσματα για την έκβαση της συμμετοχής του τρίτου παράγοντα: αυτό το οποίο μεταβάλλεται από την ένταξη των ΜΚΟ, είναι η δυνατότητα των ομάδων που αυτές εκπροσωπούν να έχουν λόγο και βήμα, δηλαδή δυνατότητα επιρροής στη λήψη αποφάσεων⁸⁹, ενώ δεν μεταβάλλονται οι σχέσεις

⁸⁶Lehr-Lehnard R., 2005, σελ. 22.

⁸⁷Graubart J., ό.π.

⁸⁸Graubart J., ό.π.

⁸⁹όπου επιρροή είναι αντιληπτή ως μια μικρή μεταστροφή, μια δυνατότητα να ληφθούν λιγότερο ακραίες ή περισσότερο μετριοπαθείς αποφάσεις μέσω της ζύμωσης των αντίθετων απόψεων...

εξουσίας. Η εξουσία παραμένει αδιαπραγμάτευτη, όπως και ο «κανόνας» ότι τα οικονομικά συμφέροντα είναι εκείνα που επιβάλλουν τις ηθικές αξίες παγκοσμίως⁹⁰.

Περιγράφεται δηλαδή μία κατάσταση στην οποία, κάποιες ΜΚΟ συμβιβάζονται με τους όρους της εξουσίας προκειμένου να εισακούεται η φωνή τους, ενώ κάποιες άλλες, οι οποίες επιζητούν να κερδίσουν πολιτικό έδαφος, παρασκευάζουν τις «προσφιλείς στη Δύση παρεμβάσεις»⁹¹. Μάλιστα, στις μαρξιστικές προσεγγίσεις, ο συμβολικός χαρακτήρας της συμμετοχής των ΜΚΟ, που μεταφράζεται σε άνιση φωνή και δράση, διαιωνίζει (και μέσω των ΜΚΟ) τη δομική ανισότητα της κατανομής των δυνάμεων στο status quo, καθώς η ισότητα της συμμετοχής σε αυτό το σύστημα δεν διασφαλίζεται με την ύπαρξη ενός μηχανισμού ο οποίος περιορίζει τις ανισότητες της ισχύος εξασφαλίζοντας την ουσιαστική συμμετοχή και την «προς-τα κάτω» λογοδοσία⁹².

Τελικά, εξαιτίας της ασάφειας που στην πραγματικότητα μεταφέρει ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανισμών, ανάλογα με τις σχέσεις που διατηρούν με την εξουσία, ενδέχεται να περιγράφονται ως: «ενδιαφέροντες» συνεργάτες του κυβερνητικού τομέα, «στρατηγικοί σύμμαχοι» για τη νομιμοποίηση των αποφάσεων⁹³ ή «απεγνωσμένες ΜΚΟ που επιδιώκουν την προσοχή (κυβερνήσεων, κοινού και ΜΜΕ) για οικονομική ενίσχυση κι ευαισθητοποίηση»⁹⁴. Ωστόσο, για τις ΜΚΟ, φαίνεται πως οι αρχές είναι πιο σημαντικές σε σχέση με την απόκτηση εξουσίας και η εμπιστοσύνη του κοινού επαρκεί για τη νομιμοποίησή τους⁹⁵.

2.5 Βασική κριτική κι ερωτήματα σε σχέση με το ρόλο και τη συνεισφορά των ΜΚΟ

Χωρίς να επιδιώκουμε, ή και να μπορούμε να παραβλέψουμε, τη θετική συμβολή του μη κυβερνητικού παράγοντα και τη συνεισφορά του στην κοινωνική αλλαγή, υπάρχουν και οι περιπτώσεις στις οποίες οι ΜΚΟ έχουν κατηγορηθεί για κατάχρηση οικονομικών πόρων, πρόταξη του προσωπικού συμφέροντος, μη-δημοκρατική δομή, έλλειψη ευαισθησίας στον πολιτισμικό πλουραλισμό, τη θρησκεία και την ιστορία⁹⁶. Σε γενικές γραμμές, αυτοί είναι οι άξονες της βασικής κριτικής στις ΜΚΟ, ενώ τα καίρια ερωτήματα που τίθενται είναι α) «που πηγαίνουν τα χρήματα

⁹⁰Graubart J.

⁹¹ό.π.

⁹²Ebrahim A., 2003, σελ. 819.

⁹³Arenas D., Lozano J., &Albareda L., 2009, σελ. 183.

⁹⁴Ronald J., Ramos H. &Rodgers K., 2005, σελ. 558.

⁹⁵Graubart J.

⁹⁶Lehr-Lehnard R., 2005, σελ. 39.

των ΜΚΟ;» και β) «ποια είναι η συνεισφορά των προγραμμάτων τα οποία υλοποιούνται από τις ΜΚΟ;»⁹⁷. Τονίζεται δε, η διάσταση του λόγου των ΜΚΟ περί αρχών και αναγκών σε σχέση με την πρακτική εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων τους, σε συνδυασμό με την έλλειψη κατάρτισης και συστηματικής μεθοδολογίας των ΜΚΟ σε ζητήματα αξιολόγησης στη βάση αρχών και προτύπων⁹⁸.

Η κριτική αφορά στο ότι οι ΜΚΟ μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την έμμεση συμμετοχή στην πολιτική και την άσκηση εξουσίας. Μάλιστα, οι ΜΚΟ έχουν χαρακτηριστεί ως «δούρειοι ίπποι»⁹⁹ εξαιτίας της πολιτικής ουδετερότητας τους, του πλεονεκτήματος της χαλαρής λογοδοσίας (εφόσον οι ΜΚΟ έχουν την υποχρέωση να λογοδοτούν μόνο στα μέλη τους), και της δυνατότητας νόμιμης εξασφάλισης των πόρων συντήρησης και δράσης τους¹⁰⁰. Για τους παραπάνω λόγους, κάποιες ΜΚΟ θεωρούνται αμφιβόλου ρόλου και προέλευσης ομάδες, οι οποίες πραγματοποιούν αδιαφανείς οικονομικές συναλλαγές και συντάσσουν αμφιλεγόμενες αναφορές παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁰¹. Μια ακόμη παρατήρηση, η οποία εντείνει την αμφιβολία για τις ΜΚΟ είναι ότι «απλώς προωθούν τις ιδέες και τα ενδιαφέροντά τους, μάλιστα χωρίς να συναντούν αντίσταση»¹⁰², εξαιτίας της δυνατότητας που έχουν να ελίσσονται στο μεταίχμιο του πολιτικού χώρου, χωρίς η επιρροή τους να παρεμποδίζεται. Επομένως, είναι επιτακτικής σημασίας να τεκμηριώνεται η ανεξαρτησία των ΜΚΟ, με πολιτικά, οικονομικά και μεθοδολογικά κριτήρια. Εξάλλου, η δυνατότητα απόδειξης της αυτονομίας των ΜΚΟ είναι καθοριστικός παράγων ευόδωσης του έργου τους: ο κομβικός ρόλος που έχουν στην αντιμετώπιση των διακρίσεων και την προώθηση δικαιότερων κανόνων και πρακτικών κατανομής των πόρων, αποσκοπεί στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Ένα ακόμη σημείο κριτικής αφορά την πολιτισμική ευαισθησία των ΜΚΟ: προβάλλοντας ως ανώτερο σκοπό τους την «ανάπτυξη του Νότου», απορρίπτουν τις μη-δυτικές πολιτισμικές και θρησκευτικές αξίες των πληθυσμών και προωθούν τις οπτικές και τα σχέδια ανάπτυξης της Δύσης. Από αυτή την άποψη, θίγεται η έννοια της συμμετοχής και της έκφρασης των αναγκών από τους ίδιους τους πληθυσμούς που εκπροσωπούνται από τις ΜΚΟ και επηρεάζονται από το έργο τους.

⁹⁷Christensen J., 2004.

⁹⁸σε σχέση με ζητήματα κατά της διαφθοράς των ΜΚΟ, κριτική των πρακτικών τους και προτάσεις βελτίωσης, βλ. U4 Expert Answer, Anti-Corruption Resource Centre, Transparency International, CMI, Developing a code of conduct for NGOs, 2009, σελ. 4.

⁹⁹Wallace, 2005, όπως παρατίθεται από Lambropoulou E., σελ. 80-90.

¹⁰⁰Lambropoulou E., σελ. 80-90.

¹⁰¹Καρκαλέτσης Σ., 2006.

¹⁰²Lehr-Lehnard R., 2005, σελ. 15.

Επιπλέον, η απόσταση από τον πληθυσμό τονίζεται καθώς, όσοι ασχολούνται με τις ΜΚΟ, θεωρούν τους εαυτούς τους ως προνομιούχους και φέρονται σαν ελίτ, ενώ υιοθετώντας όλο και περισσότερο το «προφίλ του επαγγελματία», απομακρύνονται από το διάλογο με τις φτωχές κι αγράμματες ομάδες στις οποίες προσφέρουν τις υπηρεσίες τους¹⁰³. Επίσης, είναι ορατός ο κίνδυνος εξάπλωσης των αρχών συγκεκριμένων πολιτισμών έναντι άλλων, μέσω της δράσης των ΔΜΚΟ, και σε αυτήν την περίπτωση κάνουμε λόγο για *ιμπεριαλισμό*.

Τελικά, είναι ανάγκη να ξεκαθαριστεί ποιες ΜΚΟ, και σε ποιο βαθμό, λειτουργούν δίνοντας προτεραιότητα σε σκοπούς οι οποίοι απέχουν από τις ανάγκες και τις επιθυμίες των πληθυσμών που αντιπροσωπεύουν. Επιπλέον, επειδή οι βλέψεις των ΜΚΟ να αποκτήσουν δεσμούς «προς-τα-πάνω», δηλαδή με τις κυβερνήσεις, τις οδηγούν σε από-επένδυση από τους πληθυσμούς τους οποίους εκπροσωπούν, είναι απαραίτητο να αποσαφηνιστεί ο τρόπος με τον οποίο οι ΜΚΟ δεσμεύονται σε αξίες σκοπό και σχέση με τους πληθυσμούς, ιδιαίτερα όταν βρίσκονται τόσο κοντά σε κυβερνήσεις¹⁰⁴. Τέλος, συγκεκριμένα οι ΜΚΟ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακριβώς επειδή έχουν ευρύτητα στο έργο τους (από την άμεση παροχή της βοήθειας σε περιπτώσεις κρίσεων, έως και το να λειτουργούν ως ελεγκτικοί μηχανισμοί των κυβερνητικών πρακτικών) απαιτείται να έχουν ξεκάθαρη σχέση με τους φορείς που κρίνουν: η κριτική αφορά στη συνύπαρξη της ιδιότητας των οργανισμών αυτών ως «ελεγκτές» με την κατάσταση της οικονομικής εξάρτησης από τους ίδιους φορείς τους οποίους ελέγχουν¹⁰⁵. Κι αυτό γιατί ο ρόλος των ΜΚΟΑΔ ως «ελεγκτές» προϋποθέτει ως εγγύηση την απόσταση και την ανεξαρτησία. Κατά συνέπεια, ο αντιφατικός αυτός ρόλος λειτουργεί σε βάρος των ΜΚΟ ως πηγή αμφισβήτησης της αντικειμενικότητάς τους και όντας υπεύθυνος για την «καχυποψία» απέναντί τους¹⁰⁶

¹⁰³ό.π., σελ. 22.

¹⁰⁴Edwards M. &Hulme D., 1998, σελ. 14.

¹⁰⁵Arenas D., Lozano J. &Albareda L., 2009, σελ. 185.

¹⁰⁶ό.π., σελ. 189.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

3.1 Ορισμός, έννοιες και προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τους από τις ΜΚΟ

Δικαίωμα αποτελεί απαίτηση-αξίωση η οποία απορρέει από κοινωνικούς κανόνες, είτε γραπτούς είτε άγραφους¹⁰⁷. Με αυτήν την έννοια, υπάρχει περιορισμός ως προς τη δυνατότητα επίκλησης των αξιώσεων από τις κοινωνικές ομάδες, καθώς οι αξιώσεις αυτές, προκειμένου να είναι δικαιολογημένες, θα πρέπει να έχουν αναφορά στα συστήματα νόμων. Από μια άλλη άποψη, οι κανόνες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θέτουν τα πρότυπα και τοποθετούν το σημείο έναρξης νέων σχέσεων και ανάδειξης νέων αιτημάτων¹⁰⁸. Ωστόσο, αν και η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει αμφισβητηθεί εξαιτίας των αφαιρέσεων της έννοιας «άνθρωπος»¹⁰⁹, τα ανθρώπινα δικαιώματα εξακολουθούν να είναι ένα σύμβολο νίκης που εκφράζει τη ρήξη η οποία πραγματοποιήθηκε με την επικύρωσή τους, ως εγγύηση της ισότητας όλων των ανθρώπων μεταξύ τους και ως όριο στην εξουσία. Όμως, η επίκληση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει ακόμα μια συμβολική διάσταση, εφόσον η έννοιά τους συντηρεί τη «σύγκρουση» της ενημέρωσης και διεκδίκησης ενάντια στην καταπίεση¹¹⁰. Τοποθετώντας τα ανθρώπινα δικαιώματα πάνω από κάθε εξουσία, προέκυψε η δυνατότητα να βρίσκονται υπόλογες οι κυβερνήσεις, ενώ χάρη σε αυτή τη διάσταση, οι ΜΚΟ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανέλαβαν έναν κρίσιμο ρόλο της διασφάλισης τους¹¹¹. Ο ρόλος αυτός έγινε αιτία ώστε οι ΜΚΟ να αποκτήσουν ισχύ στα σύγχρονα συστήματα διακυβέρνησης: καθώς διαχειρίζονται ευαίσθητες και ηθικά φορτισμένες έννοιες, έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων και να θέτουν σε διακριτή θέση ομάδες και συγκεκριμένα ζητήματα, με αποτέλεσμα να αποδίδεται περισσότερη αξία στις διαδικασίες αξιολόγησης, αξιοπιστίας και νομιμοποίησης τους. Ωστόσο, πέραν της συνεισφοράς των ΜΚΟ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η προστασία των δικαιωμάτων διασφαλίζεται από τις διακρατικές σχέσεις και το καθεστώς προστασίας που αναπτύσσεται διεθνώς, καθιστώντας

¹⁰⁷Γιανναράς Χ., 1998, σελ. 15.

¹⁰⁸Hilhorst D., 2002, σελ. 199.

¹⁰⁹Αυτό το οποίο έχει αμφισβητηθεί είναι η οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεδομένης της ποικιλίας κοινωνικών σχέσεων και των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων, ενδεικτικά, *de-Maistre J., 1797*, όπως παρατίθεται από Lallement M., 2004, σελ. 63-64.

¹¹⁰βλ. Πάσχουλα Μ., συνέντευξη Δανέζη Σωτήρη, 2009.

¹¹¹Bell C. & Keenan J., 2004, σελ. 334.

δύσκολο για την εξουσία να καταργήσει ή να τροποποιήσει τις διατάξεις¹¹², σύστημα το οποίο προωθούν οι ΜΚΟ.

Στην πραγματικότητα, η έννοια της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τους μη κυβερνητικούς οργανισμούς, όπως τη συναντούμε σήμερα, ξεκίνησε το 1945, όταν 42 αμερικανικοί οργανισμοί, οι οποίοι τότε είχαν προσκληθεί ως «σύμβουλοι»¹¹³, έκαναν για πρώτη φορά λόγο για το ρόλο της Κοινωνίας των Εθνών¹¹⁴ στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως προϋπόθεση για την επίτευξη ειρήνης και την πρόληψη των συγκρούσεων¹¹⁵. Ωστόσο, ως το 1948, δηλαδή ως τη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (η οποία αναφέρεται στα αστικά και πολιτικά δικαιώματα, την ελευθερία του λόγου, την ανεξιθρησκία και τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα), η Κοινωνία των Εθνών δεν είχε τη δύναμη να αναλάβει δράση για την αντιμετώπιση των παραβιάσεων των ΔτΑ. Στη συνέχεια, μετά τον Ψυχρό Πόλεμο ανανεώθηκε το ενδιαφέρον σε σχέση με παραβιάσεις δικαιωμάτων από τα ισχυρά κράτη κι επίσης σε σχέση με την αναζήτηση ισότητας στις πρακτικές, ενώ το πεδίο των ΔτΑ διευρύνθηκε σε θέματα όπως η θανατική ποινή, το περιβάλλον κ.ά.¹¹⁶. Έτσι, η βουή για τα δικαιώματα, η οποία ακολούθησε τη δεκαετία του '90, αντιστάθμισε τη σιωπή του Ψυχρού Πολέμου¹¹⁷. Σε αυτό το κλίμα, τα ανθρωπιστικά κινήματα αναπτύχθηκαν θεαματικά σε σύγχρονη τάση, επηρεάζοντας τους στόχους, την ημερήσια διάταξη και γενικά το σχεδιασμό πολιτικών των διεθνών οργανισμών¹¹⁸. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστική η αύξηση του αριθμού των ΜΚΟ στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως και η συνεισφορά τους στην ανάπτυξη προτύπων στον τομέα των ΔτΑ παγκοσμίως. Ωστόσο, στο βαθμό που οι ΜΚΟ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκκινούν τις διαδικασίες διεύρυνσης των διεθνών κριτηρίων, εμπλέκονται στις πολιτικές διαδικασίες, με θετικές κι αρνητικές επιπτώσεις¹¹⁹.

Αρχικά, η παρέμβαση των ΜΚΟ για την προστασία των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και των πολιτικών ελευθεριών, ήρθε να καλύψει τις ανάγκες τις οποίες μετά τον πόλεμο δεν μπορούσε να αναλάβει η πολιτεία. Στη συνέχεια, η μείωση του κράτους περιόρισε και τη δυνατότητά του για την εγγύηση των δικαιωμάτων των πολιτών. Μάλιστα, σε μερικές περιπτώσεις

¹¹²Μάνεσης Α., 1979, σελ. 57.

¹¹³Απ' όπου προκύπτει και το «συμβουλευτικό καθεστώς» όπως καθιερώθηκε αργότερα να δίδεται στις ΜΚΟ προκειμένου να συμμετέχουν στις συναντήσεις των διεθνών οργανισμών (και στο οποίο θα αναφερθούμε σε επόμενο υποκεφάλαιο στη συνέχεια).

¹¹⁴Πρόκειται για το σημερινό ΟΗΕ.

¹¹⁵Gaer F., 1995, σελ. 390.

¹¹⁶Ronald J., Ramos H., &Rodgers K., 2005, σελ. 571, κι επίσης Martens K., 1999, σελ. 69.

¹¹⁷Minear L., 1999, σελ. 63.

¹¹⁸Chandler D., 2001, σελ. 678.

¹¹⁹Martens K., 2003, σελ. 3.

ήρθαν στο φως και καταχρήσεις εξουσίας των φορέων του. Όμως, η ανάγκη για διεκδίκηση οργανωμένων συμφερόντων απευθείας από την κοινωνία πολιτών εντάθηκε και από την προώθηση της ατομικής ανάληψης ευθυνών και της απόδοσης ευθυνών για επιτυχή ή αποτυχημένη διεκδίκηση δικαιωμάτων στις ίδιες τις ειδικές ομάδες τις οποίες αφορούν, σε ένα πλαίσιο όπου η πρόταξη νέων στόχων όπως η ασφάλεια μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα. Έτσι, οι οργανισμοί και οι ομάδες ακτιβιστών με θέματα την παγκόσμια ειρήνη και δικαιοσύνη και την περίθαλψη των θυμάτων πολέμου, εξελίχθηκαν σε ΜΚΟ προστασίας δικαιωμάτων, καθώς ανέλαβαν πιο ενεργό ρόλο και μόνιμη θέση και καθήκοντα με την αλλαγή παγκόσμιας διακυβέρνησης¹²⁰.

Πυρήνας του ρόλου των οργανώσεων αυτών είναι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως ορίζονται διεθνώς, ενώ δεν εξαιρούνται επιμέρους στόχοι όπως τα δικαιώματα περιθωριοποιημένων ομάδων ή ακόμη και γενικότεροι σκοποί όπως ισότητα, ανάπτυξη, εκδημοκρατισμός κ.ά.¹²¹. Σε γενικές γραμμές, το θετικό προφίλ των οργανισμών αυτών έγκειται στην «παγκοσμιότητα και την πολιτική ουδετερότητα του έργου τους» καθώς και στην «πραγματική παροχή βοήθειας... με έμφαση στα χαμηλά στρώματα»¹²². Τα μέλη των ΜΚΟΑΔ αναγνωρίζουν ως σκοπούς τους την εποπτεία και τη σύνταξη αναφορών σχετικά με τις πρακτικές των κυβερνήσεων απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα και γενικά την προώθηση των ΔτΑ, κυρίως μέσω της πίεσης και της οργάνωσης ενός μηχανισμού για την παύση των παραβιάσεων¹²³. Στην πράξη, οι ΜΚΟΑΔ «μπορούν να καλοπιάνουν τις κυβερνήσεις, να εποπτεύουν, να διανέμουν πληροφορίες ή να διαμαρτύρονται, ώστε οι κυβερνήσεις να δρουν σύμφωνα με κανόνες της κοινωνικής δικαιοσύνης»¹²⁴. Πιο συγκεκριμένα, η δραστηριότητά των οργανώσεων αυτών περιλαμβάνει την έκθεση και δημοσιοποίηση των στοιχείων σχετικά με τις παραβιάσεις, την επικοινωνία με τους αρμόδιους της λήψης αποφάσεων και την παροχή υπηρεσιών όπως αρωγή, ενημέρωση και νομικές συμβουλές στα θύματα των παραβιάσεων¹²⁵. Ταυτόχρονα, μέσα από τη δράση τους, οι ΜΚΟΑΔ ανέδειξαν νέα θέματα όπως θέματα ορισμών και επέκτασης των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ δεν αποκλείεται και η ανάδειξη νέων ομάδων η οποία

¹²⁰Graubart J.

¹²¹Bell C. & Keenan J., 2004, σελ. 336-337.

¹²²Chandler D., 2001, σελ. 680-681.

¹²³Gaer F., 1995, σελ. 394-396.

¹²⁴...κανόνες στων οποίων τον προσδιορισμό επιδιώκουν να συμμετέχουν οι ΜΚΟΑΔ..., ενδεικτικά, βλ. Graubart J.

¹²⁵Gaer F., 1995, σελ. 395-396.

έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή των όρων του παιχνιδιού. Άλλωστε, είναι χαρακτηριστικό ότι με την εμπλοκή ΜΚΟ, τα κοινωνικά θέματα από μειονοτικά αναδεικνύονται σε κυρίαρχες τάσεις¹²⁶.

Στην ουσία, ο ρόλος των ΜΚΟ είναι συμπληρωματικός των επίσημων διαδικασιών των κυβερνήσεων: οι κυβερνήσεις, μέσω των δεσμεύσεων τους στους διεθνείς οργανισμούς, οφείλουν να παρακολουθούν τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ οι ΜΚΟ συντάσσουν τις δικές τους αναφορές και μπορούν να δημοσιοποιήσουν τις πληροφορίες τους διεθνώς¹²⁷. Ένας ακόμη λόγος που προωθεί την αποτελεσματικότερη υποστήριξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις διεθνείς ΜΚΟ είναι η ίδια η θέση τους: καθώς οι εθνικές κυβερνήσεις δεν είναι διατεθειμένες να επεμβαίνουν στον έλεγχο των παραβιάσεων άλλων κρατών¹²⁸, οι ΜΚΟ παρουσιάζονται ως κατάλληλοι φορείς οι οποίοι νομιμοποιούνται να παρεμβαίνουν σε εσωτερικά θέματα των κρατών εξαιτίας της ανεξαρτησίας τους, ενώ σε αυτό το έργο, οι διεθνείς με τις τοπικές ΜΚΟ λειτουργούν συμπληρωματικά. Τελικά, ο ρόλος των ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι να εντάσσουν και να ερευνούν τις διαδικασίες ένταξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα πολιτικά συστήματα προκειμένου να βελτιώσουν τις δημοκρατικές πλουραλιστικές κοινωνίες¹²⁹.

Το καθεστώς μιας ΜΚΟ δηλώνει ότι αποτελείται από απλούς πολίτες, χωρίς σχέση με τις κυβερνήσεις, ενώ οι ΔΜΚΟ μπορεί να έχουν μέλη από δυο και άνω χώρες¹³⁰. Ως κύριο έργο τους, οι ΔΜΚΟ, έχουν τη συστηματική παρακολούθηση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την εγγύηση της ασφάλειας των πολιτών, τη βελτίωση της πρόσβαση στις ανθρωπιστικές υπηρεσίες και την αντιμετώπιση του αντίκτυπου των πολέμων και των συγκρούσεων, ιδιαίτερα σε συγκεκριμένες ομάδες όπως γυναίκες και παιδιά¹³¹. Μπορούμε επίσης να θέσουμε τη διαφορά της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, η οποία αφορά την κάλυψη άμεσων αναγκών που στρέφεται στις Νότιες χώρες, από τις ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες έχουν ως έργο την προώθηση της ένταξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις εσωτερικές και διεθνείς νομοθεσίες και πρακτικές¹³².

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι μια συνεχής διαδικασία: εξαρτάται από πολλές διακυμάνσεις παγκοσμίως¹³³, ενώ σε αυτές παρεμβαίνουν επίσης ηθικής και πολιτισμικής ευαισθησίας θέματα. Κι αυτό γιατί η αποδοχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων περνά μέσα από

¹²⁶Bell C. & Keenan J., 2004, σελ. 337.

¹²⁷Goodman R., γ.χ., σελ. 177.

¹²⁸Tsutsui K. & Wotipka C., 2004, σελ. 590.

¹²⁹Montgomery B., σελ. 28.

¹³⁰Tsutsui K. & Wotipka C., 2004, σελ. 591.

¹³¹Graubart J.

¹³²Ronald J., Ramos H. & Rodgers K., 2005, σελ. 574.

¹³³Leader N., γ.χ., σελ. 289.

κάποια στάδια: επικύρωση συμφωνιών, ανάπτυξη της ηθικής που επιβάλλεται από το νόμο, αναφορές των παραβιάσεων, λογοδοσία υπευθύνων και μέτρα τιμωρίας της μη συμμόρφωσης, αλλαγές σε πολιτικές προς τη συμμόρφωση με τις επιταγές των δικαιωμάτων. Επιπλέον, το γεγονός ότι η ένταξη των ΔΤΑ συνιστά δυναμική διαδικασία, εξηγεί τις διαβαθμίσεις αποδοχής και διαφορετικότητας για κάθε κράτος¹³⁴. Σε αυτή τη διαδικασία, ο νόμος έχει κρίσιμο ρόλο, ο οποίος μέσω της επιβολής κυρώσεων εδραιώνει τη θέση του και λειτουργεί επιβεβαιώνοντας τη δέσμευση των κρατών με τα ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ, σε διαφορετική περίπτωση, θα υπήρχε πολιτική πίεση για τη διαχείριση των θεμάτων αυτών¹³⁵. Πράγματι, εντός του πολιτικού χώρου έχουν την τάση να συγκρούονται οι απόψεις των δρώντων, ενώ στο διάλογο αυτό οι ΜΚΟΑΔ υποστηρίζουν τις δικές τους αξίες σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα¹³⁶. Έτσι, οι ΜΚΟ έχουν σημαντικό ρόλο στις διαδικασίες πληροφόρησης, στη σύνθεση της διεθνούς ημερήσιας διάταξης κοινωνικών θεμάτων και στην αυτορρύθμιση μέσω της ανάπτυξης μηχανισμών παρακολούθησης¹³⁷.

Περαιτέρω, η επικύρωση των συμφωνιών από τα κράτη, οδηγεί στην αύξηση του διαλόγου και της πληροφόρησης σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, γεγονός το οποίο στη συνέχεια συντελεί στην αύξηση των καταγγελιών, η οποία ενδεχομένως συνδέεται με τη μείωση του σκοτεινού αριθμού των παραβιάσεων¹³⁸. Επίσης, μέσω της επικύρωσης των συμφωνιών, επιβάλλεται ένα καθεστώς αμοιβαίου ελέγχου μεταξύ των κρατών. Έτσι, εάν ένα κράτος δεν κυρώσει τη συμφωνία, τότε εντείνονται οι εξωτερικές πολιτικές πιέσεις και είναι υπαρκτή η απειλή των εξωτερικών παρεμβάσεων για τη διευθέτηση θεμάτων που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Από την άλλη πλευρά, όταν ένα κράτος κυρώσει τη συμφωνία, η αύξηση της πληροφόρησης και του διαλόγου που οδηγούν σε αύξηση των καταγγελιών των παραβιάσεων, υπόκειται και πάλι σε έλεγχο προς χάρη της διαφάνειας. Τελικά, με την επικύρωση των συμφωνιών, οι ΜΚΟ κερδίζουν πολιτικό έδαφος διατηρώντας τη δυνατότητα που έχουν να πιέζουν τα κράτη¹³⁹.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, φαίνεται πως η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως διαδικασία ενδυνάμωσης είναι διαφορετικός στόχος από τον έλεγχο της τήρησης των διακηρύξεων και συμβάσεων. Κι αυτό γιατί η κύρωση των συμφωνιών, οι οποίες αφορούν τα «ελάχιστα προαπαιτούμενα¹⁴⁰» των ΔΤΑ, ενδέχεται να είναι αποτέλεσμα εξωτερικών πολιτικών πιέσεων¹⁴¹,

¹³⁴Goodman R. & Jinks D., ό.π., σελ. 174.

¹³⁵ό.π., σελ. 173.

¹³⁶Mertus J., 1999, σελ. 1366.

¹³⁷ό.π., σελ. 177.

¹³⁸ό.π., σελ. 176.

¹³⁹ό.π., σελ. 176.

¹⁴⁰Hilhorst D., 2002..

ενώ δεν μπορεί ουσιαστικά να επιβληθεί η ηθική υποχρέωση της τήρησής τους. Ένα ακόμη θέμα το οποίο προκύπτει είναι το είδος των παραβιάσεων οι οποίες τείνουν να προβάλλονται περισσότερο, σε βάρος ποιων άλλων παραβιάσεων αναδεικνύονται, όπως και το εάν τα ΔτΑ έχουν χάσει το νόημά τους.

3.2 Η νομιμοποίηση των ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η έννοια της νομιμοποίησης αναφέρεται στις διαδικασίες απόκτησης και τα μέσα άσκησης του δικαιώματος που έχει ένας φορέας εξουσίας να οργανώνει, να ηγείται, και να διαχειρίζεται πόρους¹⁴². Η νομιμοποίηση, κατά κύριο λόγο, αποτελεί προϋπόθεση για τη δράση των επίσημων, αναγνωρισμένων φορέων εξουσίας, γι' αυτό και για τις ΜΚΟ αναδείχθηκε σε ιδιαίτερης βαρύτητας θέμα μετά την αριθμητική τους αύξηση και τη συμμετοχή τους στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων. Σε γενικές γραμμές, μπορεί να λεχθεί πως η νομιμοποίηση των ΜΚΟ πηγάζει, σε ένα μεγάλο βαθμό, από τα θεσμικά χαρακτηριστικά του ρόλου τους και συνδυάζεται με το «χάρισμα»¹⁴³ της εξειδικευμένης γνώσης και το μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα τους. Εντοπίζεται, επιπλέον, ένας τύπος νομιμοποίησης ο οποίος αναφέρεται στη στενή εξάρτηση των ΜΚΟ με τους άλλους φορείς εξουσίας ως συμμετέχοντες στη διακυβέρνηση: εφόσον η εξουσία εξασφαλίζεται πια από κοινού, η νομιμοποίηση της στηρίζεται περισσότερο στη σχέση μεταξύ των συμμετόχων, και γι' αυτό το λόγο καθίσταται θέμα ευαίσθητο κι εύθραυστο. Με την έννοια «κρίση νομιμοποίησης» στην παγκόσμια κοινωνία, περιγράφεται το κενό που δημιουργείται από την έλλειψη ιεραρχικά ανώτερης, αναγνωρισμένης, εξουσίας η οποία να ελέγχει τη νομιμοποίηση όσων εξυπηρετούν μεμονωμένα συμφέροντα¹⁴⁴.

Αρχικά, οι ΜΚΟ, ως φορείς διατεθειμένοι να καλύψουν ένα κενό, αυτό της υποχώρησης των κοινωνικών υπηρεσιών του κράτους, νομιμοποιούνται στη βάση του μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα τους και της διάθεσής τους να παραμένουν εκτός της διεκδίκησης εξουσίας. Τελικά, οι ΜΚΟ προσλαμβάνονται από τους πολίτες ως νομιμοποιημένες καθώς: «έχουν “καλά” κίνητρα και θυσιάζονται για να εξυπηρετήσουν ... (τουλάχιστον) έως τη στιγμή που θα θεωρηθεί ότι εισήχθη ο

¹⁴¹Η και να προέρχονται από εσωτερικές ομάδες πίεσης.

¹⁴²Atack I., 1999, σελ. 857.

¹⁴³Για το Weber η εξουσία νομιμοποιείται στη βάση παραδοσιακών, χαρισματικών ή/ και ορθολογικών-νομικών κριτηρίων, ενδεικτικά βλ. Weber M., 2001.

¹⁴⁴Collingwood V., 2006, σελ. 445-446.

παράγων “προσωπικό συμφέρον” και θα αλλάξει η εικόνα τους»¹⁴⁵. Ένας τρόπος με τον οποίο εξασφαλίζεται η νομιμοποίηση αυτή είναι η κινητοποίηση του κοινού και η ύπαρξη μελών ως εγγύηση του ελέγχου των ΜΚΟ¹⁴⁶.

Στη συνέχεια όμως, η ουδετερότητα που απαιτούσε αυτού του είδους η προσέγγιση στα κοινωνικά προβλήματα, δημιούργησε ένα διχασμό μεταξύ των ΜΚΟΑΔ σχετικά με το πόσο ηθική είναι η μη-παρέμβαση σε κοινωνικά θέματα των πληθυσμών¹⁴⁷. Ως συνέπεια της απόκτησης πρόσβασης στις επίσημες πολιτικές διαδικασίες, από μια μεγάλη μερίδα των ανθρωπιστικών ΜΚΟ, προέκυψε η απαίτηση να συμμετέχουν στα κριτήρια νομιμοποίησης των επίσημων φορέων εξουσίας. Στην πραγματικότητα, τα σχετικά με τη νομιμοποίηση θέματα, προέκυψαν από τη στιγμή που οι ΜΚΟ αναμείχθηκαν στο σχεδιασμό πολιτικής, κι αναφέρονται σε μεγαλύτερο βαθμό στη δυνατότητα που αποκτούν να λειτουργούν ως εναλλακτική της εξουσίας και να επηρεάζουν τις ζωές ανθρώπων, σε κάποιες περιπτώσεις άκρως διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου, επικαλούμενες τον ασαφή όρο της *ηθικής*. Όμως, η νομιμοποίηση, τουλάχιστο στο βαθμό στον οποίο αφορά τους επίσημους συμμετέχοντες της εξουσίας, μπορεί να μην είναι απαραίτητη σε όλες τις ΜΚΟ. Εξάλλου, οι ΜΚΟ διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το βαθμό νομιμοποίησης, και αυτονομίας¹⁴⁸. Η νομιμοποίηση με την ευρεία έννοια, αφορά περισσότερο τους φορείς εκείνους οι οποίοι δρουν στο όνομα του κοινού καλού και σε διαδικασίες οι οποίες δεν είναι εύκολο να ελεγχθούν τόσο άμεσα όσο οι ΜΚΟ ελέγχονται από τα μέλη τους. Επομένως, είναι αυτονόητο ότι η έννοια της νομιμοποίησης των ΜΚΟ έχει τουλάχιστο πιο στενή έννοια σε σχέση με εκείνη των κρατών¹⁴⁹.

Περαιτέρω, η ασάφεια, η οποία αφορά τη θέση *ορίων* στα πλουραλιστικά συστήματα, όπου υφίστανται παράλληλες αρμοδιότητες κι αλληλοεπικαλύψεις εξουσιών, λαμβάνει την εξής απάντηση στο κείμενο της γαλλικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: τα όρια της ατομικής ελευθερίας τίθενται στην πραγματικότητα από τον άλλο. Οι ΜΚΟ, νομιμοποιούνται να συμμετέχουν στον προσδιορισμό των ορίων αυτών, στο βαθμό που προσλαμβάνονται ως αντιπρόσωποι των συμφερόντων των «άλλων». Όμως, αν και η κριτική σχετικά με το δικαίωμα επέμβασης στη ζωή άλλων ατόμων είναι, κατά κύριο λόγο, ηθικής φύσης, η νομιμοποίηση περιλαμβάνει τόσο την ηθική (πεποιθήσεις), όσο και μια νομική (σύνολο κανόνων) κι επίσης μια

¹⁴⁵Lehr-Lehnard R., σελ. 2.

¹⁴⁶Collingwood V., 2006, σελ. 448.

¹⁴⁷Ο Ερυθρός Σταυρός, για παράδειγμα, ήταν κατά της παρέμβασης και λήψης θέσης.

¹⁴⁸Βερβερίδης Σ., σελ. 11.

¹⁴⁹Arenas D., Lozano J. &Albareda L., 2009, σελ. 187.

κοινωνιολογική (συναίνεση) διάσταση¹⁵⁰. Σύμφωνα με το Weber, η νομιμοποίηση της εξουσίας μπορεί να έχει τη βάση της στην παραδοσιακή εξουσία, δηλαδή εκείνη η οποία περνά από γενιά σε γενιά, στο χάρισμα, δηλαδή στην ικανότητα του ηγέτη, και τέλος σε νομικά-ορθολογικά κριτήρια, είτε ακόμη στο συνδυασμό των παραπάνω, γεγονός που δημιουργεί διαφορετικά επίπεδα και βαθμούς νομιμοποίησης¹⁵¹.

Καθώς η νέα τάξη πραγμάτων έχει φέρει αλλαγές στην ισχύ και τη διανομή των εξουσιών, με δυνατότητες να επηρεάσουν μεγαλύτερο πεδίο με τις συνέπειες των αποφάσεων και των δράσεων τους, παρουσιάζονται διαστάσεις μεταξύ των πραγματικών και ιδεατών προτύπων νομιμοποίησης και λογοδοσίας, καθιστώντας τη νομιμοποίηση από ανέφικτη έως μη επαρκή¹⁵². Το θέμα λοιπόν για το οποίο η νομιμοποίηση είναι εξέχουσας σημασίας προκειμένου να αποτιμήσουμε το ρόλο και τη θέση των ΜΚΟ, και στη συνέχεια τη συνεισφορά τους, είναι η ανάδειξη του αιτήματος για διαφάνεια, λογοδοσία και δημοκρατία, όσων εμπλέκονται σε πολιτικές διαδικασίες και λήψη αποφάσεων, ειδικά όταν επικαλούμαστε κοινωνικά προβλήματα και υπάρχουν αντιρρήσεις στα στοιχεία των παραβιάσεων, όπως και ο κίνδυνος να αδικηθούν κάποιες ομάδες από τις αποφάσεις. Επιπλέον, ο πλουραλισμός και η διασπορά των δυνάμεων δημιούργησε και πλουραλισμό των κανόνων, οι οποίοι δεν κατευθύνονται, απαραίτητα, προς το ίδιο πνεύμα, δηλαδή υπάρχει ενδεχόμενο να είναι αντιφατικοί¹⁵³, γεγονός που εντείνει τη διαμάχη αλλά και το υποκειμενικό και ασαφές στοιχείο που διακατέχει τον όρο «νομιμοποίηση». Πιο συγκεκριμένα, αναφερόμαστε σε τρόπους με τους οποίους η λογοδοσία, με έμφαση στη λογοδοσία προς τα κάτω, μπορεί να γίνει πιο άμεση και με ποιους τρόπους επιτυγχάνεται η εφαρμογή του αντίστοιχου μοντέλου στην περίπτωση των ΜΚΟ, όταν, στο οικείο μοντέλο της λογοδοσίας, τα κράτη λογοδοτούν στους ψηφοφόρους τους¹⁵⁴ και το ερώτημα εάν είναι αρκετή η λογοδοσία των ΜΚΟ στα μέλη τους ή στους πληθυσμούς που εκπροσωπούν.

Συνολικά, αναφέρονται τέσσερα κριτήρια νομιμότητας εκ των οποίων τα δυο τοποθετούνται ως «ουσιαστικά» και δύο ως «τυπικά» (διαδικαστικά): τα διαδικαστικά κριτήρια είναι η *αντιπροσώπευση* και οι *διακριτές αρχές* των ΜΚΟ, ενώ τα τυπικά κριτήρια περιλαμβάνουν την *αποτελεσματικότητα* και την *ενδυνάμωση*¹⁵⁵. Η αντιπροσώπευση αποτελεί προϋπόθεση για τις

¹⁵⁰Σχετικά με τις διαστάσεις της νομιμοποίησης: Vedder A., *χ.χ.*, σελ. 3-4.

¹⁵¹Ball A. & Peters B., 2001, *ό.π.*, σελ. 79-80.

¹⁵²Collingwood V., 2006, σελ. 446.

¹⁵³Collingwood V., 2006, σελ. 447.

¹⁵⁴Collingwood V., 2006, σελ. 446.

¹⁵⁵Atack I., 1999, σελ. 858.

αρχές της διαφάνειας, λογοδοσίας και συμμετοχής¹⁵⁶. Η διαδικαστική αρχή των διακριτών αξιών, υπαγορεύεται από την ιδιαιτερότητα των συμφερόντων κι αναγκών των πληθυσμών που οι ΜΚΟ εξυπηρετούν, ενώ ως οργανωτική αρχή προβάλλεται ο εθελοντισμός έναντι της εξουσίας και της αποκόμισης κέρδους, ο οποίος εκπορεύεται από κοινές αξίες προκειμένου να κινητοποιήσει τους ανθρώπινους πόρους και να αποσπάσει τη δέσμευση που βασίζεται στις αξίες αυτές¹⁵⁷. Το μέγεθος της ΜΚΟ θεωρείται σε ορισμένες περιπτώσεις μια αιτία η οποία υπονομεύει τη διάδοση των παραπάνω αξιών, καθώς η διάδοση τους παρουσιάζεται αντιστρόφως ανάλογη του μεγέθους των ΜΚΟ¹⁵⁸. Στη συνέχεια, το κριτήριο της αποτελεσματικότητας, αναφέρεται στην κάλυψη του κενού που αφήνει το κράτος και η οικονομία, με άξονα την αλληλεγγύη, και την αποδοτική κάλυψη των αναγκών στο μικροεπίπεδο όπου έχουν τη δυνατότητα να δρουν οι ΜΚΟ, εφόσον στο μακροεπίπεδο, οι ανάγκες καλύπτονται από τις κυβερνήσεις¹⁵⁹. Τέλος, το κριτήριο της ενδυνάμωσης, είναι επίσης κρίσιμο για την εκπλήρωση του ρόλου και της νομιμοποίησης των ΜΚΟ καθώς περιλαμβάνει τις διαδικασίες ενίσχυσης της αυτοβοήθειας, στήριξης, συνεργασίας και συμμετοχής, οι οποίες έχουν ως στόχο την ανάκτηση του ελέγχου και την αυτοδυναμία των εξαρτημένων πληθυσμών, ενδυνάμωση η οποία επιτυγχάνεται με ενεργό συμμετοχή και προσανατολίζεται στα ενδιαφέροντα του πληθυσμού: επομένως ο προσανατολισμός των ΜΚΟ είναι αντί για την εξουσία και τον έλεγχο, η αυτονομία και λήψη αποφάσεων «αποκάτω»¹⁶⁰.

Μια ακόμη διάσταση της νομιμοποίησης, η οποία υπάγεται στις διακριτές αρχές των ΜΚΟ, είναι η οικονομική και πολιτική ανεξαρτησία στη βάση αποδείξεων. Για παράδειγμα, η Διεθνής Αμνηστία και η Human Rights Watch δεν δέχονται καμία άμεση ή έμμεση εισφορά από κυβερνήσεις¹⁶¹. Σε αυτήν την περίπτωση, οι ΜΚΟ θέλουν να δείχνουν ότι έχουν αντικειμενική δράση, χωρίς να παρεμβάλλονται στο έργο τους τα κρατικά συμφέροντα και αποδεικνύοντας ότι τοποθετούνται σε διαφορετική, παράλληλη, θέση. Εξαιτίας της θέσης αυτής, για τους μη κυβερνητικούς οργανισμούς προβλέπεται μια πιο ελαστική, επιεικής νομιμοποίηση σε σχέση με τον τρόπο που την ορίζουμε στην περίπτωση των κρατών: ακριβώς επειδή δεν μπορούν να εκληφθούν ως επίσημες πολιτικές δομές στο βαθμό που τα κράτη μπορούν, και παρότι τοποθετούνται στους τομείς σύνδεσης των επιπέδων διακυβέρνησης, οι ΜΚΟ δεν λογοδοτούν με τον ίδιο τρόπο που λογοδοτούν τα κράτη ως εκφραστές αναγκών και δικαιωμάτων, αλλά η

¹⁵⁶ό.π., σελ. 859.

¹⁵⁷ό.π., σελ. 859-860.

¹⁵⁸ό.π.

¹⁵⁹ό.π., σελ. 861.

¹⁶⁰ό.π., σελ. 862.

¹⁶¹Collingwood V., 2006, σελ. 447.

λογοδοσία τους περιορίζεται σε θέματα αποτελεσματικότητας και συνεπειών της δράσης τους¹⁶². Άλλωστε, διαχρονικά συναντούμε κι άλλους φορείς οι οποίοι έλκουν τη νομιμοποίησή τους σε βάση διαφορετική από τη δημοκρατία ή τη διαφάνεια τους (π.χ. εκκλησία)¹⁶³.

Τελικά, πέρα από την αντικειμενική της διάσταση, η οποία αναφέρεται σε ένα σύνολο υπαρκτών κανόνων, η νομιμοποίηση περιέχει ένα μέρος υποκειμενικότητας, διότι εξαρτάται από την πρόσληψη, τη συγκατάθεση και τη συναίνεση της κοινωνίας: για τις ΜΚΟ οι πηγές νομιμοποίησης είναι ποικίλες. Πιο συγκεκριμένα, «η δέσμευση στην προώθηση του δημόσιων αναγκών, η προσπάθεια, η λογοδοσία προς διάφορα σώματα και η συμμόρφωση με το νόμο είναι μεταξύ αυτών»¹⁶⁴. Σε αυτή την περίπτωση, πρόκειται για μία επιπλέον ασάφεια η οποία τοποθετείται ως αιτία των διαφορετικών βαθμών νομιμοποίησης ανάμεσα στους συμμετέχοντες της διακυβέρνησης παγκοσμίως. Με αυτό το συνδυασμό, η νομιμότητα ως έννοια αναφέρεται σε ένα σύνολο κανόνων που όχι μόνο καθορίζει εάν κάποιος έχει το δικαίωμα να έχει θέση και ρόλο στην κοινωνία αλλά περιλαμβάνει και την πρόσληψη και κριτική του ρόλου αυτού από τους άλλους δράστες¹⁶⁵. Κι επειδή στα ζητήματα πρόσληψης, υπεισέρχονται προσωπικές αξίες και κριτήρια, πέραν των βασικών επίσημων κανόνων, η έννοια της νομιμοποίησης εξακολουθεί να διατηρεί ένα έμφυτο «ολισθηρό» κομμάτι ασάφειας και υποκειμενικότητας¹⁶⁶. Σε αυτό το σημείο μπορεί να τοποθετηθεί ένα περαιτέρω ερώτημα του ποιος θέτει τους κανόνες, άλλοτε με συναινετικές και άλλοτε με συγκρουσιακές διαδικασίες, το οποίο σχετίζεται με το κατά πόσο οι κανόνες αυτοί είναι ρητοί και κατά πόσο διαφαίνεται η ηθική που τους εμπνέει, δηλαδή, εάν και σε ποιο βαθμό έχουν προηγουμένως διατυπωθεί και συστηματοποιηθεί τα κριτήρια της αξιολόγησης τα οποία διέπουν τη διαδικασία της πρόσληψης. Ταυτόχρονα, η πρόσληψη της νομιμοποίησης, αναδεικνύει το ζήτημα της δημόσιας εικόνας των ΜΚΟ.

Σε γενικές γραμμές, οι ΜΚΟ είναι ο τύπος των οργανισμών που δίνει την καλύτερη εικόνα ως προς το βαθμό προσήνειας και αξιοπιστίας τους στην κοινωνία, κι έχει τη συμπάθεια των ΜΜΕ η οποία τροφοδοτεί και τροφοδοτείται από τη θετική στάση του κοινού¹⁶⁷. Κάνοντας λόγο στη συνέχεια, για δημόσια εικόνα και αναπαραστάσεις, οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις συμπαρασύρουν και τη νομιμοποίηση των ΜΚΟ, φαίνεται πως για τις ΜΚΟ είναι περισσότερο ωφέλιμο να διατηρούν ένα πιο ενιαίο προφίλ. Κι αυτό γιατί όσο διευρύνονται τα ενδιαφέροντά των

¹⁶²ό.π., σελ. 450.

¹⁶³ό.π., σελ. 441-442.

¹⁶⁴Arenas D., Lozano J. &Albareda L., 2009, σελ. 179.

¹⁶⁵Collingwood V., 2006, σελ. 444.

¹⁶⁶ό.π., σελ. 444.

¹⁶⁷Arenas D., Lozano J. &Albareda L., 2009, σελ. 183.

ΜΚΟ, φαίνεται πως υστερούν σε νομιμοποίηση¹⁶⁸. Ωστόσο, το καίριο σημείο της προσβολής της νομιμοποίησης των ΜΚΟ, αφορά το σύμφυτο με την απόκτηση εξουσίας ή επιρροής θέμα του σε ποια βάση οι ΜΚΟ είναι θεμιτό να κάνουν λόγο για ειδικές ομάδες, ειδικές αξίες και ειδικές ανάγκες χωρίς να οφείλουν να παρουσιάσουν μια ισόρροπη, αντικειμενική οπτική του πεδίου, επικαλούμενες συγκεκριμένα σημεία αναφοράς¹⁶⁹. Σε γενικές γραμμές, η ιδιαίτερη θέση των ΜΚΟ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διασφαλίζεται βάσει κοινών αναφορών και συμβολισμών που προέρχονται από επίσημα έγγραφα, συμφωνίες και διακηρύξεις, γνωστές συμβάσεις καθώς και μεγάλες δίκες και αλλαγές νομοθεσιών¹⁷⁰, αλλά και στη βάση των παρακάτω κριτηρίων:

Αξιοπιστία: τα θέματα ανεξαρτησίας των ΜΚΟ τεκμηριώνονται από το γεγονός ότι οι οργανισμοί αυτοί διαχωρίζουν τη θέση τους από τις επίσημες κυβερνήσεις και την πολιτική (με τη στενή έννοια)¹⁷¹.

Συναίνεση: σύμφωνα με το πνεύμα της συμμετοχικής δημοκρατίας, οι ΜΚΟ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οφείλουν να παραχωρούν το βήμα στις περιθωριοποιημένες ομάδες προκειμένου να είναι νομιμοποιημένη η δράση τους¹⁷², να παρέχουν ουσιαστικές εγγυήσεις της αντιπροσώπευσης και τη συναίνεσης των πληθυσμών στο όνομα των οποίων δρουν και να διασφαλίζουν το δημοκρατικό χαρακτήρα των διαδικασιών με τις οποίες πραγματοποιείται η αντιπροσώπευση. Έχει σημασία να προωθηθούν οι διαδικασίες μέσω των οποίων οι πληθυσμοί τους οποίους επηρεάζουν οι αλλαγές που προτείνονται να μπορούν να έχουν λόγο και να προτείνουν¹⁷³. Επιπλέον, η δημοκρατία ενέχει έναν περιορισμό εξαιτίας του οποίου είναι πιθανό να μην λειτουργεί σε όλα τα επίπεδα, τουλάχιστο με τον τρόπο που την αντιλαμβανόμαστε παραδοσιακά¹⁷⁴, καθώς συνδέεται άρρηκτα με την πλειοψηφία. Με αυτήν την έννοια, ενδεχομένως αποτελεί έως και κίνδυνο όταν την επιδιώκουμε στην περίπτωση των ΜΚΟ, άλλωστε στην περίπτωση που οι ΜΚΟ αποκτήσουν συμβατικό χαρακτήρα, παύει η ανάγκη της ύπαρξής τους για την κάλυψη του κενού¹⁷⁵. Τελικά, σε δομές όπως οι ΜΚΟ, που συνδέονται με συγκεκριμένες

¹⁶⁸ό.π., σελ. 183.

¹⁶⁹ό.π., σελ. 448.

¹⁷⁰Ronald J., Ramos H., &Rodgers K., 2005, σελ. 559.

¹⁷¹π.χ. η Amnesty International και η Human Rights Watch δεν δέχονται κρατικές εισφορές, βλ. επίσης, Ronald J., Ramos H. & Rodgers K., 2005, σελ. 557-587.

¹⁷²Collingwood V., 2006, σελ 448.

¹⁷³ό.π., σελ 449.

¹⁷⁴Lehr-Lehnard R., σελ. 3.

¹⁷⁵ό.π., σελ. 24.

ομάδες και ανάγκες, κυρίως μειονοτικές και περιθωριοποιημένες, οι δημοκρατικές διαδικασίες είναι προσδοκώμενες με την έννοια των διαδικασιών διαπραγμάτευσης.

Διαφάνεια: το κριτήριο της διαφάνειας είναι εξαιρετικής σημασίας για τις ΜΚΟΑΔ διότι συνδέεται με την ανάγκη για λογοδοσία. Το αίτημα διαφάνειας εστιάζει κυρίως σε ό,τι αφορά οικονομικά ζητήματα¹⁷⁶. Η έλλειψη διαφάνειας δημιουργεί προβλήματα στη δράση των ΜΚΟ (σχέση με ξέπλυμα μαύρου χρήματος, χρηματοδότηση τρομοκρατίας κ.ά.)¹⁷⁷.

3.3 Αρχές και αξίες των ΜΚΟΑΔ

Με βάση το κείμενο της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ίσα και ανεξάρτητα μεταξύ τους. Ακολούθως, οι νόμοι, οι γραπτές συμφωνίες κ.ά. παρουσιάζονται ως «αντικειμενικές» πηγές ηθικής σε θέματα αρχών σε σχέση με τα ΔτΑ¹⁷⁸. Ως εκ τούτου, στο πεδίο των ΔτΑ, υπάρχει κατ' αρχάς μια ομοιομορφία καθώς τα βασικά ανθρώπινα είναι επικυρωμένα απ' όλους. Αυτοί που διαφέρουν είναι οι σκοποί, οι ιδεολογίες και τα κίνητρα των ομάδων προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως και ο βαθμός στον οποίο αναφέρονται στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα όπως αυτά είναι κατοχυρωμένα ή έχουν την τάση να εκφράζουν αιτήματα διεύρυνσής τους¹⁷⁹. Στην πραγματικότητα, η προστασία των ΔτΑ από τις ΜΚΟ, αντί να επαφίεται μόνο στη βούληση των κυβερνήσεων, αναδεικνύει μια εναλλακτική και μια εγγύηση. Μάλιστα, η ουδετερότητα και ανεξαρτησία των ΜΚΟ ως φορέων προστασίας των ΔτΑ, διασφαλίζεται από τη μη ανάμειξη τους σε πολιτικά, φυλετικά, θρησκευτικά και ιδεολογικά ζητήματα, παρότι σε κάποιες περιπτώσεις έχει αμφισβητηθεί η δυνατότητα μη ανάμειξης τους στα ζητήματα αυτά¹⁸⁰.

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις ΜΚΟ, ξεκίνησε από την κάλυψη βασικών αναγκών, σε καταστάσεις κρίσεων, από τις ανθρωπιστικές ΜΚΟ. Οι αρχές των ανθρωπιστικών ΜΚΟ επικεντρώνουν στην *ουδετερότητα* και την *αμεροληψία*. Ο Ερυθρός Σταυρός, με ιστορικά σημαντική συνεισφορά, δημιούργησε το πρώτο σύστημα αρχών ανθρωπιστικής βοήθειας, εισάγοντας την έννοια της «άμεσης βοήθειας χωρίς διάκριση και σύμφωνη με ανάγκες»: μόνο ο επείγοντας χαρακτήρας των αναγκών θα μπορούσε να δημιουργήσει προτεραιότητες και

¹⁷⁶Lehr-Lehnard R., σελ. 26.

¹⁷⁷Collingwood V., 2006, σελ 449.

¹⁷⁸Collingwood V., 2006, σελ.447.

¹⁷⁹Montgomery B., σελ. 26.

¹⁸⁰Minear L., 1999, σελ. 63.

«διακρίσεις»¹⁸¹. Ως εκ τούτου, οι ανθρωπιστικές ΜΚΟ δεν μπορούσαν να παίρνουν πολιτικό και κοινωνικό μέρος, στάση η οποία στη συνέχεια συζητήθηκε αρκετά έως ότου να καταλήξει να αμφισβητηθεί και να θεωρηθεί από ανέφικτη έως και βλαπτική¹⁸². Έτσι, οι αρχές αυτές θεωρήθηκε αδύνατο να τηρηθούν στη συνέχεια, όπως και ο α-πολιτικός χαρακτήρας των παρεμβάσεων, εξαιτίας συγκρούσεων και δύσκολων συνθηκών όπως και χαμηλή νομιμότητα κρατών¹⁸³. Η ικανότητα τους να δρουν ανεξαρτήτως πολιτικών πιέσεων, ήταν εκείνη η οποία στην ουσία συνέθετε την αυτονομία των οργανισμών αυτών, εκεί όπου η πολιτική «παρέλυε» τη δυνατότητα επέμβασης άλλων φορέων, αποτελώντας εγγύηση αυθεντικής συνεισφοράς στη βάση αναγκών¹⁸⁴.

Στη συνέχεια, οι αρχές έπαυσαν να είναι μονοπώλιο του Ερυθρού Σταυρού ή ενός μεμονωμένου φορέα, σε ένα σύστημα στο οποίο ο ανθρωπισμός έπαυσε να είναι «ξεκάθαρος και διάφανος», καθώς οι ανάγκες αυξήθηκαν και στους υποψήφιους πελάτες προστέθηκαν νέες ομάδες (ομάδες σε-ρίσκο, περιθωριοποιημένες ομάδες) και νέοι στόχοι (όχι μόνο κάλυψη βασικών αναγκών)¹⁸⁵. Σε μια τέτοια μετάβαση και διεύρυνση, αυτό το οποίο δεν είναι αρκετά ξεκάθαρο είναι το από που υπαγορεύονται πλέον οι ανάγκες και σε ποια βάση καθορίζεται το επείγον σε καταστάσεις ολόένα και λιγότερο σαφείς. Επιπλέον ένα πολύ σημαντικό κομμάτι προς διαλεύκανση είναι ο τρόπος με τον οποίο η παροχή βοήθειας (από ίσο προς ίσο) μεταφράζεται σε τάση για προστασία και υπαγορεύει στη συνέχεια σχέσεις εξουσίας. Τελικά, με τη διείδυση των νέων αρχών, αλλάζει η αντίληψη για το ρόλο των ΜΚΟ και προκύπτει η ανάγκη να διαχωρίσουμε ποιοι έχουν προτεραιότητα και ποιες ομάδες επιλέγονται, ενώ ο (νεο-)ανθρωπισμός δεν αναφέρεται πια στη βοήθεια και τις άμεσες ανάγκες, αλλά σε δικαιώματα και προστασία, ανάγοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα «σε γλώσσα ηθικής (προκειμένου να)... δικαιολογεί τις πολιτικές επιλογές του»¹⁸⁶.

Η νέα εποχή, συνδέθηκε με το όνομα του Kouchner, ο οποίος, το 1971, έχοντας προηγουμένως εργαστεί για τον Ερυθρό Σταυρό, δημιούργησε τους Γιατρούς χωρίς Σύνορα. Ο Kouchner αποστασιοποιήθηκε από την αρχή της ουδετερότητας, με τον τρόπο με τον οποίο την έκανε πράξη ο Ερυθρός Σταυρός. Αντί της ουδετερότητας και της φιλανθρωπίας προέβαλε τη δικαιοσύνη, ερμηνεύοντας ως «ανήθικη σιωπή» την αμεροληψία των ανθρωπιστικών προσπαθειών ως εκείνη τη στιγμή. Μάλιστα, προκειμένου να νομιμοποιήσει τη δυνατότητα παρέμβασης στις

¹⁸¹ ενδεικτικά, <http://www.icrc.org>

¹⁸² Chandler D., 2001, σελ. 679.

¹⁸³ Hilhorst D., 2002, σελ. 195.

¹⁸⁴ ό.π., σελ. 681.

¹⁸⁵ ό.π., σελ. 682.

¹⁸⁶ ό.π., σελ. 683.

συνθήκες που παράγουν τις ανισότητες και την αδικία, αναφέρθηκε στις αρχές της καταγγελίας και κριτικής (αντί της αποσιώπησης) και θέσπισε το «δικαίωμα παρέμβασης», με βάση τη θεωρία του Bettati¹⁸⁷. Οι νέοι όροι οι οποίοι προστέθηκαν είναι πολλοί και σημασιολογικά και ηθικά φορτισμένοι: καταπίεση, ανθρώπινη αξιοπρέπεια, συναίνεση, σταθερότητα, ειρήνη, ανάπτυξη, δικαίωμα, ηθική υποχρέωση. Το ζητούμενο φαίνεται ότι είναι, να υπάρξουν ευέλικτοι οργανισμοί, οι οποίοι όντας εκτός της επίσημης πολιτικής, να κινούνται υπερβαίνοντας τα «πολλαπλά σύνορα» του νεοφιλελευθερισμού αλλά και «η απόκτηση από τις ΜΚΟ του δικαιώματος να φέρουν λόγο σχετικά με το σωστό και το δίκαιο, καθώς και (να συμμετέχουν στη διαπραγμάτευση σχετικά με το) ποιοι εντάσσονται και ποιοι αποκλείονται¹⁸⁸»

Από την άλλη πλευρά, οι παρεμβάσεις απόκτησαν το χαρακτήρα ενδυνάμωσης, δηλαδή ενίσχυσης της αυτό-αποτελεσματικότητας των πληθυσμών¹⁸⁹. Στο σημείο αυτό τοποθετείται κι ένας προβληματισμός, που αφορά το κατά πόσον οι όροι αυτοί προέρχονται από τη Δύση, σχετικά με τον καθορισμό του τι στην πραγματικότητα είναι «αναγκαίο»¹⁹⁰. Επίσης, προστίθεται ως «ιερός σκοπός» η «ανάπτυξης¹⁹¹» ενώ η νέα θέαση των πραγμάτων, αποδίδει στα ίδια τα άτομα την ευθύνη της ανάπτυξης (ή αντίστροφα, της αποτυχίας της)¹⁹². Μπορούμε, τέλος, να καταδείξουμε τη στροφή στις «βαθύτερες αιτίες» εστιάζοντας σε στόχους πρόληψης και επίλυσης συγκρούσεων¹⁹³. Ένα μέρος της κριτικής αφορά το πώς η ανθρωπιστική βοήθεια κατέληξε σε αυτούς τους στόχους, εγκαταλείποντας κομμάτι της κάλυψης των άμεσων αναγκών¹⁹⁴.

Τελικά, πέρα από τις «κλασικές αρχές ουδετερότητας, αμεροληψίας, ανεξαρτησίας κι εθελοντισμού» εξάιρεται η κοινή ηθική δέσμευση στην ισότητα και η ευθύνη της αντικειμενικής ενημέρωσης¹⁹⁵. Σε αυτή τη θέαση, τα δικαιώματα των άλλων, συνήθως περιθωριοποιημένων ομάδων, περιπλέκονται με τις υποχρεώσεις εκείνων οι οποίοι βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, σε ένα σύστημα όπου οι δυνατοί έχουν «ηθικό» χρέος να βοηθούν. Οι αρχές των δρώντων αυτών, ενδέχεται να πηγάζουν από πολλές κατευθύνσεις και να συνδέονται με θέματα λογοδοσίας, νομιμότητας, θέσης των στόχων και αποτελεσματικότητας των ΜΚΟ: μπορεί να πηγάζουν από

¹⁸⁷ό.π., σελ. 684-685 και 698-696.

¹⁸⁸ό.π., σελ. 700.

¹⁸⁹ό.π., σελ. 686.

¹⁹⁰Graubart J.

¹⁹¹Chandler D., 2001, σελ. 686.

¹⁹²ό.π., σελ. 688.

¹⁹³ό.π., σελ. 688.

¹⁹⁴ό.π., σελ. 689.

¹⁹⁵Collingwood V., 2006, σελ. 447.

δημόσια πίεση, από ανάγκη συμμόρφωσης με νόμο ή κι από «μαθήματα» που παίρνουν οι φορείς μέσα από τις διαδικασίες ανατροφοδότησης και την πρακτική τους¹⁹⁶. Ωστόσο, σε ποιο βαθμό οι αρχές είναι προς την ίδια κατεύθυνση και όχι αντιφατικές μεταξύ τους και πώς διαμορφώνεται ένας κώδικας ταυτόχρονα ανοικτός σε μαθήματα και αναλλοίωτος από την αλλαγή και την παρέμβαση νέων κριτηρίων; Και ποιες είναι οι διαδικασίες με τις οποίες μπορούμε να συμπεριλάβουμε τις αξίες όλων; Πως οι αξίες αυτές μετατρέπονται σε δράσεις και τι γίνεται με τις μεταβάσεις των αξιών από το ατομικό, τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο¹⁹⁷;

Σε ένα σύστημα «πολλών συνόρων» και μικρής εμβέλειας των κανόνων κάθε συστήματος, οι ΜΚΟ επωφελούνται από την απουσία ξεκάθαρων κριτηρίων, σε ένα πεδίο κατά κάποιον τρόπο αρρυθμιστο, καθιστώντας δύσκολο το διαχωρισμό μεταξύ «καλών και κακών»¹⁹⁸, ενώ ακόμη και οι απόπειρες οριοθέτησης έχουν εθελοντικό, μη-δεσμευτικό χαρακτήρα, επομένως η μη-τήρηση δεν επιφέρει συνέπειες¹⁹⁹. Σε μια πιο στενή οπτική οι ΜΚΟ θα μπορούσαν να «σφετερίζονται», εάν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτόν τον όρο, τη δημόσια δύναμη, λειτουργώντας σαν ιδιωτικοί οργανισμοί, ενώ ο μηκερδοσκοπικός χαρακτήρας και η ανάδειξη της προσφοράς τους έρχεται να δώσει την κρίσιμη διαφορά²⁰⁰.

¹⁹⁶ό.π., επίσης σελ. 195.

¹⁹⁷Collingwood V., 2006, σελ 450.

¹⁹⁸Hilhorst D., 2002, σελ. 196.

¹⁹⁹«U4 Expert Answer», 2009, σελ. 3-4.

²⁰⁰Collingwood V., 2006, σελ.454.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ- ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ, Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΚΟ ΣΤΗ ΜΗ ΤΥΠΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

4.1. Νέες Κοινωνικές Ομάδες

Τα στοιχεία της Εθνικής απογραφής του 2011, φανερώνουν ότι η αύξηση του ελληνικού πληθυσμού οφείλεται στην παρουσία εκείνων που νόμιμα ή όχι αναζητούν στην Ελλάδα μια νέα πατρίδα. Στο Μόνιμο Πληθυσμό περιλαμβάνονται όλα τα άτομα ανεξαρτήτως υπηκοότητας (ελληνικής ή άλλης χώρας), τα οποία κατά την Απογραφή Πληθυσμού 2011 δήλωσαν τόπο συνήθους διαμονής τους εντός της Ελληνικής Επικράτειας²⁰¹.

Τα επίσημα στοιχεία της απογραφής έδειξαν πως από το σύνολο των εισερχομένων αλλοδαπών, το 65% προέρχεται από την Αλβανία και αποτελεί το 72% των ανδρών αλλοδαπών και το 44% των γυναικών αλλοδαπών. Ακολουθούν άλλες ομάδες όπως οι Βούλγαροι, οι Ρουμάνοι, και έπονται αλλοδαποί από το Πακιστάν, την Ουκρανία, την Πολωνία, τη Γεωργία, την Ινδία, την Αίγυπτο και τις Φιλιππίνες.²⁰²

Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να γίνει σύντομη ανάπτυξη των όρων Αλλοδαποί, Παλινοστούντες, Μετανάστες, Πρόσφυγες και Μειονότητες. Ειδικότερα οι τρεις τελευταίες κατηγορίες, βρίσκονται συνήθως στις ευάλωτες ομάδες εντός του κοινωνικού συνόλου μίας χώρας. Τόσο σε ένα γενικότερο επίπεδο, όσο και σε ένα ειδικότερο επίπεδο, αυτό της μαθησιακής ένταξης. Τα παιδιά των μεταναστών και των προσφύγων έχουν το δικαίωμα φοίτησης σε Ελληνικά σχολεία ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς διαμονής των ιδίων και των οικογενειών τους στη χώρα. Το ίδιο ισχύει και για όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες. Ωστόσο καθώς πολλές φορές η πρώτη επαφή με τη γλώσσα είναι κάτι για το οποίο το εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι σε θέση να παρέχει, εδώ έρχεται ο πολύ σημαντικός ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων ως πάροχοι παιδείας και μάθησης. Φυσικά αυτό θα αναλυθεί περαιτέρω παρακάτω.

Αλλοδαποί: Ο όρος “αλλοδαπός” αναφέρεται σε κάθε φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ιθαγένεια της χώρας στην οποία κατοικεί. Στην Ελλάδα, ο όρος συμπεριλαμβάνει Έλληνες ομογενείς που δεν έχουν ακόμη αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια, ξένους που προέρχονται από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ξένους εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παλινοστούντες: Ο όρος “παλινοστούντες” αναφέρεται στα άτομα που επαναπατρίζονται στη χώρα καταγωγής τους μετά από κάποιο χρόνο απουσίας. Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, το φαινόμενο της παλινόστησης παρατηρείται από την περίοδο της δημιουργίας του

²⁰¹ http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/A1602_SAM01_DT_DC_00_2011_02_F_GR.pdf

²⁰² http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1602/PressReleases/A1602_SAM03_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf

νεοελληνικού κράτους. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι επαναπατριζόμενοι Έλληνες καταγράφονται σε διάφορες ομάδες αποδήμων, όπως Έλληνες μετανάστες από τη Δυτική Ευρώπη, μετανάστες από την Αμερική, τον Καναδά και την Αυστραλία. Πολιτικοί πρόσφυγες από βαλκανικές και ανατολικοευρωπαϊκές χώρες καθώς και από τις Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Επίσης, ομογενείς παλινοστούντες καταγράφηκαν και από τις περιοχές του Καυκάσου και της Νότιας Ρωσίας και Έλληνες ομογενείς από την Τουρκία, την Αίγυπτο και άλλες παρκοικές της Ασίας και της Αφρικής.

Μετανάστες: Ο όρος “μετανάστης” αναφέρεται στα άτομα που για οικονομικούς ή άλλους λόγους εγκαταλείπουν τη χώρα τους οικειοθελώς για να εγκατασταθούν σε μια άλλη ξένη χώρα, με σκοπό την αναζήτηση καλύτερης ζωής για τους ίδιους και τις οικογένειές τους. Η πιο σημαντική διάκριση της κατηγορίας των μεταναστών αποτελεί η νόμιμη ή μη νόμιμη είσοδος και παραμονή τους στη χώρα υποδοχής. Η νομιμότητα ή μη της παρουσίας των μεταναστών σε μια χώρα καθορίζεται από την εκάστοτε νομοθεσία αυτής, αλλά και από τη συνεργασία της στο ζήτημα αυτό, με τη χώρα προέλευσης των μεταναστών.

Πρόσφυγες: Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951²⁰³, “πρόσφυγας” ορίζεται το άτομο που λόγω φόβου δικαιολογημένης δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός της χώρας, της οποίας έχει την ιθαγένεια και δεν μπορεί εξαιτίας του φόβου αυτού να επιστρέψει στη χώρα του.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να αναφερθώ στις περιπτώσεις των παιδιών προσφύγων και ιδιαίτερα στην κατηγορία των ασυνόδευτων ανηλίκων. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, περίπου 25 εκατομμύρια παιδιά βρίσκονται σήμερα ξεριζωμένα από την εστία τους και 9 εκατομμύρια από αυτά έχουν τεθεί υπό την προστασία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ. Επίσης 2 εκατομμύρια παιδιά σκοτώθηκαν και άλλα 6 εκατομμύρια τραυματίστηκαν σε εμπόλεμες συγκρούσεις την περασμένη δεκαετία. Στην Ελλάδα ο συνολικός αριθμός προσφύγων που βρίσκονται υπό καθεστώς προστασίας από την Ύπατη Αρμοστεία είναι 28.000. Μεταξύ αυτών 237 ανήλικα παιδιά, ασυνόδευτα, έχουν ζητήσει επίσημα άσυλο από την Ελληνική Πολιτεία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο.

²⁰³<http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html> Geneva Convention 1951, Article 1 par. b: As a result of events occurring before 1 January 1951 and owing to wellfounded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his former habitual residence as a result of such events, is unable or, owing to such fear, is unwilling to return to it. In the case of a person who has more than one nationality, the term “the country of his nationality” shall mean each of the countries of which he is a national, and a person shall not be deemed to be lacking the protection of the country of his nationality if, without any valid reason based on well-founded fear, he has not availed himself of the protection of one of the countries of which he is a national

Σύμφωνα με την έκθεση του 2014, της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τη χώρα μας, ενώ οι συνθήκες υποδοχής μετά την πρώτη υποδοχή είναι εν γένει ανεπαρκείς, είναι ωστόσο ιδιαίτερα ανεπαρκείς για τα άτομα με ιδιαίτερες ανάγκες, και τις ευάλωτες ομάδες²⁰⁴, όπως είναι τα ασυνόδευτα και χωρισμένα από την οικογένειά τους παιδιά, με αποτέλεσμα οι αιτούντες άσυλο να στερούνται στέγης και να δυσχεραίνεται η πρόσβασή τους σε πολύ αναγκαίες υπηρεσίες υγείας. Παρόλο που η εθνική νομοθεσία προβλέπει ότι πρέπει να δίδεται ιδιαίτερη προσοχή και προτεραιότητα στον εντοπισμό, τη βοήθεια και την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων, στην πράξη τούτο υπήρξε δύσκολο. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που διαχειρίζονται τα υφιστάμενα κέντρα υποδοχής για αιτούντες άσυλο και ασυνόδευτα παιδιά ή παιδιά που έχουν χωρισθεί από τις οικογένειές τους, αντιμετωπίζουν μεγάλο οικονομικό πρόβλημα και οι υπηρεσίες που παρέχουν σε μικρό ποσοστό αιτούντων άσυλο με ιδιαίτερες ανάγκες κινδυνεύουν να μην είναι βιώσιμες λόγω έλλειψης επαρκούς χρηματοδότησης.²⁰⁵

Σύμφωνα με στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας αλλά και της βρετανικής Μη κυβερνητικής Οργάνωσης Save the Children, το τελευταίο εξάμηνο υπάρχει μία κατακόρυφη αύξηση των αφίξεων των προσφύγων, έτσι οι αριθμοί τείνουν να αλλάζουν καθημερινά. Οι αριθμοί των ασυνόδευτων ανηλίκων έως και πριν από ένα εξάμηνο έφταναν στους 3.500 ετησίως. Ωστόσο μέχρι και τον Σεπτέμβρη του 2015 έφτασαν στην Ευρώπη έως και 25.000 ασυνόδευτοι ανήλικοι.

Σύμφωνα με τη Διεθνή και Εθνική Νομοθεσία απαγορεύεται η απέλαση των ασυνόδευτων παιδιών. Τα ασυνόδευτα παιδιά πρόσφυγες φιλοξενούνται σε δομές και σε ειδικά κέντρα υποδοχής, τα οποία είναι υπό τη διαχείριση διαφόρων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων προβλέπεται ο διορισμός Επιτρόπου, η παροχή υπηρεσιών συμβουλευτικής, διερμηνείας κλπ. Φυσικά όλα αυτά εννοείται πως ισχύουν και εφαρμόζονται και στην περίπτωση παιδιών που αιτούνται άσυλο.

Όλα τα παιδιά των μεταναστών και των προσφύγων έχουν το δικαίωμα φοίτησης σε σχολείο, ανεξάρτητα από το νόμιμο καθεστώς διαμονής των ιδίων ή των οικογενειών τους. Τα παιδιά των προσφύγων αντιμετωπίζουν συνήθως πρόβλημα σχετικά με την εγγραφή τους, καθώς στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, δε φέρουν μαζί τους έγγραφα από τη χώρα καταγωγής τους, που να αποδεικνύουν την ταυτότητά τους (πιστοποιητικά γέννησης, φοίτησης κλπ)²⁰⁶. Επίσης είναι αρκετά συχνό το φαινόμενο να μην είναι δυνατό να προσκομισθούν από τη χώρα τους λόγω πληθώρας προβλημάτων. Αυτό φυσικά είναι ένας βασικός και πολύ σημαντικός παράγοντας που παρακωλύει το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση. Αξίζει να αναφερθεί πως στην Ελλάδα με τον

²⁰⁴Σύμφωνα με το άρθρο 11 του Ν. 3907/2011 ως ευάλωτες ομάδες νοούνται: οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, τα άτομα που έχουν αναπηρία ή πάσχουν από ανίατη ασθένεια, οι υπερήλικες, οι γυναίκες σε κύηση ή λοχεία, οι μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα τέκνα, τα θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλης σοβαρής μορφής ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

²⁰⁵<https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Extras/Greece/UNHCR-CoA-Greece-2014-EL.pdf>

²⁰⁶<http://www.savethechildren.org.uk/2015-09/serbia-1-4-children-arrive-alone>

μεταναστευτικό νόμο του 2001, τα παιδιά των αιτούντων άσυλο και τα παιδιά των προσφύγων γίνονται δεκτά ακόμη και με ελλιπή δικαιολογητικά.²⁰⁷

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Νόμος Υπ' Αριθ. 2910

“Για την εγγραφή των αλλοδαπών ανηλίκων στα δημόσια σχολεία απαιτούνται τα αντίστοιχα με τα προβλεπόμενα για τους ημεδαπούς δικαιολογητικά. Κατ’ εξαίρεση, με ελλιπή δικαιολογητικά μπορεί να εγγράφονται στα δημόσια σχολεία τέκνα: α. Όσων προστατεύονται από το ελληνικό κράτος ως πρόσφυγες και όσων τελούν υπό την προστασία της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών, β. Όσων προέρχονται από περιοχές στις οποίες επικρατεί έκρυθμη κατάσταση, γ. Όσων έχουν υποβάλει αίτηση για χορήγηση ασύλου, δ. Αλλοδαπών που διαμένουν στην Ελλάδα, ακόμη και αν δεν έχει ρυθμιστεί η νόμιμη παραμονή τους σε αυτήν.”

Μειονότητες: Κρίσιμη είναι η ύπαρξη κάποιων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, τα οποία διαφέρουν από εκείνα του υπόλοιπου πληθυσμού μίας χώρας. Αυτά είναι εθνοτικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά και γλωσσικά και οφείλει να τα έχει η διακριτή ομάδα για να ξεχωρίζει από τον υπόλοιπο πληθυσμό και να καλείται μειονότητα.²⁰⁸ Πέραν αυτού δεν υπάρχει κάποιος σαφής ορισμός της έννοιας της μειονότητας²⁰⁹. Τα δικαιώματα τους ορίζονται μέσα από κείμενα διεθνούς δικαίου όπως στο άρθρο 27 του Διεθνούς Συμφώνου ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων καθώς και στη Διακήρυξη για τα δικαιώματα των προσώπων που ανήκουν σε εθνικές ή εθνοτικές, θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες. Στην Ελλάδα²¹⁰ 123 αναγνωρίζεται η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, στην οποία ανήκουν οι Τουρκόφωνοι μουσουλμάνοι, οι Ρομά και οι Πομάκοι.

4.2. Κοινωνικές Ανισότητες

Στο τέλος της δεκαετίας του '50 ένας νέος κλάδος των κοινωνικών επιστημών που εμφανίζεται στις ΗΠΑ και ανθεί και στην Ευρώπη, στη συνέχεια, η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, στρέφει το ενδιαφέρον της επιστημονικής έρευνας στο φαινόμενο της σχολικής αποτυχίας που πλήττει ορισμένα τμήματα του μαθητικού δυναμικού. Μαζί σε όλες τις χώρες οι έρευνες διαπιστώνουν πως η καλή βαθμολογία, η επιτυχία σε διαγωνίσματα και εξετάσεις, η επιλογή του γενικού δευτεροβάθμιου σχολείου, η κατάληψη θέσεων σπουδών που εξασφαλίζουν επαγγέλματα κύρους και υψηλών οικονομικών απολαβών αφορούν παιδιά με προέλευση από

²⁰⁷<http://www.travelsafe.gr/N2910 GR.pdf>, Ν. 2910/2001 - ΦΕΚ 91/τ.α. 72-5-2001, αρ. 40 παρ. 3

²⁰⁸ Γεώργιος Ι. Διακοφωτάκης, Περί Μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο, σελ. 114, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001, Αθήνα

²⁰⁹ Μία από τις Γνωμοδοτήσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου, στις 31 Ιουλίου του 1930, όριζε τι είναι κοινότης. Στην απόφασή του, η έννοια της κοινότητας λογίζεται ταυτόσημη με εκείνη της μειονότητας.

²¹⁰ Η Ελλάδα δεν έχει κυρώσει τη Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων

οικογένειες μεσοαστών και μορφωμένων, ενώ όλα τα αντίθετα αφορούν παιδιά με προέλευση από οικογένειες²¹¹ εργατών και αγροτών.

Επιπλέον, η τυπική προσφορά ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης (δωρεάν παιδεία, παράκαμψη οικονομικών εμποδίων, προσφορά κτιρίων, υλικού, δασκάλων) δεν αίρει τις κοινωνικές ανισότητες του εκπαιδευτικού συστήματος. Παρόμοιες διαπιστώσεις για χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο, καθυστέρηση, επανεγγραφές στην ίδια τάξη, σχολική εγκατάλειψη και κακή επίδοση στα γλωσσικά μαθήματα έγιναν την ίδια εποχή, τη δεκαετία του 1960 στις έρευνες Coleman στην Αμερική, με τις οποίες διερευνήθηκαν τα αίτια της σχολικής αποτυχίας των μαύρων και των λοιπών μαθητών που ανήκουν σε μειονότητες.²¹²

Στη Βρετανία παρατηρήθηκε η χαμηλή σχολική επίδοση των παιδιών των μεταναστών. Με την έκθεση Swann²¹³, το 1985, παρατηρήθηκε η σχολική επίδοση κάθε μειονοτικής ομάδας.²¹⁴ Στόχος της έκθεσης Swann ήταν η λήψη μέτρων για τη βελτίωση των σχολικών αποτελεσμάτων όλων των μαθητών, με παροχή ευκαιριών στα παιδιά των μειονεκτουσών ομάδων. Την ίδια περίοδο η Γαλλική επιστημονική κοινότητα ασχολήθηκε με το θέμα της σχολικής αποτυχίας των μαθητών των λαϊκών τάξεων, αναδεικνύοντας τον κοινωνικά επιλεκτικό και άνισο χαρακτήρα του σχολείου σε βάρος των χαμηλών τάξεων. Η έρευνα επικεντρώθηκε ωστόσο σε ορισμένες ομάδες μαθητών, με τις οποίες είχε σύνδεση το αποικιακό παρελθόν της Γαλλίας. Οι μαθητές ήταν παιδιά μεταναστών και προέρχονταν από την Αλγερία, την Τυνησία και το Μαρόκο. Παρόλα αυτά η θέση τους στο σχολείο καθοριζόταν κυρίως από την ταξική τους προέλευση κυρίως ως παιδιά εργατών. Με την έρευνα διαπιστώθηκε για άλλη μια φορά η χαμηλή επίδοση τόσο των παιδιών των λαϊκών στρωμάτων όσο και των μεταναστών.

Στην Ελλάδα παρόμοια στατιστικά δεδομένα επιβεβαιώνουν τη διαπίστωση ότι η επίδοση των μαθητών είναι ευθέως ανάλογη της θέσης που κατέχει η οικογένεια στην κοινωνική κλίμακα. Όσο χαμηλότερα στην κοινωνική ιεραρχία βρίσκονται οι οικογένειες, τόσο χειρότερη είναι η επίδοση των παιδιών στο σχολείο και το αντίθετο.²¹⁵ Οι υπεύθυνοι ωστόσο για τη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν για μεγάλο χρονικό διάστημα σε μια υποτιθέμενη ομοιογένεια των ελληνικών σχολικών τάξεων χωρίς να ενδιαφέρονται για τις εγγενείς διαφοροποιήσεις του μαθητικού δυναμικού. Μετά το 1980 η Ελληνική πολιτεία ασχολείται

²¹¹ Άννα Φραγκουδάκη, Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, εκδ. Παπαζήση, σελ.154, 2001, Αθήνα

²¹² Άννα Φραγκουδάκη, Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, εκδ. Παπαζήση, σελ.96, 2001, Αθήνα

²¹³ Education for All, The Swann Report, 1985

²¹⁴ Ανδρούσου Α, Ασκούνη Ν., Οι "άλλοι" μαθητές στο σχολείο από την αφομοίωση των διαφόρων στη "διαπολιτισμική" αναζήτηση», σελ 27, 2001

²¹⁵ Άννα Φραγκουδάκη, Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, εκδ. Παπαζήση, σελ.98, 2001, Αθήνα

με το ζήτημα της ένταξης και της ενίσχυσης μαθητών παλιννοστούτων²¹⁶, επαναπατριζόμενων ή/και εθνικών μειονοτήτων.

Η εκπαίδευση σήμερα αποτελεί σημαντικό κοινωνικό θεσμό που επιτελεί πλήθος λειτουργιών που εξυπηρετούν και στηρίζουν τη σύγχρονη κοινωνική οργάνωση. Μάλιστα η εκπαίδευση έχει έναν πολύ σημαντικό ρόλο ως μηχανισμός νομιμοποίησης της κοινωνικής ανισότητας. Αυτό σημαίνει πως φιλτράρει ουσιαστικά τις κοινωνικές ανισότητες, δίνοντάς τους μια νέα μορφή αυτή των ατομικών διαφορών. Η εκπαίδευση εμφανίζεται ως ουδέτερος μηχανισμός που εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες σε όλα τα παιδιά μετατρέποντας έτσι τα κοινωνικά προνόμια σε ατομικά χαρίσματα και την κοινωνική αδυναμία σε προσωπικό μειονέκτημα του καθενός. Κάπως έτσι πείθει τον περίγυρο πως στο εκπαιδευτικό σύστημα γίνεται μια δίκαιη και αντικειμενική ταξινόμηση και διάκριση των μαθητών. Φυσικά αυτό αφορά το θεσμοθετημένο εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο τείνει να αναπαράγει τέτοιου είδους ανισότητες μέσω όλων των διαδικασιών σχολικής αξιολόγησης των επιδόσεων των μαθητών του με αποτέλεσμα να θρέφει αυτή την αέναη διάκριση τους. Η ταξινόμηση τους σε κατηγορίες ικανότητας, γεγονός που συμβάλλει στην περαιτέρω κατανομή σε επαγγελματικές και κοινωνικές θέσεις καθώς και στην απόσπαση της συναίνεσης αναφορικά με την ανισότητα των προνομίων που αντιστοιχούν στις θέσεις αυτές.²¹⁷

Οι ανισότητες εντός του σχολείου, το οποίο αποτελεί τον μείζονα θεσμό για την κοινωνικοποίηση των νέων και ασκεί σημαντική επιρροή στην ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη. Όπως αναφέρει και ο Sandal²¹⁸: “η προσαρμογή στο σχολείο είναι δείκτης ευρύτερης κοινωνικής προσαρμογής, καθώς και ψυχικής και σωματικής υγείας. Γι’ αυτόν, το περιβάλλον που διαμορφώνεται στο σχολείο επηρεάζεται σημαντικά από παράγοντες που σχετίζονται είτε με τον ίδιο το θεσμό, όπως είναι ο κανονισμός και σχολική εργασία, είτε με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ συμμαθητών ή μεταξύ μαθητών και καθηγητών.”. Ωστόσο η έρευνα αυτή εξετάζει την εκπαίδευση εκτός σχολικού θεσμικού πλαισίου. Το ρόλο αυτού αναλαμβάνουν εδώ οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, καθώς προσφέροντας μη τυπική εκπαίδευση προσπαθούν να σταθούν αρωγοί στα παιδιά, που δεν καταφέρνουν να συμμετέχουν στο σχολείο. Αυτό γίνεται διότι τα εν λόγω παιδιά ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως αλλοδαποί, μετανάστες, πρόσφυγες, μειονότητες και επί τω πλείστω δεν γνωρίζουν καν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής.

Η έννοια της ισότητας των ευκαιριών στην εκπαίδευση ειδικότερα των μεταναστών έχει αποκτήσει διαφορετικές σημασίες κατά τη διάρκεια των δεκαετιών. Το πρόβλημα ωστόσο του

²¹⁶Σ. Χρηστίδου-Λιοναράκη, Εθνοπολιτισμικές Διαφορές και Εκπαίδευση, σελ 51, Πάτρα

²¹⁷Δημοσθένης Ι. Δασκαλάκης, Εισαγωγή στη Σύγχρονη Κοινωνιολογία, σελ. 437-438, Εκδ.. Παπαζήση, 2009. Αθήνα

²¹⁸Sandal O. , The school Environment as a Risk or Resource for Students Health Related Behaviors and Subjective Well - being, Research Centre for Health Promotion Faculty of Psychology, University of Bergen, 1998, Norway

ορισμού της ισότητας των ευκαιριών δε μπορεί να επιλυθεί εύκολα, επειδή²¹⁹ σχετίζεται με αντιλήψεις που επικρατούν για τη θέση του παιδιού στην κοινωνία μέσα στις διάφορες ιστορικές περιόδους. Υπάρχουν αρκετές θέσεις από θεωρητικούς, που προωθούν αυτές τις αντιλήψεις, παρά ταύτα καθώς η πλειοψηφία αυτών αφορά ένα αμιγώς σχολικό εκπαιδευτικό σύστημα, θεωρώ πως άξια αναφοράς είναι η αντίληψη που διακρίνει σε τρεις διαστάσεις την έννοια της ισότητας των ευκαιριών στην εκπαίδευση, που αφορούν: i) την αρχική πρόσβαση στις διάφορες βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος, ii) τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και συγκεκριμένα τις ευκαιρίες για ολοκλήρωση της κάθε βαθμίδας εκπαίδευσης και iii) τα μακροχρόνια αποτελέσματα της εκπαίδευσης και γενικότερα της επαγγελματικής αποκατάστασης και της ισότητας ευκαιριών στον εργασιακό χώρο και τον κοινωνικό τομέα.

Η πιο σημαντική από τις τρεις προαναφερθείσες διαστάσεις είναι η πρώτη. Το πρώτο βήμα για την κατάκτηση της ισότητας ευκαιριών είναι η ομαλή πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η μη εγγραφή στο σχολείο είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρεάζει και ανακυκλώνει καθοριστικά την εκπαιδευτική και περαιτέρω την κοινωνική ανισότητα. Στα πιο υποβαθμισμένα κοινωνικά στρώματα και στις κοινωνικές ομάδες που ωθούνται στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό παρατηρούνται οι πλέον συνήθεις περιπτώσεις μη εγγραφής παιδιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Τα παιδιά αυτά ανήκουν συνήθως σε ομάδες μεταναστών ή σε μειονότητες.

Η σχέση της εκπαίδευσης και ειδικότερα μέσα από το θεσμό του σχολείου προσεγγίζεται με μία ποικιλία τρόπων από διάφορες κοινωνιολογικές σχολές. Αξίζει να γίνει μία αναφορά σε αυτές, παρόλο που αφορούν το περιβάλλον του σχολείου και επομένως της τυπικής εκπαίδευσης. Το σχολείο αποτελεί μία μικρογραφία της κοινωνίας, στην οποία ούτως ή άλλως ανήκουν ακόμη και οι ανήλικοι που δεν καταφέρνουν να έχουν πρόσβαση σε αυτό, είτε τελικά περνώντας μέσα από διάφορα στάδια εκτός σχολικού περιβάλλοντος φτάνουν να ενσωματωθούν έστω και τυπικά σε αυτό. Οι θεωρίες συγκλίνουν στην εκτίμηση ότι ακόμη και το σχολείο μοιραία συνδέεται με τις κοινωνικές ανισότητες.

Η δομολειτουργική προσέγγιση επικεντρώνεται στην κοινωνική ισορροπία και τάξη. Η κοινωνική συνοχή εξασφαλίζεται με την αποδοχή εκ μέρους των κοινωνικών μελών ενός συνόλου βασικών αξιών και ηθικών αρχών. Κατά τον Τάλκοτ Πάρσονς και την φονξιοναλιστική ερμηνεία, το σχολείο έχει ως κύριες κοινωνικές λειτουργίες την²²⁰ κοινωνικοποίηση και την κατανομή του εργατικού δυναμικού. Η φονξιοναλιστικής προέλευσης κοινωνιολογία της εκπαίδευσης υποστηρίζει ότι το εκπαιδευτικό σύστημα των καπιταλιστικών χωρών είναι και πρέπει να είναι μέσο κοινωνικής

219

²²⁰Γ. Πολυδωρίδη-Κοντογιανπούλου, Εκπαιδευτική πολιτική και πρακτικές. Κοινωνιολογική ανάλυση, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1995, Αθήνα

κινητικότητας.²²¹ Επιπροσθέτως υποστηρίζει πως η επιλογή του σχολείου πρέπει να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο αξιοκρατική. Και εδώ επανέρχεται το μεγάλο ζήτημα και επισημαίνεται η σχέση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων με τις κοινωνικές ανισότητες και τις φυλετικές διακρίσεις, οι οποίες επί τω πλείω αφορούν τις ασθενέστερες ομάδες παιδιών, όπως αυτά που ανήκουν σε μετανάστες ή/και μειονότητες, και η εκπαίδευση συμβάλει για ακόμη μια φορά στην αναπαραγωγή αυτών των κοινωνικών ανισοτήτων φτάνοντας ακόμη και στη νομιμοποίησή τους.

Οι ριζοσπάστες κοινωνιολόγοι έθεσαν αλλού τον προβληματισμό περί εκπαίδευσης και κοινωνικής ανισότητας. Θεώρησαν πως μέσα από την ταξικής προέλευσης ανισότητα της επίδοσης στο σχολείο και με τη διαφορετική κοινωνικοποίηση που καλλιεργεί στα μέλη των διάφορων κοινωνικών τάξεων το εκπαιδευτικό σύστημα ενισχύει τις ανισότητες που οφείλονται στην εκμεταλλευτική καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία. Η άνιση επίδοση των μαθητών οφείλεται όχι μόνο στην ταξική προέλευση αλλά και στον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο το σχολείο συμπεριφέρεται ουκ ολίγες φορές στα άτομα από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις.¹³⁶

Αυτές οι ριζοσπαστικές θεωρίες έχουν επηρεάσει τα μάλα τον τρόπο με τον οποίο έχει διαμορφωθεί η τυπική εκπαίδευση τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα από το 1960 και μετά. Μάλιστα το κύμα αυτό ξεκίνησε από την Αμερική και πέρασε στην Ευρώπη μαζί με όλο το καπιταλιστικό μοντέλο παραγωγής.

Ακόμη μία θεωρία που σχολιάζει τις κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση είναι αυτή του μορφωτικού κεφαλαίου²²², το οποίο αποτελείται από στοιχεία γνωστικά και ιδεολογικά. Τα παιδιά των προνομιούχων τάξεων είναι εφοδιασμένα με την ελεύθερη παιδεία, με ένα σύνολο μορφωτικών εφοδίων όπως γνώσεις και εξοικείωση με τα μορφωτικά έργα, τα οποία έχουν αποκτηθεί εκτός σχολικού περιβάλλοντος. Κατέχοντας αυτά τα εφόδια τους είναι σαφώς πιο εύκολο να κατανοήσουν τα έργα των ιδεών και της τέχνης χωρίς αυτό να είναι αποτέλεσμα μάθησης, χωρίς δηλαδή να το έχουν διδαχθεί άμεσα. Η τριβή και η εξοικείωση γίνεται φυσικά, λόγω της συχνής επαφής με τα έργα των ιδεών της τέχνης και όχι με την ευκαιριακή.

Η κοινωνική προέλευση προσφέρει ακόμη ένα σύνολο από στάσεις και συμπεριφορές απέναντι στη γνώση και την παιδεία. Οι στάσεις απέναντι στον εκπαιδευτικό θεσμό διαφέρουν έντονα από τη μία κοινωνική τάξη στην άλλη. Όλο το εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί συνήθως με την κουλτούρα των ανώτερων στρωμάτων, και επομένως τα παιδιά των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών τάξεων αγωνίζονται με πολύ κόπο για να κατακτήσουν αυτή την κουλτούρα και να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της εκπαίδευσης και περαιτέρω του σχολείου.

²²¹ Άννα Φραγκουδάκη, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα, εκδ. Παπαζήση, σελ.249-279, 1985, Αθήνα

²²² Bourdieu P., Passeron J., CL, Οι Κληρονόμοι, Οι Φοιτητές και η Κουλτούρα,Μετάφραση: Παναγιωτόπουλος Ν, Βιδάλη Μ, Εκδ. Καρδαμίτσα, 1993, Αθήνα

Τέλος οι προσεγγίσεις των μαρξιστών κοινωνιολόγων, που ξεκινούν από το έργο του Karl Marx και μπορούν να χαρακτηριστούν μαρξικές, μαρξιστικές, νεομαρξιστικές κλπ, θέτουν στο επίκεντρο της μελέτης τους τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές ανισότητες που προκύπτουν από την κοινωνική διαίρεση των ανθρώπων σε δυο μεγάλα κοινωνικά στρατόπεδα, τους αστούς καπιταλιστές-κατόχους των μέσων παραγωγής και τους προλεταρίους οι οποίοι δεν κατέχουν τίποτα άλλο πέρα από την εργατική τους δύναμη. Ο πιο σημαντικός ρόλος του σχολείου είναι να πείθει τα μέλη των λαϊκών τάξεων να δεχτούν τις συνθήκες της ζωής και εργασίας που προορίζονται γι'αυτά. Το σχολείο λειτουργεί ως σύστημα αναπαραγωγής των κοινωνικών ανισοτήτων είτε μέσω της βαθμολογίας, είτε τις εξετάσεις κλπ.²²³

Η αναφορά στις παραπάνω θεωρίες έγινε σκοπίμως, παρόλο που κατά κύριο λόγο αναφέρονται στην τυπική εκπαίδευση, καθώς εάν μεταφράσουμε τις κοινωνικές τάξεις στη σύγχρονη έννοια της πλουραλιστικής πολυπολιτισμικής κοινωνίας, θα δούμε πως οι τάξεις έχουν πλέον περάσει στη σφαίρα των χωρών καταγωγής των μη προνομιούχων ομάδων παιδιών για τις οποίες γίνεται λόγος. Άλλωστε οι συνθήκες που επιδρούν στην διάπλαση του νέου ανθρώπου είναι: i) οι κοινωνικό-οικονομικές, ii) οι κοινωνικο-πολιτιστικές και iii) οι ψυχο-συναισθηματικές. Οι δύο κύριοι παράγοντες είναι η οικογένεια και το σχολείο.²²⁴ Το μεγάλο στοίχημα είναι να καταλάβουμε και να δούμε τα μη προνομιούχα παιδιά των μεταναστών, των προσφύγων και αυτά που ανήκουν σε μειονότητες, πώς καταφέρνουν και λαμβάνουν τη γνώση, όταν ζουν σε ένα τόσο ρευστό περιβάλλον αβεβαιότητας και συνήθως μόνιμης μετακίνησης.

4.3. Εθνοπολιτισμικές Διαφορές και Εκπαιδευτικός Αποκλεισμός

Το σχολείο αποτελεί έναν θεσμό που έχει αφετηρία στον χρόνο, και μάλιστα κοινή με το έθνος-κράτος. Σε αυτό το πλαίσιο ο σχολικός θεσμός εξυπηρετεί ορισμένες μείζονες πολιτικές στοχεύσεις των εθνικών κρατών, όπως την ομοιογενοποίηση των πληθυσμών, τη λειτουργία ενός μηχανισμού κοινωνικού φιλτραρίσματος, στη βάση κατασκευασμένων και αυθαίρετων αξιολογικών διαιρέσεων, που αντανakλούν κοινωνικές ταξινομήσεις κλπ. Επομένως, πρέπει να αναδειχτεί ότι η άνιση σχολική επίδοση ερμηνεύεται από την ανομοιογένεια του μαθητικού πληθυσμού. Ανομοιογένεια που απλά η παρουσία αλλόγλωσσων, αλλόθρησκων και αλλοεθνών μαθητών ανέδειξε εν είδει μεγεθυντικού φακού.²²⁵

²²³Θ. Μυλωνάς, Κοινωνική Αναπαραγωγή στο Σχολείο, Θεωρία και Εμπειρία, σελ 195, Εκδ Αρμός, 1991, Αθήνα

²²⁴Μ.Τζάνης, Τ. Παμουκτσόγλου, Το Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: ταυτόν και αλλοτριμορφοδίαιτον, εκδ. Ερωδιός, 2002, Θεσσαλονίκη

²²⁵Ανδρούσου Α και Ασκούνη Ν., Ταυτότητες και Ετερότητες . Ετερογένεια και Σχολείο,σελ 14, ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004, Αθήνα

Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι ένας από τους μηχανισμούς που αναδεικνύει, ενισχύει και προωθεί την ιδέα της μοναδικότητας του έθνους, δίνοντας έμφαση στην ιστορική συνέχεια και την εθνική και πολιτισμική ομοιογένεια.²²⁶ Η αναγωγή ενός συλλογικού συνόλου σε μια μοναδική ταυτότητα αποδίδεται, τις περισσότερες φορές, με τρόπο στερεοτυπικό, μέσω της υπεροχής ή της ανωτερότητας απέναντι στους άλλους. Ο σχολικός λόγος αναλαμβάνει να διαμορφώσει τα κατηγορήματα μέσω της ιδεολογίας, που χρησιμεύουν ως ερείσματα στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας. Όμοιομο, ομόδοξο και ομόγλωσσο είναι το τρίπτυχο που πρωτοστατεί. Η προβολή της ιδέας της ομοιογένειας, παρουσιάζει ένα έθνος κοινωνικά και ταξικά όμοιο, δίχως διαφοροποιήσεις, με αναλλοίωτα εθνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για μια σχηματική κατασκευή, η οποία αποσιωπά ή αγνοεί παραμέτρους που ορίζουν την κοινωνική, γλωσσική, θρησκευτική, εθνική/εθνοτική ετερογένεια και συσκοτίζει τις σχέσεις εξουσίας που τη διέπουν.²²⁷ Παράλληλα, μια τέτοια ιδεολογία αντιλαμβάνεται τις πολιτισμικές επιδράσεις που φέρνουν οι μετανάστες ή που μαρτυρούν οι μειονότητες, ως αλλοίωση των προαιώνιων και αυθεντικών χαρακτηριστικών του έθνους, με αποτέλεσμα να ευνοείται η καλλιέργεια λογικών αποκλεισμού, ξενοφοβίας και ρατσισμού.

Τα τελευταία χρόνια ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός συναντάται όλο και πιο συχνά στον καθημερινό λόγο. Συναντάται σε αρθρογραφία του έγγραφου τύπου, σε προγράμματα της πολιτείας και σε επιστημονικά πονήματα. Αυτοί οι τρεις παράγοντες: Τύπος - πολιτεία - επιστήμη συμβάλλουν στη διαμόρφωση του όρου κοινωνικός αποκλεισμός και στη χρήση του, χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει ότι έχει κοινό - ίδιο περιεχόμενο σε όλες τις παραπάνω χρήσεις.

Ο καθένας από τους προαναφερθέντες παράγοντες δίνει βαρύτητα σε όψεις και χαρακτηριστικά του όρου αλλά και του φαινομένου, που είναι πραγματικό γεγονός, τα οποία τα αντιλαμβάνονται και τα παρουσιάζουν ως ενδιαφέρουσα, αναγκαία για λύση αλλά και χρειάζονται επείγουσες παρεμβάσεις μιας και ο κοινωνικός αποκλεισμός αποκτά ως πραγματικό γεγονός τη χροιά και τις διαστάσεις κοινωνικού προβλήματος. Με τη σειρά του ο κοινωνικός αποκλεισμός οδηγεί ιδιαίτερα τους ανηλικούς οι οποίοι ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, σε έναν εκπαιδευτικό αποκλεισμό. Αυτός είναι το αποτέλεσμα της διαφορετικότητάς τους. Ο εντοπισμός των αιτιών και των διαστάσεων του αποκλεισμού των ανήλικων αυτών από την κατάλληλη θεσμική εκπαίδευση είναι δυνατόν να αρθούν με μια εναλλακτική προσέγγιση, η οποία θέτει ταυτόχρονα τις κοινωνικές-οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στην εκπαίδευση, για να απορροφήσουν όλα τα παιδιά ισότιμα τις γνώσεις και τις αξίες που δικαιούνται.

²²⁶ Ανδρούσου Α και Ασκούνη Ν., Ταυτότητες και Ετερότητες . Ετερογένεια και Σχολείο, σελ .16, ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004, Αθήνα

²²⁷ Ανδρούσου Α και Ασκούνη Ν., Ταυτότητες και Ετερότητες . Ετερογένεια και Σχολείο, σελ .20, ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004, Αθήνα

Η άνιση σχολική επίδοση των αλλοδαπών μαθητών θεωρείται περίπου φυσικό αποτέλεσμα της διαφορετικότητάς τους. Παλαιότερα η σχολική αποτυχία ήταν συνδεδεμένη ξεκάθαρα με την ατομική ευφυΐα. Η επιστημονική ανακάλυψη, όμως, στη δεκαετία του 1960, ότι η σχολική επίδοση, στις δυτικού τύπου κοινωνίες, εξαρτάται από την κοινωνική προέλευση κατέρριψε την ερμηνεία που απέδιδε την σχολική ιεραρχία στην ατομική ευφυΐα.²²⁸ Σύμφωνα με τον Bernstein²²⁹ για τον επεξεργασμένο λόγο και τις απόψεις του Bourdieura το πολιτισμικό κεφάλαιο, τα παιδιά που αποτυχαίνουν στο σχολείο, προέρχονται από διαφορετικό κοινωνικομορφωτικό περιβάλλον από αυτό που προωθεί η σχολική νόρμα. Επομένως, βρίσκονται αντιμέτωπα με διαφορετικούς και άγνωστους κώδικες, όπως για παράδειγμα τους γλωσσικούς. Ωστόσο, όπως παρατήρησε ο Halliday²³⁰ πρόβλημα δεν έγκειται στη διαφορά των γλωσσικών κωδικών, αλλά κυρίως στην αρνητική αξιολόγηση αυτής της διαφοράς.

Αυτή η αυθαίρετη κοινωνική αξιολόγηση διαμορφώνει σημασίες που οδηγούν μέλη της κοινωνίας να διαμορφώνουν κοινωνικές προκαταλήψεις. Ως αποτέλεσμα τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων ή οι αλλοδαποί μαθητές, που προέρχονται από λαϊκά στρώματα, εμποδίζονται στη σχολική τους επίδοση. Η άνιση σχολική επίδοση ερμηνεύεται με την απουσία ομοιογένειας στις σχολικές τάξεις, τεκμηριώνοντας ότι η κοινή εθνικότητα των μαθητών δεν κάνει ομοιογενή την ομάδα της σχολικής τάξης.²³¹ Συνεπώς η άνιση επίδοση των μαθητών οφείλεται στην ανομοιογένεια των σχολικών τάξεων και ως εκ τούτου αναπαράγεται ως ιδέα ταξινόμησης η οποία ωστόσο συσκοτίζει τα ουσιαστικά κοινωνικά αίτια της άνισης σχολικής επίδοσης μέσα από τη διάκριση και τη θετική κατά τα άλλα αξιολόγηση του εθνικού εμείς.

Δεν χωρά αμφιβολία πως στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο φοιτούν υψηλά ποσοστά αλλοδαπών μαθητών, οι οποίοι ουκ ολίγες φορές αποτελούν το στόχο ενός έντονου εθνοκεντρικού λόγου. Μάλιστα θεωρούνται, ως οι αποκλειστικά υπεύθυνοι της πτώσης του επιπέδου της σχολικής εκπαίδευσης, επειδή δε γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα ή δεν ενδιαφέρονται για τα γράμματα και, επομένως, σε αυτό οφείλεται και η κακή επίδοση των μαθητών που είναι Έλληνες.²³² Αδιαμφισβήτητα τα παιδιά των μεταναστών συναντούν πολλά προβλήματα στο σχολείο κυρίως με την εκμάθηση της γλώσσας, έχουν χαμηλή επίδοση κ.ά. Άλλωστε αυτό έχει αποδειχθεί μέσω ερευνών. Οι εκπαιδευτικοί τονίζουν την αδυναμία να διαχειριστούν την

²²⁸ Άννα Φραγκουδάκη, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα, εκδ. Παπαζήση, σελ.249-279, 1985, Αθήνα

²²⁹ Basil Bernstein, *Pedagogy, symbolic control and identity*, London: Taylor & Francis. In *British Journal of Sociology of Education*, 1996, London

²³⁰ D.E. Ingram and T.J. Quinn, *Is Learning a Second Language like Learning a First Language all Over Again?.*, *Language Learning in Australian Society: Proceedings of the 1976 Congress of the Applied Linguistics Associations of Australia.*, Halliday, M.A.K., Australian International Press & Publications. pp.3-19., 1978, Melbourne

²³¹ Α. Φραγκουδάκη και Θ. Δραγώνα, Η αρχή των ίσων δικαιωμάτων στην εκπαίδευση και η μετατροπή της σε εκπαιδευτική πράξη σήμερα. Στο *Μετανάστευση, πολυπολιτισμικότητα και εκπαιδευτικές προκλήσεις: Πολιτική - Έρευνα - Πράξη* (Επιστημονικό Συνέδριο 14-15 Μαΐου 2010), 2010

²³² Α. Φραγκουδάκη και Θ. Δραγώνα, *Τι είναι η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*, 1997, Αθήνα

εθνοπολιτισμική ετερογένεια, αισθάνονται απροετοίμαστοι και αβοήθητοι. Οι γονείς, αποφεύγουν, να στείλουν τα παιδιά τους σε σχολείο που φοιτούν πολλοί αλλοδαποί μαθητές, επειδή φοβούνται ότι απειλείται η ποιότητα της εκπαίδευσης που θα λάβουν τα παιδιά τους. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που γονείς επεμβαίνοντας στο θεσμό του σχολείου απαιτούν τη δημιουργία ξεχωριστών σχολείων για τα παιδιά των μεταναστών. Παρόλο που γίνεται εσκεμμένα, μάλλον δεν αντιλαμβάνονται πως με αυτό τον τρόπο ενισχύουν τον κίνδυνο δημιουργίας σχολείων-γκέτο.²³³

Η ετερογένεια το δίχως άλλο αναδεικνύει προβλήματα εντός των σχολικών αιθουσών. Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων χρειάζεται μια διαφορετική στόχευση της εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία εφόσον απαλλαγεί από τα εθνοκεντρικά αισθήματα θα διαμορφώσει το κατάλληλο πλαίσιο ώστε πρώτον οι εκπαιδευτικοί να λάβουν τη δέουσα επιμόρφωση για να μπορούν να ανταποκριθούν στα νέα δεδομένα, και δεύτερον τα αναλυτικά σχολικά προγράμματα να γίνουν πιο ευέλικτα και ουσιαστικά. Ο εκπαιδευτικός οφείλει πρώτα από όλα να δημιουργήσει το κατάλληλο εκπαιδευτικό πλαίσιο ώστε να αξιοποιηθεί το γλωσσικό αλλά και πολιτισμικό κεφάλαιο που καθένας φέρνει στη σχολική αίθουσα, και να αξιοποιήσει οτιδήποτε είναι διαφορετικό ως πηγή μορφωτικού εμπλουτισμού των μαθητών. Ταυτόχρονα η επικοινωνία ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια θα πρέπει να ενθαρρυνθεί και να ενταθεί, ούτως ώστε η οικογένεια να φτάσει να εμπλακεί αποτελεσματικότερα στην εκπαίδευση των παιδιών της. Το σημαντικό όλων ωστόσο είναι η ανάπτυξη της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής. Η διαπολιτισμική αγωγή ως τέτοια, δεν θα αφορά μόνο στους μετανάστες και τις μειονότητες, αλλά και στα μέλη της κυρίαρχης ομάδας των μαθητών. Μόνο εάν αναδειχθεί η ετερογένεια και η πολλαπλότητα του συνόλου θα είναι δυνατόν να διαμορφωθεί ένα ουσιαστικό πλαίσιο κατανόησης και αποδοχής τόσο μεταξύ των μαθητών αλλά και των οικογενειών τους. Κατ' αυτό τον τρόπο θα αποτραπεί οποιαδήποτε κίνηση διαίρεσης μέσω της αξιολόγησης η οποία κατά βάθος θα έχει ως βάση την κοινωνική ή την ταξική ταξινόμηση των μαθητών.²³⁴

4.4. Μοντέλα Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικές Πολιτικές Διαχείρισης της Πολυπολιτισμικότητας

Η πραγματοποίηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης συνεπάγεται και απαιτεί μια πολλαπλότητα διαφορετικών και διαφοροποιημένων μορφωτικών προσφορών. Ορισμένες σε

²³³ http://www.historein.gr/2010/03/blog-post_02.html. Οι “άλλοι” μαθητές στο σχολείο: Πολιτισμικές διακρίσεις και κοινωνικές ανισότητες, Ν. Ασκούνη, 2010

²³⁴ Α. Ανδρούσου, Ν. Ασκούνη, Κ. Μάγος, & Σ. Χρηστίδου-Λιοναράκη, Εθνοκεντρισμός και Πολυπολιτισμικότητα: Η αναζήτηση ενός νέου προσανατολισμού της εκπαίδευσης. Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες (τ. Β'). Εθνοπολιτισμικές Διαφορές στην Εκπαίδευση, Ν. Ασκούνη, 2001, Πάτρα

κοινούς χώρους και με κοινούς τρόπους, άλλες με τρόπους και χώρους κατάλληλα διαμορφωμένους, ξεχωριστά σε ειδικά εργαστήρια.

Η απόρριψη και η περιθωριοποίηση αποτρέπονται, όταν δίνεται στα παιδιά η πραγματική δυνατότητα να μάθουν, δημιουργώντας με τα χέρια, το σώμα, μέσω της συγκλίνουσας και αποκλίνουσας νοημοσύνης. Όταν, δηλαδή, τους παρέχονται τα εργαλεία για να μιλήσουν, να διατυπώσουν ερωτήσεις, να επεξεργαστούν απαντήσεις, να κατανοήσουν και να κατανοηθούν, να γράψουν, να υποθέσουν και να συμπεράνουν, να σκεφτούν και να σχεδιάσουν. Εδώ πρέπει να αποσαφηνιστεί πως τα μοντέλα εκπαίδευσης αφορούν κυρίως την τυπική εκπαίδευση. Ωστόσο δεν είναι μόνο το σχολείο το οποίο κινείται βάσει αυτών των βασικών κατευθυντήριων γραμμών, μιας και το ζήτημα της ένταξης των ομάδων παλιννοστούντων, μεταναστών, προσφύγων και μειονοτήτων αφορά σε ένα ευρύτερο πλαίσιο και την μη τυπική εκπαίδευση η οποία αναλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος του βάρους της ενσωμάτωσης στον τρόπο εκπαίδευσης της χώρας υποδοχής αλλά και της άτυπης εκπαίδευσης η οποία αντανάκλαται μέσα από την κοινωνία ως σύνολο. Σε ό, τι αφορά την τυπική και μη τυπική εκπαίδευση και στις δύο περιπτώσεις οι ανήλικοι έρχονται σε επαφή με εκπαιδευτικούς οι οποίοι είτε μέσα από το θεσμό του σχολείου, είτε μέσα από ένα εξωσχολικό συμπληρωματικό ωστόσο περιβάλλον εκπαίδευσης αναλαμβάνουν να εντάξουν αυτές τις ομάδες παιδιών μέσω τις διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.²³⁵

Με αφετηρία τον ολοένα αυξανόμενο αριθμό των αλλοδαπών μαθητών που φοιτούν στα ελληνικά σχολεία, έχουν πραγματοποιηθεί πλήθος ερευνών με σκοπό να εξετάσουν κατά πόσο είναι επαρκής η κατάρτιση και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.²³⁶ Διαπιστώνεται μάλιστα πως οι εκπαιδευτικοί δεν αισθάνονται να χαρακτηρίζονται από διαπολιτισμική ετοιμότητα και επάρκεια. Η διαπολιτισμική επάρκεια αναφέρεται στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης κυρίως μέσα από τις βασικές τους σπουδές. “Η διαπολιτισμική επάρκεια αναφέρεται στη διδακτική κατάρτιση των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της ελληνικής σε μαθητές που δεν την έχουν πρώτη ή μητρική τους γλώσσα αλλά και στις εκπαιδευτικές προσπάθειες για μια ικανοποιητική συνύπαρξη Ελλήνων, αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών με στόχο την ομαλή κοινωνικοποίηση όλων των μαθητών με τις όποιες ιδιαίτερες προσπάθειες που απαιτούνται για τις ειδικές αυτές ομάδες μαθητών.”²³⁷

²³⁵ Μ. Δαμανάκης, Η Εκπαίδευση των Παλιννοστούντων και Αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα- Διαπολιτισμική Προσέγγιση, Εκδ. Gutenberg, 1997, Αθήνα

²³⁶ Γ. Νικολάου, Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο - Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2000, Αθήνα

²³⁷ Παντελής Γεωργγιάννης, Διαπολιτισμική Επάρκεια και Ετοιμότητα των Εκπαιδευτικών, Στο: Π. Γεωργγιάννης (Επιμ) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου, σελ. 49-70, Άρτα 10-11 Δεκεμβρίου 2004

Ο όρος διαπολιτισμική ετοιμότητα αναφέρεται στην εν δυνάμει δυνατότητα του εκπαιδευτικού να διαχειριστεί τη διαφορετικότητα που συναντάει πλέον μέσα στη σχολική τάξη. Η διαπολιτισμική ετοιμότητα ενός εκπαιδευτικού πρέπει μεταξύ άλλων «να γνωρίζει την εφαρμογή των διαφόρων μεθόδων διδασκαλίας για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας, τα σχετικά αναλυτικά προγράμματα και τις σχετικές νομοθεσίες τόσο για τους αλλοδαπούς της Ελλάδας όσο και τη νομοθεσία καταρχήν της Ελλάδας για τους ομογενείς του εξωτερικού»²³⁸. Η διαπολιτισμική ικανότητα αφορά στη διαπολιτισμοποίηση των περιεχομένων της διδασκαλίας και στη συσχέτιση με τους διαφορετικούς πολιτισμούς στην τάξη, και στη μείωση των προκαταλήψεων, με τη χρησιμοποίηση εναλλακτικών μοντέλων διδασκαλίας από τον εκπαιδευτικό, που επιτρέπουν τη συνεργασία, την αυτοέκφραση και την ενεργοποίηση των μαθητών²³⁹.

Έτσι, τα βασικότερα προβλήματα που προκύπτουν από την ελλιπή κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, σχετίζονται με τις δυσκολίες και την αναποτελεσματικότητα της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στους μαθητές-μετανάστες, καθώς και με το γεγονός ότι θεωρούν τη διγλωσσία και τη διαφορετικότητα ως εμπόδια για τη μάθηση και την ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην αξιοποιούν τις υπάρχουσες γνώσεις, τις εμπειρίες και τη γλώσσα αυτών των μαθητών. Τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευτικοί σε μια πολύγλωσση τάξη είναι δυνατό να διακριθούν σε διδακτικά και επικοινωνιακά.¹⁵⁸ Στα διδακτικά προβλήματα ανήκουν η διδασκαλία της γλώσσας ως μητρικής, δεύτερης και ξένης, η δημιουργία κινήτρων, τα οποία να ικανοποιούν όλους τους μαθητές, η διγλωσσία και η δίγλωσση εκπαίδευση, και η παραγωγή διδακτικού υλικού, έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες όλων των μαθητών. Σε ό,τι αφορά τα προβλήματα επικοινωνίας είναι η αντιμετώπιση προβλημάτων συμπεριφοράς στο σχολείο, όπως η επιθετικότητα, ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, οι προκαταλήψεις και η αποδοχή της ετερότητας. Η επικοινωνία των εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών και ιδιαίτερα τους γονείς των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών, η διαχείριση της σχολικής τάξης, και τέλος οι τρόποι γνωριμίας και επικοινωνίας των εκπαιδευτικών και γηγενών μαθητών με την ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών.

Ένα γενικότερο «αξιολογικό μοντέλο», χρήσιμο για να προσδιορίσει κανείς αν η πλειοψηφία των σχολείων, δηλαδή η τυπική εκπαίδευση στο σύνολό της είναι συνδεδεμένη και με την διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι αυτό που δείχνει το κατά πόσο το σχολείο είναι ευέλικτο ως προς τις δομές, κατά πόσο ενσωματώνει σημεία διδασκαλίας που νομιμοποιούν στα μάτια των μαθητών τόσο τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής όσο και τον πολιτισμό και τη γλώσσα των χωρών καταγωγής των μαθητών, και τέλος κατά πόσο ενσωματώνει στο πρόγραμμά του παιδαγωγικές

²³⁸ Παντελής Γεωργγιάννης, Διδακτική της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας., σελ. 63, 2004, Πάτρα

²³⁹ Φ. Κοσσυβάκη, Η συμβολή της Γενικής διδακτικής σε θέματα διαπολιτισμικής και δίγλωσσης αγωγής και μάθησης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Τεύχ. 2, σελ. 37-45, 2002

αξίες σχετικές με τη διαπαιδαγώγηση στην ειρήνη, την αλληλεγγύη προς τους αδυνάτους κ.ά. Είναι άμεση ανάγκη να υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια, για να εκτιμηθεί ο βαθμός της διαπολιτισμικής ευαισθησίας ώστε να χαραχθεί πάραυτα μια διαπολιτισμική σχολική πολιτική: i)ως απασχόληση και φροντίδα που σχεδιάζεται και τόσο από τον εκπαιδευτικό όσο και από τα ιδρύματα και στοχεύει στις ψυχολογικές δυσκολίες ή στις δυσκολίες προσαρμογής του “ξένου μαθητή” που είναι κυρίως γλωσσικές-επικοινωνιακές, ii)ως χώρο εκμάθησης, που απευθύνεται τόσο στους αλλοδαπούς, όσο και στους γηγενείς μαθητές και αφιερώνεται πότε στην αξιολόγηση και πότε στη γνώση των πολιτιστικών στοιχείων των τόπων καταγωγής, και iii)ως το σύνολο εκείνων των σχολικών πρωτοβουλιών, όχι μόνο για την απόκτηση αλλά και για τη σχεδόν καθημερινή ενδοσκόπηση απόψεων, αξιών και συμπεριφορών, ώστε να δημιουργηθεί μια διαπολιτισμική νοοτροπία.

Σύμφωνα με τον Ιωάννη Μεταξά, “Όσο ποτέ άλλοτε η βαρβαρότητα κυριαρχεί. Και έχει μετατραπεί - μέσα από τη μορφή της επιτήδειας δράσης - σε εργαλείο επικράτησης και κατεξουσίησης. Κάποιες κοινωνίες με βάθος στην παράδοση αντιστέκονται κάπως, αλλά δεν παύουν να υποφέρουν μέσα στον απίστευτο ανταγωνισμό ανάμεσα στο ακαλλιέργητο και στο ουτοπικό. Άλλοι, με ασθενέστερες πολιτιστικές εγγυήσεις, ενδίδουν ευκολότερα στις επιταγές της χρησιμοθηρίας. Γυρίζοντας την πλάτη στη παιδεία λατρεύουν την ειδικευμένη γνώση. Προσχωρούν σε μια νέα «θρησκεία» αλλά χωρίς καμιά ανησυχία για το σε ποιόν αύριο θα απολογηθούν.”²⁴⁰

Προς το παρόν είναι δύσκολο να βρεθούν μεμονωμένες περιπτώσεις σχετικής διαπολιτισμικής εκπαιδευτικής πρακτικής, ακόμη δε και τα ίχνη ανάμεσα στα προαναφερθέντα επίπεδα. Δεν είναι λίγες άλλωστε οι φορές που τα σχολεία προκειμένου να αντιμετωπίσουν επείγουσες εκπαιδευτικές ανάγκες, έχουν ευνοήσει παρεμβάσεις, δίχως να τηρούν τη σειρά προτεραιότητας των δράσεων.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η προετοιμασία τους για να διδάξουν σε παλιννοστούντες, πρόσφυγες και μετανάστες θα πρέπει να δίνει απαντήσεις σε ερωτήματα, όπως ποιες είναι οι ανάγκες αυτών των μαθητών, πώς μπορεί η διδασκαλία να γίνει ευχάριστη και αποδοτική, πώς μπορούν να αξιοποιηθούν τα βιώματα των μαθητών, αν δεν γνωρίζει ο εκπαιδευτικός τη γλώσσα και στοιχεία του πολιτισμού τους, τι σημαίνει ομογενείς αλλόφωνοι ή με έλλειψη γλωσσικής επάρκειας μαθητές, πώς μπορεί να ενταχθεί η πολυμορφία του μαθητικού πληθυσμού σε μονόγλωσσο περιβάλλον, χωρίς να χάσουν την ταυτότητα και την αυτοεκτίμησή τους; Έτσι, ο ρόλος των επιμορφωτών είναι: i)να ευαισθητοποιήσουν τους εκπαιδευτικούς σε θέματα σύνθεσης του μαθητικού πληθυσμού και της ιδιαίτερης αντιμετώπισής του, ii)να ενημερώσουν τους εκπαιδευτικούς για το συγκεκριμένο μαθητικό πληθυσμό και τις ιδιαιτερότητές του και ότι βασική παιδαγωγική αρχή είναι η αξιοποίηση των βιωμάτων των “ξένων μαθητών” και

²⁴⁰ Ιωάννης Μεταξάς, Ομότιμος Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου, Τακτικό Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών, Αισθητικός Πολιτισμός: Αναγκαιότητα ή Ουτοπία.Βλ.: Πολιτισμός, Επικοινωνία ή Παγκοσμιοποίηση, Κ.Πετράκης, Εκδ. ΚΕΡΚΥΡΑ, 2011

η ατμόσφαιρα της τάξης που θα τους κάνει να νιώθουν άνετα, iii) να τους δώσουν τα βασικά εφόδια, για να αντιμετωπίσουν τυχόν ψυχοπαιδαγωγικά προβλήματα, και τέλος iv) να δώσουν διδακτικές οδηγίες για τη διδασκαλία της γλώσσας ως δεύτερης σε “ξένους μαθητές”, δηλαδή μαθητές που δεν γνωρίζουν τη γλώσσα της χώρας διαμονής τους.

4.5. Η σχέση κράτους και ΜΚΟ στην σύγχρονη προσφυγική κρίση

«Τόσο καιρό είμαστε στα πεδία και παλεύουμε μόνοι μας! Το κράτος είναι απόν... Το αποκορύφωμα αυτής της κοροϊδίας είναι το έγγραφο που μας παρουσιάζετε τώρα να συμπληρώσουμε. Τι ακριβώς σημαίνει πιστοποίηση ΜΚΟ από το Υπουργείο Εργασίας; Από που και ως που το κράτος πιστοποιεί ανεξάρτητους φορείς και οργανώσεις; Η Ύπατη που χρηματοδοτεί την πλειοψηφία αυτών των φορέων και οργανώσεων τι λέει; Απλά μας δίνει το χαρτί; ...Κατά πόσο τελικά εξασφαλίζεται η αυτονομία των δραστηριοτήτων μας; Για ποιο λόγο ζητείται πιστοποίηση και όχι μια απλή καταγραφή... Δεν θέλω να προσβάλω κανένα αλλά φαντάζομαι μια ατελείωτη στοίβα πιστοποιητικών στο Υπουργείο χωρίς κανένα πρακτικό και ουσιαστικό αποτέλεσμα», αναφέρει εμφανώς εκνευρισμένη η εκπρόσωπος του διεθνούς τμήματος της UniDoc κατά την έναρξη του protection working group στις 22 Μαρτίου.

Αφορμή για την ανωτέρω και όχι μόνο αντίδραση αποτέλεσε η οδηγία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλειας και Πρόνοιας σύμφωνα με την οποία η αρμόδια υπηρεσία του, ήτοι το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), οφείλει να καταγράψει και να γνωμοδοτήσει επί της χορήγησης ή μη πιστοποίησης προς τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας²⁴¹.

«Παρόλο που η εν λόγω οδηγία ισχύει από το 2012, για μεγάλο χρονικό διάστημα είχε πέσει σε αδράνεια. Πλέον καθώς οι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στα πεδία όπου βρίσκονται οι επωφελούμενοι είναι πάρα πολλές και δεδομένων των ανησυχιών που εκφράζονται για τις δράσεις και τους εξυπηρετούμενους σκοπούς διαφόρων περιέργων φορέων²⁴², η κυβέρνηση αποφάσισε να την επαναφέρει σε ισχύ. Προτείνω να επικρατήσει ψυχραιμία και να αναγνωρίσουμε από κοινού το δικαίωμα κάθε πολιτείας, εν προκειμένω της ελληνικής, να υιοθετεί τα δικά της εργαλεία ώστε να ελέγχει καλύτερα τους φορείς που δραστηριοποιούνται στο έδαφος της. Αυτό από μεριά μας δείχνει

²⁴¹http://www.ekka.org.gr/portal_docs/announcement/208.pdf

²⁴²Ενδεικτικά βλ: <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/jan/05/refugees-in-lesbos-are-there-too-many-ngos-on-the-island>

έμπρακτα την διάθεση για συνεργασία με το κράτος» δηλώνει ο συντονιστής της συνάντησης, εκπρόσωπος της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR).

Το ζήτημα της σχέσης μεταξύ των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και του κράτους έχει αποτελέσει κεντρικό προβληματισμό της σχετικής διεθνούς βιβλιογραφίας και συνδέεται άμεσα με την ανάδειξη μη κρατικών δρώντων σε πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο κυρίως στο πλαίσιο της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης (Trouillot 2001).

Πιο συγκεκριμένα, για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας η παγκοσμιοποίηση προσδιορίζεται ως μια σειρά διαδικασιών, που λαμβάνουν χώρα σε διεθνές επίπεδο, διαπερνούν τα εθνικά σύνορα, συνδέουν πληθυσμούς και πολιτισμούς «σε νέους χωρο-χρονικούς συνδυασμούς», ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο τον βαθμό αλληλεξάρτησης και διασύνδεσης μεταξύ κρατών, φορέων, ανθρώπων κ.α. (Hall 1996: 619). Το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο διακρίνεται από έντονη κινητικότητα πληθυσμών, εικόνων, οικονομικών πόρων, πληροφοριών, ιδεολογιών και τεχνολογιών, καθιστώντας έτσι τον κόσμο *υβριδικό* «μέσω της αυξανόμενης δημιουργίας διασπορικών δημόσιων σφαιρών²⁴³» (Appadurai 1996: 17). Σε αυτό το πλαίσιο, υποστηρίζεται ότι το εθνικό-κράτος αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις επί της εδαφικής και πολιτικής του κυριαρχίας (territorial and political sovereignty), βασικά χαρακτηριστικά του σύμφωνα με την δυτική πολιτική φιλοσοφία, καθώς αφενός τα εθνικά σύνορα γίνονται πιο «πορώδη» ενόψει της ανωτέρω κινητικότητας και αφετέρου αναδύονται νέοι κοινωνικοί, πολιτικοί, ιδεολογικοί μη κρατικοί δρώντες σε διεθνές επίπεδο που αναλαμβάνουν δραστηριότητες οι οποίες παραδοσιακά *άνηκαν* στο πεδίο δράσης του κράτους (Lewellen 2002: 195).

Στο σημείο αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τους πάνω από 1 εκατομμύριο ανθρώπους που έχουν μετακινηθεί από το 2015 έως σήμερα μέσω του Αιγαίου προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αριθμός ρεκόρ μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της UNHCR²⁴⁴ και την γενικευμένη εικόνα απουσίας του κράτους, όπως εκφράστηκε παραπάνω και όχι μόνο²⁴⁵, καθίσταται εμφανές ότι η παρούσα προσφυγική κρίση συντελείται μέσα σε πλαίσιο παγκοσμιοποίησης, γεγονός που επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την δυναμική, τον τρόπο με τον οποίο αυτή εξελίσσεται αλλά και τον ρόλο και την σχέση των εμπλεκόμενων σε αυτήν δρώντων.

Εντούτοις, αξίζει να αναφερθεί ότι η παραπάνω θεωρητική προσέγγιση της παγκοσμιοποίησης ενδέχεται να δημιουργήσει λανθασμένα, όπως αποδεικνύει η πραγματικότητα

²⁴³ Η θεωρία του Arjun Appadurai για την παγκοσμιοποίηση αφορά στις *διασπορικές δημόσιες σφαίρες* οι οποίες αναπαράγονται και εμπεδώνονται μέσα από τα *φαντασιακά τοπία* (εθνό-, οικονομό-, τεχνό-, μεσό και ιδεό-τοπίο) που αφενός αντιπροσωπεύουν πτυχές της κοινωνικής ζωής και αφετέρου συνιστούν το πλαίσιο μέσω του οποίου τα υποκείμενα εννοιολογούν και προσεγγίζουν την πραγματικότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, υποστηρίζεται ότι το εθνικό-κράτος συνιστά μια μάλλον παρωχημένη φαντασιακή κατασκευή.

²⁴⁴ <http://data.unhcr.org/mediterranean/country.php?id=83>

²⁴⁵ Ενδεικτικά βλ. <http://www.nooz.gr/greece/meli-mko-aneparkeia-tou-kratous-stin-prosfugiki-krisi>

της τρέχουσας κρίσης, την αίσθηση ενός *παγκόσμιου χωριού* στο πλαίσιο του οποίου όλοι συνδέονται με όλους, η κινητικότητα είναι της ίδιας έντασης για όλα τα υποκείμενα, η πρόσβαση στην ανεξέλεγκτη και απεριόριστη πληροφορία ισότιμη ενώ η κρατική εξουσία καταρρέει ως το φυσικό επακόλουθο της ανάδειξης και της συστηματικής εμπλοκής «μη παραδοσιακών» δρώντων.

Οι δυνατότητες μετακίνησης και οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις που έχουν προκληθεί στον αναγκαστικά μετακινούμενο πληθυσμό ανάλογα με τις αλλαγές του δίκαιο-πολιτικού συμφραζόμενου, που έχουν συμβεί κατά την διάρκεια της προσφυγικής κρίσης συνηγορούν στον μη ενιαίο και δεδομένο χαρακτήρα της ανθρώπινης μετακίνησης, που σημειώνεται από τον Bauman (1997) ως προς το πώς αυτή βιώνεται ως εμπειρία από τα μετακινούμενα υποκείμενα καθώς επίσης φαίνεται να αντανακλούν και τις *γεωμετρίες ισχύος* που εισηγείται η Massey (1993) όχι μόνο αναφορικά με το ποιος κινείται και ποιος όχι, αλλά και ποιες οι σχέσεις ισχύος στο πλαίσιο των οποίων αυτή πραγματοποιείται.

Όπως σημειώνεται από την εκπρόσωπο της οργάνωσης το «Επόμενο Βήμα» στην συνάντηση της 22ας Μαρτίου «η νομιμοποιητική βάση της παράτυπης διέλευσης συνόρων, καθορίστηκε, μετά το παράνομο μερικό κλείσιμο του περάσματος της Ειδομένης, από νόμιμες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις μέσω έκνομων αποφάσεων χορήγησης εισόδου αποκλειστικά σε Σύρους, Ιρακινούς και Αφγανούς. Πριν λίγες μέρες βάσει αντίστοιχων αποφάσεων νόμιμοι για διέλευση ήταν αποκλειστικά οι Σύροι και οι Ιρακινοί, σήμερα είναι *νομίμως* και αποκλειστικά κανείς. Πόσο νόμιμο μπορεί να είναι αυτό και πόσο πολιτικό;»

Από το παραπάνω τονίζονται δυο επιπλέον χαρακτηριστικά στοιχεία του πλαισίου μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η παρούσα κρίση, αφενός η ρευστότητα του σχετικού νομικού πλαισίου στην πράξη και αφετέρου η σκληρή στάση των εξωτερικών δρώντων, ήτοι των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων απέναντι στην ανθρώπινη μετακίνηση και στην διέλευση συνόρων.

«Δεν θα πω μόνο ότι η Ευρώπη έχει δείξει το πιο σκληρό της πρόσωπο αλλά και το πιο σχιζοφρενικό καθώς την ίδια στιγμή χρηματοδοτεί με τεράστια ποσά οργανώσεις για να μεριμνήσουν για τους ανθρώπους που εγκλωβίστηκαν επειδή η ίδια έκλεισε τα σύνορα της. Όλο αυτό το πλαίσιο δημιουργεί ένα κλίμα σύγχυσης και αβεβαιότητας μέσα στο οποίο οι οργανώσεις πρέπει να λειτουργήσουν» σημειώνει η εκπρόσωπος της «Νομική Δράση για τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες» στην παραπάνω συνάντηση.

Συμπληρωματικά αξίζει να σημειωθεί ότι η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση έχει επηρεάσει και διευρύνει τους λόγους της μετακίνησης εν γένει και της αναγκαστικής μετακίνησης ειδικότερα, γεγονός που επίσης αποτυπώνεται στην παρούσα προσφυγική κρίση. Σύμφωνα με τον Duffield (2001) η άλλοτε «νομιμοποιητική» βάση του διωγμού ή του πολέμου, σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι άμεσα ορατή ή έστω επίσημα αναγνωρίσιμη από τους αρμόδιους φορείς. Ο έντονα

μιλιταριστικός χαρακτήρας των «ειρηνευτικών» κατά τ' άλλα ανθρωπιστικών επεμβάσεων σε ήδη εμπόλεμα εδάφη, ο παρατεταμένος αποκλεισμός ή η μη ουσιαστική συμμετοχή των μειονοτήτων στην επίσημη κοινωνικό-πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας καταγωγής τους, η συστηματική ανισότητα μεταξύ των κρατών που αναδεικνύουν και παγιώνουν τα σύγχρονα αναπτυξιακά μοντέλα, εμπνευσμένα και υλοποιούμενα από διεθνείς δρώντες όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο κ.α. δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την εντατικοποίηση της μετακίνησης.

«Η πληθυσμιακή σύνθεση του μετακινούμενου πληθυσμού που έφτασε στην Ελλάδα, κυρίως το καλοκαίρι του 2015, μαρτυρά την ραγδαία αυξητική μετακίνηση όχι μόνο για τους Σύρους, τους Ιρακινούς και τους Αφγανούς αλλά και για τους *μη παραδοσιακούς* πρόσφυγες, όπως οι Πακιστανοί, οι Αλγερινοί και οι Μαροκινοί. Η περίπτωση της Κω είναι ενδεικτική. Τόσα χρόνια δικηγόρος στα σύνορα ποτέ δεν είχε προκύψει μέσα σε λίγες ώρες να φτάσουν 2000 Πακιστανοί. Το γεγονός αυτό νομίζω δείχνει ξεκάθαρα ότι είναι αφελές να πιστεύουμε ότι μετακινείται μόνο όποιος έχει στρατιωτικό ουσιαστικά πόλεμο στην χώρα του», αναφέρεται από την εκπρόσωπο της παραπάνω οργάνωσης στο κλείσιμο της συνάντησης.

Από την άλλη, οι κριτικές φωνές απέναντι στον σταθερό, ανεξάρτητο και κυρίαρχο χαρακτήρα της κρατικής εξουσίας, ολοένα και πληθαίνουν (Trouillot 2001). Αναλυτικότερα, υποστηρίζεται ότι η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση ανέδειξε ακριβώς τον μύθο του εθνικού-κράτους σύμφωνα με τον οποίο το κράτος συνιστά το πληθυσμιακά ομοιογενές κυρίαρχο πολιτειακό μόρφωμα όπου η εξουσία ασκείται κάθετα από εσωτερικά νομιμοποιημένες κυβερνήσεις στο χωρικά προσδιορισμένο εδάφος του επί του διαβιούντα πληθυσμού, για την ευημερία του οποίου το ίδιο είναι αποκλειστικά υπεύθυνο (Lewellen 2002). Υπό αυτό το πρίσμα υποστηρίζεται ότι το κράτος αποτελεί επί της ουσίας μια πολιτισμικά προσδιορισμένη φαντασιακή κατασκευή που γίνεται αντιληπτή με διαφορετικούς τρόπους από τα υποκείμενα (Ferguson & Gupta 2002).

Η κατάρρευση του Κεϋνσιανού κράτους πρόνοιας και η στροφή προς πιο νεοφιλελεύθερες πολιτικές και πρακτικές, ανέδειξε νέους μη κρατικούς, ημί- ή αυτόνομους δρώντες, όπως διεθνείς οργανισμοί, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κ.α., οι οποίοι αναγνωρίζεται ότι σταδιακά συμμετέχουν όλο και περισσότερο σε *παραδοσιακούς* τομείς ευθύνης του κράτους. Το γεγονός αυτό στηρίζεται στην έντονη παρουσία και την εκτεταμένη πλέον δράση της κοινωνίας των πολιτών πάνω σε θέματα που κυμαίνονται από την παροχή επισιτιστικής βοήθειας και την υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων στην προώθηση και την προάσπιση των ανθρωπινών δικαιωμάτων, όπως συμβαίνει στην τρέχουσα κρίση (Schuller 2009).

«Αυτός είναι ο ρόλος μας ως οργανώσεις-μέλη της κοινωνίας των πολιτών. Στόχος δεν είναι η υποκατάσταση του κράτους, αλλά η κάλυψη του κενού που αφήνεται ... Εμείς το δηλώνουμε παρουσία όλων, αν μπορέσει το κράτος να αναλάβει τις δράσεις μας θα αποχωρήσουμε

από την Ελλάδα... Σε κάθε περίπτωση όμως χρειάζεται αμοιβαίος σεβασμός και συνεργασία όχι ανταγωνισμός και έλεγχος. Γι' αυτόν τον λόγο είναι σημαντικό να διαφυλάξουμε την αυτονομία μας, δεν θεωρούμε ότι η συμπλήρωση της φόρμας πιστοποίησης θα κρίνει την παρουσία μας στο πεδίο την στιγμή μάλιστα που σε καμία αντίστοιχη συνάντηση παρά την πρόσκληση δεν έχει εμφανισθεί εκπρόσωπος της πολιτείας», σημειώνει ο εκπρόσωπος της Christ Refugee Service στο κλείσιμο της συνάντησης στις 29 Μαρτίου.

Στην δυτική πολιτική φιλοσοφία η εννοιολόγηση της *κοινωνίας των πολιτών* βρίσκει τις ρίζες της στην ευρωπαϊκή φιλελεύθερη ιδεολογία του Διαφωτισμού και αφορά στον ενδιάμεσο *τόπο* μεταξύ κράτους και οικογένειας. Πιο συγκεκριμένα, έχει εξετασθεί κυρίως ως η «ουδέτερη ζώνη» μεταξύ του κράτους και των πολιτών, γεγονός που επαναφέρει την φαντασιακή κάθετη τοπογραφία που συνδέεται άμεσα με τον μύθο του κυρίαρχου εθνικού-κράτους και τοποθετεί τη κρατική εξουσία στην κορυφή της εσωτερικής κοινωνικοπολιτικής ιεραρχίας, «πάνω» από την *κοινωνία των πολιτών* (Ferguson & Gupta 2002).

Στο πλαίσιο της σκέψης του Gramsci, απαντάται ως μέρος του *διευρυμένου κράτους* (extended state) το οποίο περικλείει τόσο την *πολιτική κοινωνία* (political society), που αφορά στην άρχουσα τάξη, στην έννοια της ισχύος και της καταστολής όσο και την *κοινωνία των πολιτών* (civil society) που αφορά αντίστοιχα στην μη κυρίαρχη τάξη, στις έννοιες της *ηγεμονίας* και της συναίνεσης. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η μη άρχουσα τάξη, η κοινωνία των πολιτών συσπειρώνεται ώστε να διαμορφώσει την *ηγεμονία*, ήτοι την κοινή της βούληση και ιδεολογία, βασική προϋπόθεση για την μετατόπιση του *αγώνα* της για την απόκτηση εξουσίας στο επίπεδο της πολιτικής κοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η διατήρηση της αυτονομίας της κοινωνίας των πολιτών θεωρείται απαραίτητη για την έκφραση της ηγεμονίας της (Sharma & Gupta 2007: 76-82). Συμπληρωματικά αναφέρεται ότι, η αυτονομία της κοινωνίας των πολιτών κατέχει σημαντική θέση και στην σκέψη του Habermas ο οποίος όμως σε αντίθεση με τον Gramsci τοποθετεί την κοινωνία των πολιτών εκτός των ορίων του κράτους και την εννοιολογεί ως τον *τόπο* στον οποίο απαντώνται διαφορετικοί άνθρωποι, με διαφορετικές αξιώσεις και πεποιθήσεις με στόχο την άσκηση πίεσης και κριτικής προς τις κρατικές πολιτικές και πρακτικές (Anheier & Toepler 2010: 413146).

Υπό αυτό το πρίσμα των ανωτέρω, η αγωνία σχετικά με την διατήρηση της αυτονομίας των ΜΚΟ που εκφράζεται από τον συγκεκριμένο εκπρόσωπο φαίνεται δικαιολογημένη, πόσο καίρια όμως είναι vis-à-vis του πλαισίου αλληλοεξάρτησης και αλληλοσύνδεσης μέσα στο οποίο δρουν οι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην προσφυγική κρίση;

4.6. Οι ΜΚΟ και το *apolitik* τους έργο

Αναλυτικότερα, έχει υποστηριχθεί ότι η εμπλοκή και η προωθημένη δράση των ΜΚΟ σε ζητήματα τα οποία παραδοσιακά ανήκουν στην σφαίρα ευθύνης του κυρίαρχου έθνους-κράτους, ακόμα και υπό την έννοια της φαντασιακής κατασκευής, έχει οδηγήσει στην α-πολιτικοποίηση συγκεκριμένων κοινωνικών θεμάτων και στην αντιμετώπιση τους ως *προβλήματα* που επιζητούν μια επαγγελματική προσέγγιση και μια τεχνική λύση (Schuller 2009, Alvarez 2009).

Η λογική πίσω από την συγκεκριμένη θέση έγκεινται στην στερεοτυπική αντίληψη σχετικά με τον α-πολίτικο χαρακτήρα των οργανώσεων στην βάση της ενδιάμεσης θέσης τους μεταξύ κράτους και πληθυσμού και τον αντίστοιχα α-πολίτικο ρόλο τους ως δρώντες παροχής κοινωνικών υπηρεσιών (Tiktin 2006). Η εν λόγω προσέγγιση, σημειώνεται, ότι αναδεικνύει έναν αυστηρά εργαλειώδη χαρακτήρα για τις ΜΚΟ, ενώ επίσης, όπως έχει υποστηριχθεί βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με την ατζέντα του σύγχρονου νέο-φιλελεύθερου παγκοσμιοποιημένου συστήματος, σύμφωνα με την οποία οι ανωτέρω κοινωνικές υπηρεσίες συνιστούν *απλά υπηρεσίες* αποκομμένες από τα κοινωνικοπολιτικά αιτήματα και κινήματα που τις επιδιώκουν (Sharma & Gupta 2007: 271). Εντούτοις, η ανωτέρω α-πολιτικοποιημένη πτυχή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων δεν φαίνεται να υιοθετείται στον ίδιο βαθμό και για τους ίδιους λόγους από τους εκπροσώπους τους που συμμετείχαν στα protection working groups.

Ειδικότερα, στην συνάντηση στις 22 Μαρτίου η εκπρόσωπος του ελληνικού τμήματος της UniDoc αναφέρει «πιστεύω ότι σε αυτή την φάση δεν έχει σημασία να βλέπουμε την προσφυγική κρίση ως πολιτικό ή κοινωνικό, είναι ένα ανθρωπιστικό φαινόμενο. Δεν υπάρχει αυτή η πολυτέλεια λόγω των σοβαρών αναγκών που προκύπτουν και των πραγμάτων που πρέπει να γίνουν. Έστω ότι είναι πολιτικό, δεν πιστεύω ότι αυτή την στιγμή θα βοηθήσει κάπως τον χώρο να σκέφτεται έτσι. Μια σημαντική κριτική που έχει αδίκως δεχθεί η οργάνωσή μας αφορά στην σύσταση των πολυιατρείων μας κυρίως στις φτωχές περιοχές του Πειραιά. Η κλασσική κριτική ήταν ότι μοιράζοντας φάρμακα και κάνοντας δωρεάν ιατρικές εξετάσεις σε απόρους υποστηρίζουμε εμμέσως την αποκρατικοποίηση των προνοιακών παροχών και την διάλυση του δημοσίου συστήματος υγείας, εξυπηρετώντας τους σκοπούς της τρόικα και των μνημονίων. Και τι θα έπρεπε να είχαμε κάνει; Είμαστε γιατροί και έχουμε ευθύνη απέναντι στην κάλυψη των βασικών ιατρικών αναγκών του πάσχοντα πληθυσμού!»

Η υπερθεμάτιση της σημασίας ανάληψης άμεσης δράσης με στόχο την κάλυψη βασικών αναγκών μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, της *ομάδας-στόχος*, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αντανάκλα την λογική πίσω από την δραστηριοποίηση των λεγόμενων ΜΚΟ

παρόχων υπηρεσιών (service providers). Στην διεθνή βιβλιογραφία ο συγκεκριμένος ρόλος των οργανώσεων έχει συνδεθεί με τα αναπτυξιακά προγράμματα (development projects) που υλοποιούνται κυρίως σε μη δυτικά κοινωνικο-πολιτικά contexts και αφορούν ως επί το πλείστον σε τομείς όπως η γεωργία, η εκπαίδευση και η υγεία, στην βάση της ανεπάρκειας της κρατικής εξουσίας να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την ευημερία του πληθυσμού της (Lewis 2001:109)

Όπως σημειώνει ο Ferguson (1994) μέσω των εν λόγω προγραμμάτων αφ' ενός αναπαράγονται κυρίως στερεότυπα σχετικά με το κράτος στο έδαφος του οποίου οι οργανώσεις παρέχουν την ανθρωπιστική βοήθεια και αφετέρου προσφέρονται φαινομενικά τεχνικές λύσεις σε καλά κρυμμένα, πίσω από τον λόγο περί ανάπτυξης (development discourse), ευαίσθητα πολιτικά ζητήματα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει την δράση των ΜΚΟ όχι ως *apolitik* αλλά ως *antipolitics* δρώντες, υπό την έννοια της συστηματικής υποβάθμισης και αντικατάστασης, σε επίπεδο κυριάρχου λόγου, των πολιτικών και κοινωνικό-οικονομικών θεμάτων από τεχνικά, διακριτά προβλήματα και ανάγκες.

Στο ίδιο πνεύμα, η Timmer (2010) σημειώνει ότι το πεδίο δράσης των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων συνιστά το πλαίσιο κατασκευής, αναπαραγωγής και εμπέδωσης τόσο του *ατόμου σε ανάγκη* (needy person) όσο και της ίδιας της *ανάγκης*. Με άλλα λόγια, η *ανάγκη* πλέον αποτελεί το βασικό κριτήριο με το οποίο προσδιορίζεται από πλευράς οργανώσεων μια ολόκληρη κοινωνική ομάδα, η ομάδα-στόχος, καθώς επίσης και τα υποκείμενα που την απαρτίζουν, ήτοι οι *επωφελούμενοι* ή *πελάτες* (beneficiaries/ clients) ως το *ανθρωπιστικό τους project*.

Από την άλλη, στην ίδια συνάντηση ο εκπρόσωπος του Christ Refugee Service αναφέρει ότι «αυτός είναι ο λόγος που για μένα οι οργανώσεις με το κράτος θα πρέπει να συνδιαλέγονται και να αλληλεπιδρούν σε ένα επίπεδο αμοιβαίου σεβασμού και συνεργασίας, δεν είναι πολιτικά ουδέτερο το έργο μας!» Επίσης, η εκπρόσωπος του «Επόμενο Βήμα» σε συζήτηση πριν την έναρξη της συνάντησης στις 4 Απριλίου, σημειώνει «ως οργάνωση-μέλος της κοινωνίας των πολιτών δεν μπορούμε να παραμένουμε απαθείς απέναντι σε πολιτικές επιλογές που έχουν άμεση επίπτωση στον επωφελούμενο πληθυσμό. Πώς μπορεί να αμφισβητηθεί η πολιτική διάσταση του έργου μας όταν βγάζουμε μεμονωμένα ή συνυπογράφουμε δελτία τύπου σχετικά με φλέγοντα θέματα, όπως η στέγαση των προσφύγων και των μεταναστών; Εμείς πάντως δεν την αρνούμαστε, ούτε και οι υπόλοιποι συνάδελφοι πιστεύω».

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι προκύπτει μια διαφορετική διάσταση του ρόλου και του έργου των ΜΚΟ σε σχέση με τις οργανώσεις- παρόχους υπηρεσιών. Οι παραπάνω εκπρόσωποι φαίνεται να αυτοπροσδιορίζονται περισσότερο ως «υπερασπιστές δικαιωμάτων» (advocates) παρά ως service providers, αναγνωρίζοντας τον έντονο πολιτικό χαρακτήρα της δράσης τους. Στο πλαίσιο της τυπολογίας του Najam, οι οργανώσεις- advocacy groups δεν στοχεύουν απλώς στην υλοποίηση προγραμμάτων και στην αντιμετώπιση μεμονωμένων

αναγκών, αλλά επιχειρούν μέσω της δυναμικής τους δράσης την άσκηση πίεσης την μεταβολή του status quo υπέρ των μη κυρίαρχων και κοινωνικά πιο αποκλεισμένων τάξεων (Lewis 2001: 150)²⁴⁶.

Εντούτοις, αξίζει να σημειωθεί ότι αναγνωρίζεται πολιτική διάσταση στις οργανώσεις όλων των κατηγοριών και όχι αποκλειστικά σε εκείνες που (αυτό-) προσδιορίζονται ως υπερασπιστές δικαιωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, ο Najam υποστηρίζει ότι οι οργανώσεις, ανεξαρτήτου κατηγορίας, συμμετέχουν «στην σύλληψη, στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση δημόσιας δράσης», γεγονός που τις καθιστά πολιτικούς δρώντες κατά την άσκηση του έργου τους (Lewis 2001:109). Στο ίδιο πνεύμα κυμαίνεται και η εννοιολόγηση των ΜΚΟ ως ο «εναλλακτικός πολιτικός χώρος», υπό την έννοια ότι διαφοροποιούνται από αυτόν των πολιτικών κομμάτων, ενώ παράλληλα η δράση τους έχει έναν έντονα δημόσιο χαρακτήρα και αποτέλεσμα, χωρίς ωστόσο αυτό να συμβαίνει χωρίς «προβλήματα και εσωτερικές αντιφάσεις», όπως σημειώνει η Karim (2001).

²⁴⁶Ο Najam επιχειρεί την εξής τυπολογία των ΜΚΟ στην βάση της δράσης που αναλαμβάνουν και του επιδιωκόμενου αποτελέσματος: i) οργανώσεις-πάροχοι (που στοχεύουν στην κάλυψη άμεσων αναγκών), ii) οργανώσεις-υπερασπιστές (που στοχεύουν στην άσκηση πίεσης στην πολιτεία για μεταβολή πολιτικών και κοινωνικο-οικονομικών αδικιών), iii) οργανώσεις καινοτομίας (που στοχεύουν στην πρόωθηση και παγίωση καινούργιων εναλλακτικών μεθόδων και διαδικασιών), iv) οργανώσεις ελέγχου (που στοχεύουν στην άσκηση ελέγχου τήρησης του πλαισίου δικαίου κατά την άσκηση κυβερνητικών πολιτικών και πρακτικών) (Lewis 1999: 142-182).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Οι Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις

Σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο η κοινή γνώμη αντιμετωπίζοντας την αδυναμία των Κυβερνήσεων να δρουν αποφασιστικά και αποτελεσματικά προς αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, εκφράστηκε μέσα από συγκροτημένες ομάδες ευαισθητοποιημένων πολιτών, οι οποίοι ενήργησαν στη βάση της συλλογικής και εθελοντικής δράσης, δημιουργώντας μία κοινωνική διάσταση του ατομικού συμφέροντος με επίκεντρο ενδιαφέροντος την προστασία του περιβάλλοντος²⁴⁷.

Έτσι λοιπόν, έκανε την εμφάνισή του ο όρος της Κοινωνίας των Πολιτών (ΚτΠ), που είναι άμεσα συνδεδεμένος με την ελευθερία που έχει ο κάθε πολίτης, προκειμένου να επιτύχει κάποιο συλλογικό στόχο και να συγκροτεί ομάδες με κοινά ιδεώδη²⁴⁸. Όπως χαρακτηριστικά έχει διατυπωθεί στη θεωρία: «Η κοινωνία των πολιτών είναι ο αυτοτελής χώρος μεταξύ της ιδιωτικής οικονομίας και των επίσημων πολιτικών θεσμών, τους οποίους αναπόδραστα συμπληρώνει χωρίς να υποκαθιστά, μέσα στον οποίο διασφαλίζεται το βάθος μιας συμμετοχικής και αλληλοελεγχόμενης δημοκρατίας και καταξιώνεται ένα κοινωνικώς υπεύθυνο και ατομικώς ανεξάρτητο άτομο, με συνείδηση της οικουμενικότητας των κοινών προβλημάτων, της τοπικότητας της συλλογικής μας δράσης και του φθαρτού άρα ηθικού προορισμού του καθενός μας, ένας συνειδητός και ενεργός όχι ανά τετραετία πολίτης»²⁴⁹.

Η διακήρυξη για το περιβάλλον του Μάλμο²⁵⁰ ορίζει ότι ο «ρόλος της κοινωνίας των πολιτών είναι πολύ σημαντικός στα περιβαλλοντικά ζητήματα καθώς τα θέτει στο επίκεντρο των δημόσιων πολιτικών και επίσης προωθεί καινοτόμες ιδέες και προσεγγίσεις και την έννοια της διαφάνειας στη λήψη αποφάσεων για περιβαλλοντικά ζητήματα»²⁵¹.

²⁴⁷Βλ. σε Κ. Συρακούλη - Μ. Φεφέ - Α. Πούλιου, «Οδηγός για το Περιβάλλον – Οργάνωση και λειτουργία περιβαλλοντικών οργανώσεων», εκδ. WWF Ελλάς-Αθήνα 2009, όπου σχετικά με την Κοινωνία των Πολιτών διατυπώνεται η παρακάτω άποψη: «Αποτελεί αυτοτελή χώρο, μεταξύ δημοσίου τομέα από τη μία πλευρά, και του ιδιωτικού τομέα από την άλλη. Στον χώρο αυτό κάποιες φορές συγκρούονται ή/και κάποιες άλλες συνεργούν διαφορετικά συμφέροντα, που είτε εκφράζονται από την άσκηση της αξουσίας είτε αντιπροσωπεύουν τις δυνάμεις που αποσκοπούν στην αναδιανομή τους», σελ.14-15

²⁴⁸Στο πλαίσιο ενός άλλου ορισμού η κοινωνία των πολιτών θεωρείται «εκείνη η σφαίρα των κοινωνικών σχέσεων που γεννώνται αυθόρμητα «από τα κάτω» ως προϊόν της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι και σχηματίζουν ένα κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο το προσωπικό συμφέρον αξιολογείται στο πλαίσιο ενός ευρύτερου κοινωνικού συμφέροντος». Αποβλεπει δε, στην εμβάθυνση και ουσιαστικοποίηση των δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών καθώς και στην ολοκληρωμένη υπερασπίση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών. Βλ. αναλυτικά σε Χ. Ανθοπούλου, «Εθελοντισμός», Εκδόσεις Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς 2001

²⁴⁹Βλ. Ν. Γιαννή, «Ο εθελοντισμός είναι το μέλλον της Ευρώπης-2011 Ευρωπαϊκό Έτος Εθελοντισμού Μήνας Εθελοντισμού ο Δεκέμβριος», στον διαδικτυακό ιστότοπο http://www.nicosyannis.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=8, ημερομηνία προσπέλασης 02.09.2014.

²⁵⁰ΟΗΕ, UNEP, 29-31 Μάιος 2000

²⁵¹Η διακήρυξη είναι διαθέσιμη στο διαδικτυακό ιστότοπο http://www.unep.org/malmo/malmo_ministerial.htm, ημερομηνία προσπέλασης 02.09.2014. ¹⁷⁹ Κ. Krieger, “NGOs in the global political economy: resource dependency and the precarious sustainability of political legitimacy”, σε Berlin Workshop of Transnationality: NGOs as Agents of civil society (2-10 January 2004), στον ιστότοπο

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, πρόεκυψαν αρχικά, ως αίτημα συλλογικής έκφρασης και δράσης της ΚτΠ και στην πορεία μετατράπηκαν σταδιακά σε ουσιαστικούς φορείς διαμεσολάβησης ανάμεσα στους πολίτες, το κράτος αλλά και την Ε.Ε., ώστε σήμερα αποτελούν σημαντικούς φορείς μαζικής επαγρύπνησης και κινητοποίησης των πολιτών καθώς και φορείς πίεσης προς τη δημόσια Διοίκηση με σκοπό τη διαφύλαξη της αρχής της νομιμότητας, την προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος και την προάσπιση της ασφάλειας δικαίου κατά τη δράση της τελευταίας, στόχοι οι οποίοι πραγματοποιούνται μέσω της ενεργούς συμμετοχής τους κατά τη λήψη αποφάσεων επί των ζητημάτων που προασπίζουν και δια της προσφυγής στη Δικαιοσύνη, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο.

5.1. Επισκόπηση της ιστορικής εξέλιξης των ΜΚΟ

Οι ΜΚΟ έκαναν την εμφάνισή τους περί τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, οπότε και στα κράτη είχε σταδιακά δημιουργηθεί η ανάγκη να υπάρξει μία διασυννοριακή επικοινωνία λόγω της ανάγκης ενίσχυσης του αισθήματος της «διασυννοριακής αλληλεγγύης»¹⁷⁹.

Με την πάροδο του χρόνου οι ΜΚΟ έφτασαν σε ένα σημείο εξέλιξης²⁵², το οποίο επέτρεψε αργότερα σε ορισμένες από αυτές να χαρακτηριστούν και ως διεθνείς ή ευρωπαϊκές ΜΚΟ. Αυτό που ουσιαστικά οδήγησε στην ιστορική εξέλιξη και ανάπτυξη των ΜΚΟ σε όλα τα κράτη ήταν η επιδίωξή τους να αψηφήσουν ένα κράτος, πολλές φορές ανίκανο να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά ορισμένες καταστάσεις²⁵³.

Το φαινόμενο που έχει σημάνει και τη μεγαλύτερη ίσως εξέλιξή τους αλλά και εδραίωσή τους στην εθνική και διεθνή σκηνή είναι οι συνεργασίες μεταξύ ΜΚΟ γύρω από έναν κοινό σκοπό^{254, 255}.

Ωστόσο δεν θα μπορούσε κανείς να αναφερθεί σε εξέλιξη κι εξάπλωση των ΜΚΟ χωρίς να παραθέσει ορισμένα αριθμητικά στοιχεία. Μόλις το 1992 στη Διάσκεψη των Η.Ε. σχετικά με την

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=F70D73A6330EA1CE3E9E86E0332037A9?doi=10.1.1.200.7050&rep=rep1&type=pdf>, ημερομηνία προσπέλασης 02.09.2014. Ανάμεσα στους λόγους εξάπλωσης των ΜΚΟ αναφέρει στη σελ. 2: «Η εξάπλωση των ΜΚΟ συνήθως εξηγείται ως απάντηση στις πολυδιάστατες προεκτάσεις της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και τις αντίστοιχες (αναποτελεσματικές και/ή μη-δημοκρατικές) εθνικές και διεθνείς κυβερνητικές συμφωνίες, με αναφορά στην τεχνολογική πρόοδο στην πληροφόρηση, επικοινωνία και τεχνολογία των μεταφορών, όπως επίσης και την παγκόσμια διάδοση των δημοκρατικών και φιλελεύθερων αξιών».

²⁵²Βλ. αναλυτικά σε I. Soumy, « L'accès des organisations non gouvernementales aux juridictions internationales », Bruylant 2008, σελ. 4-7

²⁵³I. Soumy, ό.π. (σημ. 180), σελ. 4

²⁵⁴Βλ. M. Dias Varella, « Le rôle des organisations non-gouvernementales dans le développement du droit international de l'environnement », Revue trimestrielle du Juris Classeur - J.D.I.- Janvier

²⁵⁵, σελ. 43, διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο:

http://marcelodvarella.org/Teoria_do_Direito_Internacional_files/clunet%20ONG_2.pdf, ημ/νία προσπέλασης: 09.09.2014

περιβαλλοντική ανάπτυξη ήταν παρούσες 7.500 ΜΚΟ, εκ των οποίων οι 1.300 ήταν διαπιστευμένες από τον Ο.Η.Ε., αριθμός ο οποίος έκτοτε έχει αυξηθεί δραματικά.²⁵⁶

Ταυτόχρονα με την εξέλιξη των ΜΚΟ μεταβάλλεται και η άποψη σχετικά με την έννοια του περιβάλλοντος και ό,τι αυτό περιλαμβάνει. Στη δεκαετία του 1990, η κλασική έννοια του «περιβάλλοντος» εμπλουτίζεται με την έννοια της «αειφόρου ανάπτυξης»²⁵⁷.

Οι ΜΚΟ δεν αναπτύσσονται μόνο σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, η παρουσία τους όμως και ο αριθμός τους είναι εντονότερος σε εκείνες τις ΜΚΟ που περιορίζονται στην «εγχώρια» δραστηριότητα. Προκειμένου να προωθήσουν το έργο τους κάνουν χρήση του συνδυασμού πληροφόρηση-εκπαίδευση, χρησιμοποιούν διασυνοριακώς το διαδίκτυο και κινητοποιούνται με διάφορες εκδηλώσεις στους δρόμους. Ωστόσο αυτό το βασικό χαρακτηριστικό που έκανε τις ΜΚΟ να ξεχωρίσουν από άλλου είδους ενώσεις, που χρησιμοποιούν τα ίδια μέσα, είναι η εμπιστοσύνη που τους δείχνει το κοινό.²⁵⁸

Εκ των ως άνω αναφερθέντων, και ιδίως από την ανάγκη της Ε.Ε. να συνδυάσει την έννοια του περιβάλλοντος με αυτή της «αειφόρου ανάπτυξης»²⁵⁹, αλλά και να τονίσει πως χωρίς ορθή ενημέρωση, πληροφόρηση και συμμετοχή των πολιτών αυτή δεν επιτυγχάνεται ως ένα βαθμό, προκύπτει ότι πολύ σημαντικό είναι το ζήτημα της ενεργούς συμμετοχής των πολιτών, δεδομένου ότι η ενεργή συμμετοχή τους μπορεί να αποφέρει πολύ σημαντικά αποτελέσματα για την προστασία του περιβάλλοντος.

Προς αυτήν την κατεύθυνση κινούνται οι ΜΚΟ και αυτός είναι και ο λόγος που τόσο στα κράτη μέλη, όσο και σε επίπεδο Ε.Ε. έχουν αποκτήσει δυναμική παρουσία. Δεν είναι τυχαίο

²⁵⁶Βλ. M. Dias Varella, ό.π., (σημ. 182), σελ. 43

²⁵⁷«Αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες», βλ. αναλυτικά σε «Παγκόσμια επιτροπή για το περιβάλλον και την ανάπτυξη», Επιτροπή Brundtland, 1987 στον διαδικτυακό ιστότοπο <http://eur-lex.europa.eu>, ημερομηνία προσπέλασης 02.09.2014.

Η Ε.Ε. στην «Ανακοίνωση της Επιτροπής - Αειφόρος ανάπτυξη της Ευρώπης για έναν καλύτερο κόσμο: Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αειφόρο ανάπτυξη» (Βρυξέλλες, 15.5.2001, COM (2001)264 τελικό) τονίζει τον καθοριστικό ρόλο της αειφόρου ανάπτυξης, και στα ουσιαστικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν, όπως η κατάργηση των επιδοτήσεων που ενθαρρύνουν την άσκοπη χρήση φυσικών πόρων, η τιμολόγηση της ρύπανσης και η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής μονάδας παγκόσμιας παρακολούθησης του περιβάλλοντος και της ασφάλειας. Η πρόσβαση στην περιβαλλοντική πληροφόρηση άλλωστε είναι άμεσα συνδεδεμένη με την περιβαλλοντική ενημέρωση στα σχολεία, στην περιβαλλοντική ενημέρωση του κοινού και στην ενεργή συμμετοχή των πολιτών.

²⁵⁸Κ. Krieger, ό.π. (σημ. 179), σελ. 4-5. Αναφέρονται αναλυτικότερα οι παραπάνω λόγοι επιτυχούς εξάπλωσης των ΜΚΟ, ενδεικτικά θα παρατεθεί ο τελευταίος: «Οι ΜΚΟ έχουν κερδίσει την εμπιστοσύνη χάρη στην οργανωτική τους φύση. Οι θεωρητικοί δίνουν έμφαση στην εθελοντική συμμετοχή και στην μεγάλη αφοσίωση του προσωπικού και των μελών, όπως επίσης και στο υπερέχον αίσθημα της αλληλεγγύης, που απορρέει από μία βάση κοινών αξιών των ΜΚΟ. Ο Μπράουν αναφέρει πως οι ΜΚΟ αντλούν τις πηγές τους από την επίκληση αξιών και κοινωνικού σκοπού, μέρος των οποίων είναι ένα απόλυτα αφοσιωμένο προσωπικό, υγιής συνεργασία μέσα αλλά και μεταξύ των ΜΚΟ όπως και μία ηθική αρχή και η έλλειψη ικανοποίησης προσωπικού συμφέροντος»

²⁵⁹Προϋπόθεση για την αειφόρο ανάπτυξη είναι: (α) η ένταξη του περιβάλλοντος σε όλες τις τομεακές πολιτικές (αρχή της ενσωμάτωσης), (β) η οικονομική ανάπτυξη να λαμβάνει υπόψη της τις περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές ανάγκες της παρούσας και των μελλοντικών γενεών, (γ) η διαμόρφωση ενός πλαισίου για μια πιο αποτελεσματική ενημέρωση με τη συμμετοχή και την υποστήριξη όλων των κοινωνικών ομάδων και φορέων.

άλλωστε πως η ύπαρξή τους και μόνο σε διαδικασίες που σχετίζονται με περιβαλλοντικά ζητήματα έχει χαρακτηριστεί ως ο «αναμεταδότης» της κοινής γνώμης.²⁶⁰

5.2.Ο ορισμός των ΜΚΟ σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο

Αρχικά ο όρος Non-Governmental Organisations (NGOs) θεσμοθετήθηκε στο πλαίσιο λειτουργίας του ECOSOC (Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών) για να καθορίσει το πεδίο λειτουργίας των οργανώσεων αυτών στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Με τον ορισμό αυτό διαχωρίστηκαν οι κρατικοί και οι διακρατικοί οργανισμοί από τις μη κερδοσκοπικές και μη βίαιες οργανώσεις, οι οποίες δεν υπόκεινται σε κυβερνητικό έλεγχο και στοχεύουν στην επίλυση κοινών προβλημάτων²⁶¹.

Έπειτα με το άρθρο 71 του 10ου κεφαλαίου του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών²⁶² προβλέπεται η δυνατότητα αναγνώρισης «συμβουλευτικού καθεστώτος» σε διεθνείς, αλλά και εθνικές μη κυβερνητικές οργανώσεις που ενεργοποιούνται στο πεδίο των δραστηριοτήτων του ECOSOC²⁶³.

Το 1950 ο όρος «Διεθνής Μη Κυβερνητικός Οργανισμός» καθιερώνεται στο ψήφισμα 288 του ECOSOC του ΟΗΕ, όπου η ΜΚΟ ορίζεται ως «οργάνωση με μη κρατικούς δεσμούς που διατηρεί μια συμβουλευτική σχέση με τα Ηνωμένα Έθνη».

Εν συνεχεία, στην απόφαση 1996/31 της 49^{ης} Ολομέλειας (25 Ιουλίου 1996) του ECOSOC η συνεργασία των ΜΚΟ, διαμέσω της συμβουλευτικής σχέσης με τα Ηνωμένα Έθνη αναγνωρίζεται ως κεφαλαιώδους σημασίας για την αειφόρο ανάπτυξη. Μία πρώτη προσέγγιση του όρου αυτού ωστόσο, σε διεθνές επίπεδο, έγινε στη Διάσκεψη των Βρυξελλών την 10η Αυγούστου 1923, όπου στο δεύτερο άρθρο του προγράμματος αναφερόταν πως ως διεθνείς θα θεωρούνταν οι ιδιωτικές οργανώσεις, προσβάσιμες στους μεμονωμένους ιδιώτες και στο εθνικό σύνολο της κάθε χώρας, οι οποίες θα επιδιώκουν, άνευ χρηματικού οφέλους, την επίτευξη σκοπού διεθνούς χαρακτήρα.²⁶⁴

²⁶⁰S. Maljean-Dubois, « La mise en oeuvre du droit international de l'environnement », N° 03/2003, Gouvernance Mondiale, σελ. 45 «(...) les ONG servent de relais auprès des opinions publiques», διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/337934460.pdf>, ημ/νία προσπέλασης 09.09.2014

²⁶¹Βλ. Κλ. Συρακούλη - Μ. Φεφέ - Α. Πούλιου, ό.π., (σημ. 174), σελ. 23

²⁶²Αναγκ. Νόμος 585 της 27/29 Σεπτ. 1945 (ΦΕΚ Α`242) (Διόρθ. Ημαρτ. εν ΦΕΚ Α`286/1845) περί κυρώσεως του εν Αγίω Φραγκίσκω υπογραφέντος Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών, Άρθρο 71: «Το Οικονομικόν και Κοινωνικόν Συμβούλιον θα δύναται να διακανονίζη καταλλήλως τα της ανταλλαγής γνώμων μετά μη κυβερνητικών οργανισμών, οίτινες ενδιαφέρονται δια ζητήματα της αρμοδιότητός του. Παρόμοιοι διακανονισμοί δύνανται να γίνωνται μετά διεθνών οργανισμών και, οσάκις κριθή κατάλληλον, μετά εθνικών οργανισμών μετά συνεννόησιν μετά του ενδιαφερομένου Μέλους των Ηνωμένων Εθνών».

²⁶³Βλ. D. Otto, "Non-governmental Organizations in the United Nations System: The Emerging Role of International Civil Society, Human Rights Quarterly", 1996, vol. 18, no. 1.

²⁶⁴Βλ. I. Soumy, ό.π., (σημ. 180), σελ. 5

Η Παγκόσμια Τράπεζα²⁶⁵ με τη σειρά της ορίζει τις ΜΚΟ ως «ιδιωτικές οργανώσεις που επιδιώκουν δραστηριότητες για να ανακουφίσουν αυτούς που υποφέρουν, να προωθήσουν τα συμφέροντα των φτωχών, να προστατεύσουν το περιβάλλον, να εξασφαλίσουν βασικές κοινωνικές υπηρεσίες ή να συμβάλουν στην ανάπτυξη»²⁶⁶.

5.3.Ορισμοί των ΜΚΟ σύμφωνα με το ενωσιακό και το εθνικό δίκαιο

Όπως θα αναλυθεί διεξοδικότερα και κατωτέρω, δεν υπάρχει ένας σταθερός ορισμός για τις ΜΚΟ, που να τις ακολουθεί σε κάθε νομοθετικό κείμενο που τις αφορά, αντίθετα παρατηρείται μία πολυμορφία του όρου όχι μόνο μεταξύ κρατών²⁶⁷ αλλά και μεταξύ διαφόρων άλλων θεσμικών φορέων, πραγματικότητα, η οποία δίνει στο εκάστοτε κράτος το δικαίωμα να διαμορφώνει νομοθετικές διατάξεις αναλόγως με τον επιδιωκόμενο σκοπό, τον τόπο και τον χρόνο δράσης τους.

Βασική αιτία των διαφορετικών ορισμών που έχουν δοθεί, είναι το εύρος της σημασίας και του αντικειμένου της δραστηριότητας κάθε ΜΚΟ, η οποία άλλες φορές λ.χ. μπορεί να έχει την νομική μορφή της φιλανθρωπικής οργάνωσης, άλλες του μη κερδοσκοπικού σωματείου και άλλες του ιδρύματος²⁶⁸.

Ένας προσαρμοσμένος στη σημερινή πραγματικότητα ορισμός των Μ.Κ.Ο. είναι αυτός που διατυπώνει ο Joachim Hirsch²⁶⁹, σύμφωνα με τον οποίο Μ.Κ.Ο. είναι οποιαδήποτε τυπικά ιδιωτική οργάνωση που δραστηριοποιείται στην πολιτική, σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο, έχει μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα, ασχολείται με την προώθηση ή την υπεράσπιση στόχων και όχι με ίδια υλικά συμφέροντα, είναι οργανωτικά και οικονομικά ανεξάρτητη από το κράτος και τις επιχειρήσεις και έχει επαγγελματική επάρκεια και διάρκεια ως οργανισμός. Σε ευρύτερη χρήση ο όρος ΜΚΟ μπορεί να αποδοθεί σε κάθε μη κερδοσκοπικό οργανισμό, που είναι ανεξάρτητος από την κυβέρνηση, βασίζεται σε συγκεκριμένες αξίες και εξαρτάται εξ' ολοκλήρου η εν μέρει από ανιδιοτελείς προσφορές και εθελοντική υπηρεσία.

²⁶⁵World Bank, “Issues and Options for Improving Engagement Between the World Bank and Civil Society Organizations”, Washington: World Bank March 2005, http://siteresources.worldbank.org/CSO/Resources/Issues_and_Options_PUBLISHED_VERSION.pdf, ημ/νία τελευταίας προσπέλασης: 02.02.2017

²⁶⁶Ένας γενικότερος όρος της Παγκόσμιας Τράπεζας είναι ο εξής: «οι ΜΚΟ είναι σε γενικές γραμμές επίσημα ανεξάρτητες από τις κυβερνήσεις, δεν έχουν μετατρέψει τον σκοπό τους σε κερδοσκοπικό και αντιπροσωπεύουν ανθρωπιστικά, κοινωνικά και πολιτιστικά συμφέροντα».

Βλ. S. Roth, ό.π., (σημ. 190), σελ. 3

²⁶⁷Βλ. S. Roth, ό.π., (σημ. 190), σελ. 3,

²⁶⁸Ομάδα Εργασίας Νέων Ίδρυμα Ανδρέα Παπανδρέου, «Εισαγωγή στις ΜΚΟ - Ορισμός – Ρόλος – Οργάνωση – Χρηματοδότηση», Αθήνα, Ιανουάριος 2005, σελ. 5

²⁶⁹Joachim Hirsch, “The state’s new clothes, NGOs and the internationalization of States”, διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστότοπο: <http://www.redalyc.org/pdf/267/26702012.pdf>, ημ/νία προσπέλασης: 02.02.2017

Στην Ευρώπη ο όρος ΜΚΟ περιλαμβάνει το σύνολο των μη κρατικών οργανώσεων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, οι οποίες επιδιώκουν σκοπούς κοινωνικά ωφέλιμους, κυρίως όσους σχετίζονται με την προάσπιση και προώθηση θεμελιωδών δικαιωμάτων.²⁷⁰

Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι γίνει πολλές προσπάθειες να δοθεί ένας ορισμός σχετικά με τις ΜΚΟ ενώ σε επίπεδο ΕΕ, έχει υπογραφεί η «Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την αναγνώριση της νομικής προσωπικότητας των διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων» της 24^{ης} Απριλίου 1986²⁷¹.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση, ΜΚΟ θεωρούνται όσες ενώσεις προσώπων (α) είναι εθελοντικά, αυτοδιοικούμενα σώματα και γι' αυτό δεν υπόκεινται σε διεύθυνση εκ μέρους των δημοσίων αρχών, (β) περιλαμβάνουν σώματα ιδρυθέντα από ιδιώτες (φυσικά ή νομικά πρόσωπα) και από ομάδες ιδιωτών, (γ) δεν έχουν κατ' αρχήν κερδοσκοπικές επιδιώξεις ενώ σε επίπεδο νομικής μορφής είναι δυνατό να είναι άτυπες ενώσεις ή οργανισμοί με νομική προσωπικότητα και να απολαμβάνουν διαφορετικά status σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, όπως και δυνητικά να θέτουν προϋποθέσεις για την εισδοχή μελών.

Στη Σύμβαση αναφέρεται, επίσης, ότι οι ΜΚΟ «προσφέρουν ουσιώδη συμβολή στην ανάπτυξη, την πραγματοποίηση και την διαρκή επιβίωση των δημοκρατικών κοινωνιών, ιδιαίτερω με την προώθηση της συλλογικής συνείδησης και της συμμετοχικής δράσης των πολιτών στην Πολιτεία, έτσι ώστε να συμβάλλουν εξίσου σημαντικά στον πολιτισμό και την κοινωνική ευημερία των κοινωνιών, και ανεκτίμητη συμβολή για την επίτευξη των στόχων και αρχών του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και του Καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης».

Η διάταξη του άρθρου 11 παρ. 2 της ΣυνθΕΕ προβλέπει πλέον σήμερα ρητά ότι τα θεσμικά όργανα διατηρούν ανοιχτό, διαφανή και τακτικό διάλογο με τις αντιπροσωπευτικές ενώσεις και την κοινωνία των πολιτών.

Σημαντική είναι επίσης η από 16 Απριλίου 2003 απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης με τίτλο «Θεμελιώδεις αρχές για το status των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στην Ευρώπη»²⁷², σύμφωνα με την οποία, οι ΜΚΟ «είναι κατ' ουσίαν εθελοντικά, αυτοδιοικούμενα σώματα και γι' αυτό δεν υπόκεινται σε διεύθυνση εκ μέρους των δημοσίων αρχών», και «περιλαμβάνουν σώματα ιδρυθέντα από ιδιώτες (φυσικά ή νομικά πρόσωπα) και από ομάδες ιδιωτών, είναι συνήθως οργανισμοί που έχουν προϋποθέσεις εισδοχής μελών, αλλά αυτό δεν ισχύει πάντοτε, δεν έχουν κατ' αρχήν κερδοσκοπικές επιδιώξεις, δεν διανέμουν κέρδη που απορρέουν από τις δραστηριότητές τους

²⁷⁰ Βλ. M. Dias Varella, ό.π (σημ. 182), σελ. 42.

²⁷¹ European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International NonGovernmental Organisations, 1986, διαθέσιμη στο διαδικτυακό ιστότοπο: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/124.htm>, ημ/νία προσπέλασης 02.02.2017.

²⁷² Σε ελληνική μετάφραση, Β. Σωτηρόπουλος, 4 Ιουνίου 2007, <http://elawyer.blogspot.gr/2007/06/blog-post.html>, ημερομηνία προσπέλασης 02.02.2017

στα μέλη ή τους ιδρυτές τους, αλλά τα χρησιμοποιούν για την επίτευξη των στόχων τους, μπορεί να είναι άτυπες ενώσεις ή οργανισμοί με νομική προσωπικότητα».

Στο επίπεδο της ΕΕ, έχει εκδοθεί επίσης η υπ' αρ. CM/Rec(2007)14 Σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών των κρατών-μελών για το νομικό καθεστώς των ΜΚΟ²⁷³, σύμφωνα με την οποία, μεταξύ άλλων, αναγνωρίζεται ότι οι ΜΚΟ με νομική προσωπικότητα θα πρέπει να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις από την εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους, όπως ακριβώς και τα υπόλοιπα νομικά πρόσωπα, αναγνωρίζεται ότι η δράση των ΜΚΟ συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις και ενθαρρύνεται η ιδέα της αυτορρύθμισής τους, με παροχή αντίστοιχων συστάσεων προς τα κράτη-μέλη της ΕΕ.

Από τη νομοθετική κατοχύρωση των ΜΚΟ ως υποκειμένων του ενωσιακού δικαίου προκύπτει ότι η ΕΕ αναγνωρίζει στις ΜΚΟ τη δυνατότητα να προασπίσουν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και να αποτελέσουν ομάδες πίεσης για την εκάστοτε εθνική κυβέρνηση²⁷⁴, ενθαρρύνοντας κατ' αποτέλεσμα την οργάνωση της δράσης των ΜΚΟ και τη δημιουργία συμμαχιών μεταξύ τους προς το σκοπό της προστασίας του περιβάλλοντος.

Στην Ελλάδα το δικαίωμα ίδρυσης και συμμετοχής σε μια ΜΚΟ κατοχυρώνεται στο άρθρο 12 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο, όλοι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που δεν μπορούν ποτέ να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος από προηγούμενη άδεια.

Το άρθρο 11 του Ν. 2731/1999 με τίτλο «Ρύθμιση θεμάτων Διμερούς Κρατικής Αναπτυξιακής Συνεργασίας και Βοήθειας, ρύθμιση θεμάτων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και άλλες διατάξεις» δίνει τον ορισμό των ΜΚΟ ως «μη κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που έχουν ως αντικείμενο, κυρίως, την παροχή επείγουσας ανθρωπιστικής, επισιτιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας προς τους πληθυσμούς αναπτυσσόμενων χωρών προκειμένου να συντελέσουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη αυτών των χωρών»²⁷⁵.

5.4. Οι ΜΚΟ στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σημαντική σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι η δράση της περιβαλλοντικής ΜΚΟ με την ονομασία ECOS²⁷⁶²⁷⁷, (European Environmental Citizens' Organisation for Standardisation), με έδρα τις Βρυξέλλες, η οποία εκπροσωπεί τις κύριες ευρωπαϊκές ΜΚΟ που ασχολούνται με περιβαλλοντικά ζητήματα. Στόχος της ECOS είναι η αύξηση της οικολογικής απόδοσης των

²⁷³Recommendation CM/Rec(2007)14 of the Committee of Ministers to member states on the legal status of non-governmental organisations in Europe, διαθέσιμη στο διαδικτυακό ιστότοπο:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1194609>, ημ/νία προσπέλασης: 02.02.2017

²⁷⁴Βλ. αναλυτικά στο διαδικτυακό ιστότοπο του Συμβουλίου της Ευρώπης: «Legal standards for Non-Governmental Organisations», http://www.coe.int/t/ngo/Legal_standards_en.asp, ημ/νία προσπέλασης: 02.02.2017

²⁷⁵Ν. 2731/1999, ΦΕΚ Α', Αρ. Φυ λλου 138/1999

²⁷⁶Ο επίσημος ιστότοπος της ECOS: <http://www.ecostandard.org>, ημ/νία προσπέλασης

²⁷⁷.09.2014

προϊόντων, η εξασφάλιση υγιών μεθόδων μέτρησης για τους ρύπους, το «πρασίνισμα» των συστημάτων διαχείρισης των επιχειρήσεων και η βελτίωση της ενημέρωσης των καταναλωτών σχετικά με τη βιώσιμη κατανάλωση. Η ECOS ασχολείται κυρίως με την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων των διεθνών οργανισμών τυποποίησης (CEN, CENELEC, ISO, IEC) και τις πολιτικές των προϊόντων σε επίπεδο ΕΕ (όπως η οδηγία για το «οικολογικό σχεδιασμό των προϊόντων που καταναλώνουν ενέργεια»). Πρόκειται για έναν οργανισμό μελών, ανοιχτό σε ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται σε ευρωπαϊκό ή εθνικό επίπεδο. Ιδρύθηκε το 2002 ως ένα μη κερδοσκοπικό σωματείο σύμφωνα με το βελγικό δίκαιο. Το έργο χρηματοδοτείται από τις συνδρομές των μελών, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα του κλίματος και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ).

Ακόμη μια σημαντική ευρωπαϊκή ΜΚΟ είναι η European Environmental Bureau²⁷⁸ (Ευρωπαϊκό Γραφείο Περιβάλλοντος). Πρόκειται για τη μεγαλύτερη ομοσπονδία περιβαλλοντικών οργανώσεων των πολιτών της Ευρώπης, με 145 οργανισμούς-μέλη ανά τα κράτη μέλη της ΕΕ. Η εν λόγω ΜΚΟ έχει ως στόχο την προστασία και τη βελτίωση του περιβάλλοντος της Ευρώπης και να επιτρέψει στους πολίτες της να διαδραματίσουν το ρόλο τους στην επίτευξη αυτού του στόχου. Περιέχει μια υπηρεσία πληροφοριών και Τύπου καθώς και 12 εξειδικευμένες ομάδες εργασίας, παράγει έγγραφα διατύπωσης των θέσεων της σχετικά με τα θέματα που είναι, ή πρέπει να είναι, στην ατζέντα της ΕΕ και αντιπροσωπεύει τα μέλη της σε τακτικές συζητήσεις με τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα.

Από τις πιο αναγνωρισμένες και αναγνωρίσιμες από τους πολίτες ΜΚΟ είναι η Greenpeace²⁷⁹, η οποία σε ευρωπαϊκό επίπεδο εμφανίζεται ως Greenpeace Europe. Η Greenpeace είναι μια ανεξάρτητη παγκόσμια οργάνωση εκστρατείας με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος με την αντιμετώπιση της σημαντικότερης απειλής που αντιμετωπίζει ο πλανήτης μας, την κλιματική αλλαγή. Μεταξύ άλλων, προωθεί την προστασία των ωκεανών και των δασών, με στόχο τη δημιουργία ενός τοξικά ελεύθερου μέλλοντος, μακριά από τα σημερινά χημικά προϊόντα ενώ παράλληλα εργάζεται για την ανάπτυξη της βιώσιμης γεωργίας, (απορρίπτοντας γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς), την προστασία της βιοποικιλότητας αλλά και την ενθάρρυνση μιας κοινωνικά υπεύθυνης γεωργίας. Η Ευρωπαϊκή Μονάδα της εδρεύει στις Βρυξέλλες, κι έχει επιφορτιστεί με την παρακολούθηση και την ανάλυση του έργου των θεσμικών οργάνων της ΕΕ, εκθέτοντας τις ελλειπείς πολιτικές της ΕΕ και προκαλώντας ιθύνοντες να εφαρμόσουν προοδευτικές λύσεις.

²⁷⁸ Ο επίσημος ιστότοπος της European Environmental Bureau: <http://www.eeb.org>, ημερομηνία προσπέλασης 02.02.2017

²⁷⁹ Ο επίσημος ιστότοπος της Greenpeace: <http://www.greenpeace.org/eu-unit/en/>, ημ/νία προσπέλασης: 02.02.2017

Ακολουθεί η INFORSE – Europe²⁸⁰ μία από τις 7 περιοχές του Διεθνούς Δικτύου για τη Βιώσιμη Ενέργεια (INFORSE). Πρόκειται για ένα παγκόσμιο δίκτυο ΜΚΟ που σχηματίστηκε στο Παγκόσμιο Φόρουμ στο Ρίο το 1992. Αποτελείται από 75 μέλη προερχόμενα από 32 χώρες. Είναι ένας τόπος συνάντησης για τις ΜΚΟ που εργάζονται σε επίπεδο βάσης, καθώς και σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, έχοντας μια κοινή στρατηγική για μια μακροπρόθεσμη βιώσιμη ανάπτυξη, με τη σταδιακή κατάργηση της χρήσης πυρηνικής ενέργειας και ενέργειας από ορυκτά καύσιμα. Η INFORSE ασκεί πιέσεις για την προώθηση βιώσιμων λύσεων ενέργειας όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η ενεργειακή απόδοση, που χρησιμοποιούν αποκεντρωμένες προσεγγίσεις. Όλες οι δραστηριότητές της αποσκοπούν στην προστασία του περιβάλλοντος και στην επίτευξη ανάπτυξης.

Μια άλλη εξίσου σημαντική ΜΚΟ ευρωπαϊκού επιπέδου είναι η Climate Action Network Europe²⁸¹ (CAN-E) η οποία έχει πάνω από 100 μέλη σε 25 ευρωπαϊκές χώρες και δραστηριοποιεί στο θέμα της κλιματικής αλλαγής δια της προώθησης της βιώσιμης ενέργειας και της περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ευρώπη. Αποτελεί μέλος της CAN και έχει ως αποστολή να υποστηρίζει και να ενδυναμώνει τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, να επηρεάσει το σχεδιασμό και την ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής παγκόσμιας στρατηγικής για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και να εξασφαλίσει την εφαρμογή του σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο στο πλαίσιο της προώθησης της ισότητας και της αειφόρου ανάπτυξης.

Τέλος σημαντική είναι η δράση της της WWF European Policy Office²⁸², ήτοι του Γραφείου Ευρωπαϊκής Πολιτικής της WWF, το οποίο ιδρύθηκε το έτος 1989 και θεωρείται η «πρεσβεία» για το παγκόσμιο δίκτυο της WWF στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με στόχο την επίτευξη της παγκόσμιας αποστολής της WWF δια της διαμόρφωσης των πολιτικών της Ε.Ε. που επηρεάζουν το περιβάλλον σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

²⁸⁰ Ο επίσημος διαδικτυακός ιστότοπος της INFORSE – Europe: <http://www.inforse.org/europe>, ημερομηνία προσπέλασης 02.02.2017

²⁸¹ Ο επίσημος διαδικτυακός ιστότοπος της Climate Action Network Europe <http://www.climnet.org>, ημερομηνία προσπέλασης: 02.02.2017

²⁸² Επίσημος διαδικτυακός ιστότοπος: <http://www.wwf.eu>, ημερ/νία προσπέλασης 02.02.2017

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί, ότι η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος, είναι ένα εγχείρημα το οποίο τόσο η ΕΕ όσο και η Ελλάδα δεν δύνανται να αντιμετωπίσουν σε επίπεδο κρατικό και μόνον²⁸³²⁸⁴ αλλά με τη συνδρομή των περιβαλλοντικών ΜΚΟ, τις οποίες τόσο η ΕΕ όσο και η Ελλάδα χρηματοδοτούν τακτικά για τις ανάγκες υλοποίησης των εκάστοτε εγχειρημάτων, που εντάσσονται στις πολιτικές της για το περιβάλλον²⁸⁵. Ειδικά για τις περιβαλλοντικές ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, μπορούν να συναχθούν ποικίλα συμπεράσματα περί των χαρακτηριστικών τους.

Αρχικά οι δραστηριότητές τους αφορούν κατ' εξοχήν την προστασία και την διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, τόσο της χλωρίδας όσο και της πανίδας, της πολιτιστικής μας κληρονομιάς αλλά και του υδάτινου κόσμου. Ο τρόπος επίτευξης όλων των παραπάνω πραγματοποιείται, όπως αναφέρεται και στους επίσημους διαδικτυακούς ιστοτόπους τους, μέσω της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού όπως και παροχής ενός τύπου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης προς το κοινό.

Σημαντικό ρόλο σε όλα τα παραπάνω διαδραματίζουν οι πόροι των περιβαλλοντικών ΜΚΟ, οι οποίοι, όπως αναφέρεται στους διαδικτυακούς ιστοτόπους τους, προέρχονται είτε από κρατικές επιχορηγήσεις²⁸⁶ είτε από ιδρύματα ενώ σημαντικό ρόλο στην επίτευξη των σκοπών τους διαδραματίζει η έμπρακτη συνεισφορά και το έργο του ειδικευόμενου προσωπικού τους και των ομάδων εθελοντών τους²⁸⁷.

Η έννοια της *παγκόσμιας διακυβέρνησης* (global governance) αποτέλεσε βασικό αναλυτικό εργαλείο καθώς επιτρέπει την μετατόπιση του θεωρητικού ενδιαφέροντος από τους *θεσμούς* στις *διαδικασίες* άσκησης εξουσίας και την μελέτη των οργανώσεων υπό το πρίσμα της *επανεφεύρεσης* τους στο σύγχρονο νεοφιλελεύθερο διεθνές σύστημα, δεδομένης της κατάρρευσης του μύθου περί της κυριαρχίας και της κάθετης ιεραρχίας του εθνικού-κράτους, της ανάδειξη νέων δρώντων με

²⁸³ Αναλυτικά βλ. R. Mendick, "European Union funding £90m green lobbying con - Green activists are given more than £90 million on EU "cash carousel" promoting calls for the fund to be scrapped", στον ιστοτόπο [http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/10532853/European-Union-funding-](http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/10532853/European-Union-funding-m-green-lobbying-con.html)

²⁸⁴ [m-green-lobbying-con.html](http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/10532853/European-Union-funding-m-green-lobbying-con.html), ημερομηνία προσπέλασης 02.02.2017

²⁸⁵ Βλ. αναλυτικά σε «Report on the influence of EU policies on the environment», Institute for European Environmental Policy, August 2013, διαθέσιμο στο διαδικτυακό ιστοτόπο:

http://www.ieep.eu/assets/1230/Final_Report_-

[Influence of EU Policies on the Environment.pdf](http://www.ieep.eu/assets/1230/Final_Report_-Influence_of_EU_Policies_on_the_Environment.pdf), ημ/νία προσπέλασης: 02.02.2017

²⁸⁶ «Στην πραγματικότητα, όμως, η εμπειρία δεκαετιών έχει δείξει ότι είναι πλέον αναγκαίο να θεωρήσουμε ως πολύ αμφιλεγόμενο το αρχικό μόριο «μη» και επομένως να σχετικοποιήσουμε την αρχική απολυτότητα με την οποία οι οργανώσεις θεωρούνταν αυτόνομες από τα κράτη, τις κυβερνήσεις και τους μεγάλους υπερεθνικούς οργανισμούς», βλ. αναλυτικά σε Μ. ημίτη, «Στην Κοινωνία των πολιτών οι πολίτες ενάντια στους εξεγερμένους: οι διαφορές οργάνωσης, ταυτότητας και δράσης μεταξύ ΜΚΟ και κοινωνικών κοινήματων», 2^ο Συνέδριο Διοικητικών Επιστημόνων, «Σύγχρονες τάσεις στη διοικητική επιστήμη: «Νέα Δημόσια Διοίκηση», εταιρική κοινωνική ευθύνη και κοινωνία των πολιτών, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2009.

²⁸⁷ Βλ. Ι. Μποτετζα για, «ΜΚΟ και Κοινωνία των Πολιτών, μια προβληματική σχέση: η περίπτωση των ελληνικών Περιβαλλοντικών ή Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης», τ. 27, Μάιος 2008, σελ. 71 □ 85.

διευρυμένα mandates και της ολοένα και μεγαλύτερης εμπλοκής τους στον εθνικό, περιφερειακό και διεθνή δημόσιο χώρο. Στο πλαίσιο της παγκόσμιας διακυβέρνησης αφενός διαφαίνονται οι έντονες αλληλεξαρτήσεις και αλληλοσυνδέσεις μεταξύ παραδοσιακών και νέων πολιτικών δρώντων, γραφειοκρατιών, φορέων και οργανισμών στον σχεδιασμό, στην χάραξη και στην υλοποίηση των σύγχρονων μεταναστευτικών πολιτικών και πρακτικών, γεγονός που καθιστά ακόμα πιο κρίσιμη την μη ουσιοκρατική προσέγγιση τους και αφετέρου δίνεται η δυνατότητα να εντοπίσουμε και να εξετάσουμε την *πολιτική εξουσία* πέρα από τα όρια της κρατικής κυριαρχίας (Rose 1996).

Επιπροσθέτως, η συμβολή της φουκωϊκής σκέψης αποδεικνύεται ιδιαίτερος σημαντική καθώς η *εξουσία* μελετάται όχι ως κάτι συγκεκριμένο και σταθερό που ασκείται αποκλειστικά από κρατικούς θεσμούς αλλά προσδιορίζεται στην μικροφυσική, σχεσιακή της διάσταση, ως ένα σύστημα πλέον γνώσης-εξουσίας, ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, στο οποίο εμπλέκονται διάφοροι και διαφορετικοί φορείς μεταξύ τους και το οποίο στοχεύει μάλλον στην αναπαραγωγή *πειθήνιων* και *διαχειρίσιμων* υποκειμένων παρά στον βίαιο εξαναγκασμό τους.

Η λογική του πρόσφυγα/μετανάστη στην βάση της εθνικής καταγωγής του μετακινούμενου υποκειμένου ήταν παρούσα και καίρια κατά την άτυπη διαδικασία διέλευσης των συνόρων της βαλκανικής οδού ενώ είναι ακόμα στις διαδικασίες ασύλου, υποδοχής και μετεγκατάστασης για τους *εγκλωβισμένους*. Έχει επίσης συστηματικά στηριχθεί όχι μόνο από τις κρατικές υπηρεσίες που επέτρεπαν μόνο σε *μερικούς* την διέλευση από το έδαφος τους αλλά και από υπερεθνικούς πολιτικούς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς ανθρωπιστικούς φορείς όπως η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό διαμόρφωσαν το νομικό πλαίσιο και τις κατευθυντήριες γραμμές για τις παραπάνω διαδικασίες στην παρούσα κρίση ενώ επίσης φαίνεται να υιοθετείται και από τις οργανώσεις στα camps, τόσο στον προσδιορισμό των *ευάλωτων προσφύγων* που εμπλέκονται στις δράσεις τους όσο και στην υλοποίηση αυτών. Είναι επίσης παρούσα στην μετά την Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας πραγματικότητα, με τρόπο οξύμωρο βέβαια καθώς πλέον η συριακή εθνικότητα παύει να λειτουργεί ως η νομιμοποιητική βάση για την αυτόματη αναγνώριση και απόλαυση δικαιωμάτων και γίνεται η βάση της επανεισδοχής, γεγονός που υπενθύμισε για μια ακόμα φορά την κεντρική θέση που λαμβάνει η εθνικότητα στο προσφυγικό δίκαιο και όχι αποκλειστικά στην τρέχουσα κρίση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δούκας Χ. & Δούκα Α., 2007, Οι Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) στις Κοινωνίες της Μάθησης: νέοι ρόλοι και στρατηγικές, *Διοικητική Ενημέρωση*, τεύχος 42.
- Arenas D., Lozano J. & Albareda L., 2009, The Role of NGOs in CSR: Mutual Perceptions Among Stakeholders, *Journal of Business Ethics*, 88, σελ. 175-197.
- Atack I., 1999, Four Criteria of Development NGO Legitimacy, *World Development*, 27 (5), σελ. 855-864.
- Ball A. & Peters G., 2001, *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση: Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, (Λάβδας Κ., μετάφρ.), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Basil Bernstein, Pedagogy, symbolic control and identity, London: Taylor & Francis. In *British Journal of Sociology of Education*, 1996, London
- Beck U., 2001, *The Cosmopolitan State: Redefining Power in the Global Age*, (Lecture at the New School University, New York), στο
- Bell C. & Keenan J., 2004, Human Rights Non-Governmental Organizations and the Problems of Transition, *Human Rights Quarterly*, 26 (2), σελ. 330-374.
- Bourdieu P., Passeron J., CL, *Οι Κληρονόμοι, Οι Φοιτητές και η Κουλτούρα*, Μετάφραση: Παναγιωτόπουλος Ν, Βιδάλη Μ, Εκδ. Καρδαμίτσα, 1993, Αθήνα
- Chandler D., 2001, The Road to Military Humanitarianism: how the Human Rights NGOs Shaped a New Humanitarian Agenda, *Human Rights Quarterly*, 23(3), σελ. 678-700.
- Christensen J., Asking the Do-Gooders to Prove they Do Good, January 3, 2004.
- Collingwood V., 2006, Non-governmental Organizations, Power and Legitimacy in International Society, *Review of International Studies*, 32, σελ. 439-454.
- Credibility Crisis, *Brown Journal of World Affairs*, 6 (2), winter-spring.
- D.E. Ingram and T.J. Quinn, Is Learning a Second Language like Learning a First Language all Over Again?., *Language Learning in Australian Society: Proceedings of the 1976 Congress of the Applied Linguistics Associations of Australia.*, Halliday, M.A.K., Australian International Press & Publications. pp.3-19., 1978, Melbourne
- Ebrahim A., 2003, Accountability in Practice: Mechanisms for NGOs, *World Development*, 31 (5), σελ. 813-829.
- Education for All, The Swann Report, 1985

- Edwards M. & Hulme D., 1998, Too Close for Comfort? The Impact of Official Aid on Non Governmental Organizations, *Current Issues in Comparative Education*, 1(1), σελ. 6-28.
- Gaer F., 1995, Reality Check: Human Rights Non-Governmental Organizations confront Governments at the United Nations, *Third World Quarterly*, 16 (3), σελ.389-404.
- Goodman R. & Jinks D., Measuring the Effects of Human Rights Treaties, *EJIL*, 14 (1), σελ. 171-183.
- Graubart J., χ.χ., Antisystemic Actors or Legitimizers of Power? Transnational NGOs and the Security Council, *Political Research Online*.
- Hilhorst D., 2002, Being Good at Doing Good? Quality and Accountability of Humanitarian NGOs, *Disasters*, 26 (3), σελ.193-212.
- http://www.historein.gr/2010/03/blog-post_02.html. Οι “άλλοι” μαθητές στο σχολείο: Πολιτισμικές διακρίσεις και κοινωνικές ανισότητες, Ν.Ασκούνη, 2010
- *International Journal of Politics, Culture and Society* (24 Oct. 2006).
- Jones N., Malesios C., Iosifides T., & Sophoulis C., 2008, Social Capital in Greece : Measurement and Comparative Perspectives, *South European Society and Politics*, 13(2), σελ..175-193.
- Lallement M., 2004, *Ιστορία των Κοινωνιολογικών Ιδεών*, Λυκούδης Μ., (μετάφρ.), Μεταίχμιο.
- Lambropoulou E., Specific Targeted Research Project: Crime and Culture, Project No.: 028442, Greece – 3RD Scientific Report* (Panteion University/ PU), Target Group NGOs, σελ. 80-90.
- Landman T., 2001, Measuring Human Rights and the Impact of Human Rights Policy, *Conference on Human Rights Impact Assessment*, Brussels.
- Landman T., χ.χ., *Measuring Human Rights*, Principle, Practice and Policy, University of Essex.
- Leader N., χ.χ, Proliferating Principles; or How to sup with the Devil without Getting Eaten, *Disasters*, 22(4), σελ. 288-308.
- Lehr-Lehnard R., 2005, NGO Legitimacy, Reassessing Democracy, Accountability and Transparency, *Cornell's 2005 Conference*.
- Martens K., 1999, The role of NGOs in the UNESCO System, *Union of International Associations*, 51(2), σελ. 68-82.
- Martens K., 2003, Examining the (Non-) Status of NGOs in International Law, *Indiana Global Legal Studies Journal*, 10 (2), σελ. 1-24.

- Martens K., χ.χ., Bypassing Obstacles to Access: how NGOs are taken piggyback to the UN, σελ. 80-92.
- McGann J., &Johnstone M., 2005, The Power Shift and the NGO
- Mertus J., 1999, From Legal Transplants to Transformative Justice: Human Rights and the Promise of Transnational Civil Society, *International Law Revolution*, 14, 1335-1372.
- Mertus J., χ.χ., Considerations for Human Rights Fact Finding by NGOs.
- Minear L., 1999, The Theory and Practice of Neutrality: Some Thoughts on the Tensions, *International Review of the Red Cross*, 833, σελ. 63-71.
- Montgomery B., χ.χ., Fact-Finding by Human Rights Non-Governmental Organizations: Challenges, Strategies, and the Shaping of Archival Evidence, *Archivaria* 58, σελ. 21-50.
- Reimann K., 2006, A View from the Top: International Politics, Norms and the Worldwide Growth of NGOs, *International Studies Quarterly*, 50, σελ. 45-67.
- Ronald J., Ramos H. &Rodgers K., 2005, Transnational Information Politics: NGO Human Rights Reporting, 1986-2000, *International Studies Quarterly*, 49, σελ. 557-587.
- Sandal O. , The school Environment as a Risk or Resource for Students Health Related Behaviors and SubjectiveWell - being, Research Centre for Health Promotion Faculty of Psychology, University of Bergen, 1998, Norway
- Smith J., Pagnucco R. &Lopez G., 1998, Globalizing Human Rights: The Work of Transnational Human Rights NGOs in the 1990s, *Human Rights Quarterly*, 20(2), σελ. 379-412.
- Tsutsui K. &Wotipka C., 2004, Global Civil Society and the International Human Rights Movement: Citizen Participation in Human Rights International Nongovernmental Organizations, *Social Forces*, 83(2), σελ.587-620.
- Vedder A., χ.χ., Internet NGOs: Legitimacy and Accountability, *Electronic Government*.
- Weber M., 2001, *Οι Τύποι της Εξουσίας*, Γκιούρας Θ., εκδόσεις Κένταυρος, Αθήνα.
- Α. Ανδρούσου, Ν. Ασκούνη, Κ. Μάγος, & Σ. Χρηστίδου-Λιοναράκη, Εθνοκεντρισμός και Πολυπολιτισμικότητα: Η αναζήτηση ενός νέου προσανατολισμού της εκπαίδευσης. Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες (τ. Β'). Εθνοπολιτισμικές Διαφορές στην Εκπαίδευση, Ν.Ασκούνη, 2001, Πάτρα

- Α. Φραγκουδάκη και Θ. Δραγώνα, Η αρχή των ίσων δικαιωμάτων στην εκπαίδευση και η μετατροπή της σε εκπαιδευτική πράξη σήμερα. Στο Μετανάστευση, πολυπολιτισμικότητα και εκπαιδευτικές προκλήσεις: Πολιτική - Έρευνα - Πράξη (Επιστημονικό Συνέδριο 14-15 Μαΐου 2010), 2010
- Α. Φραγκουδάκη και Θ. Δραγώνα, Τι είναι η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση, 1997, Αθήνα
- Ανδρούσου Α και Ασκούνη Ν., Ταυτότητες και Ετερότητες . Ετερογένεια και Σχολείο,σελ 14, ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004, Αθήνα
- Ανδρούσου Α και Ασκούνη Ν., Ταυτότητες και Ετερότητες . Ετερογένεια και Σχολείο, σελ .16, ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004, Αθήνα
- Ανδρούσου Α και Ασκούνη Ν., Ταυτότητες και Ετερότητες . Ετερογένεια και Σχολείο, σελ .20, ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004, Αθήνα
- Ανδρούσου Α, Ασκούνη Ν., Οι “άλλοι” μαθητές στο σχολείο από την αφομοίωση των διαφόρων στη "διαπολιτισμική” αναζήτηση» , σελ 27, 2001
- Άννα Φραγκουδάκη , Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, εκδ. Παπαζήση, σελ.154, 2001, Αθήνα
- Άννα Φραγκουδάκη , Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, εκδ. Παπαζήση, σελ.98, 2001, Αθήνα
- Άννα Φραγκουδάκη, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα, εκδ. Παπαζήση, σελ.249-279, 1985, Αθήνα
- Άννα Φραγκουδάκη, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα, εκδ. Παπαζήση, σελ.249-279, 1985, Αθήνα
- Άννα Φραγκουδάκη, Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, εκδ. Παπαζήση, σελ.96, 2001, Αθήνα
- Βερβερίδης Σ., 2009, Μελέτη για την εξοικείωση των ελληνικών μετασημιαστικών ΜΚΟ στα νέα περιβάλλοντα που διαμορφώνει η σύγκλιση των ΤΠΕ (τεχνολογιών πληροφορικής κι επικοινωνίας) και η ευρύτατη χρήση καινοτόμων εφαρμογών στο διαδίκτυο, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ Δυνητικές Κοινότητες, Πάντειο
- Βλάχος Π., 2007, Πλαίσιο και τομείς συνεργασίας μεταξύ ΜΚΟ και κράτους, διαθέσιμο στο <http://synedrio2007.bee.gr/speeches.asp>.
- Γ. Νικολάου, Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο - Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2000, Αθήνα

- Γ. Πολυδωρίδη-Κοντογιανοπούλου, Εκπαιδευτική πολιτική και πρακτικές. Κοινωνιολογική ανάλυση, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1995, Αθήνα
- Γεώργιος Ι. Διακοφωτάκης, Περί Μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο, σελ. 114, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001, Αθήνα
- Γιανναράς Χ., 1998, *Η Απανθρωπία του Δικαιώματος*, εκδόσεις Δόμος.
- Δημοσθένης Ι. Δασκαλάκης, Εισαγωγή στη Σύγχρονη Κοινωνιολογία, σελ. 437-438, Εκδ. Παπαζήση, 2009. Αθήνα
- Θ. Μυλωνάς, Κοινωνική Αναπαραγωγή στο Σχολείο, Θεωρία και Εμπειρία, σελ 195, Εκδ Αρμός, 1991, Αθήνα
- Ιωάννης Μεταξάς, Ομότιμος Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου, Τακτικό Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών, Αισθητικός Πολιτισμός: Αναγκαιότητα ή Ουτοπία. Βλ.: Πολιτισμός, Επικοινωνία ή Παγκοσμιοποίηση, Κ.Πετράκης, Εκδ. ΚΕΡΚΥΡΑ, 2011
- Καρκαλέτσης Σ., 2006, Ο Ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στην προώθηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, *Ελληνικές Γραμμές*, διαθέσιμο στο <http://www.e-grammes.gr>.
- Κασιώτη Ι., Χρήση και Κατάχρηση της Διαδικαστικής Δικαιοσύνης στη Διαχείριση Κοινωνικών και Πολιτικών Κρίσεων, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Λιοναράκης Ν., Οι ΜΚΟ τρίτης γενιάς, *Τα Νέα*, 23/08/2005.
- Μ. Δαμανάκης, Η Εκπαίδευση των Παλινοστούντων και Αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα- Διαπολιτισμική Προσέγγιση, Εκδ. Gutenberg, 1997, Αθήνα
- Μ.Τζάνης, Τ. Παμουκτσόγλου, Το Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: ταυτόν και αλλοτριμορφοδίαιτον, εκδ. Ερωδιός, 2002, Θεσσαλονίκη
- Μάνεσης Α., 1979, Ατομικές Ελευθερίες: Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, εκδόσεις Σάκκουλας, Θεσ/νίκη.
- Μουζέλης Ν., Συμμετοχική Δημοκρατία και Πλουραλισμός, *Το Βήμα*, 15/02/2004, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=114&artid=157053&dt=15/02/2004>.
- Πανεπιστήμιο.
- Παντελής Γεωργογιάννης, Διαπολιτισμική Επάρκεια και Ετοιμότητα των Εκπαιδευτικών, Στο: Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου, σελ. 49-70, Αρτα 10-11 Δεκεμβρίου 2004
- Παντελής Γεωργογιάννης, Διδακτική της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας., σελ. 63, 2004, Πάτρα

- Σ. Χρηστίδου-Λιοναράκη, Εθνοπολιτισμικές Διαφορές και Εκπαίδευση, σελ 51, Πάτρα
- Φ. Κοσσυβάκη, Η συμβολή της Γενικής διδακτικής σε θέματα διαπολιτισμικής και δίγλωσσης αγωγής και μάθησης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Τεύχ. 2, σελ. 37-45, 2002